T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÖPEK SALYASININ NECİS OLDUĞUNA DELİL OLARAK GÖSTERİLEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Zülküf TAŞ

16909004

Danışman

Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır-2019

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Hadis Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KÖPEK SALYASININ NECİS OLDUĞUNA DELİL OLARAK GÖSTERİLEN HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Mehmet Zülküf TAŞ

16909004

Danışman

Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Diyarbakır-2019

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Köpek Salyasının Necis Olduğuna Delil Olarak Gösterilen Hadislerin Değerlendirilmesi" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

21/02/2019

Mehmet Zülküf TAŞ

T.C

DİCLE UNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

DİYARBAKIR

Mehmet Zülküf Taş tarafından yapılan "Köpek Salyasının Necis Olduğuna Delil Olarak Gösterilen Hadislerin Değerlendirilmesi" konulu bu çalışma, jürimiz tarafından hadis Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesinin

Ünvanı Adı Soyadı

Başkan: Prof. Dr. H. Mûsâ BAĞCI

Üye: Doç. Dr. Mehmet BİLEN

Üye: Dr. Fuat İSTEMİ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 25/01/2019

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

/ /

Prof. Dr. Nazır HASIRCI

ENSTİTÜ MÜDÜRÜ

(MÜHÜR)

ÖNSÖZ

Gerek evcil olması ve sadakatı gerekse koku alabilme yeteneği, eğitilebilmesi, çobanlık ve polisiye işlerinde kullanılabilmesi gibi hayvanlar arasında sadece kendisinde bulunan birçok yeteneğinden ötürü köpek, tarih boyunca insanoğlunun en çok istifâde ettiği hayvanların başında olagelmiştir. Bu özellikler köpeğe, insanoğluyla, iç içe yaşama olanağını sağlamıştır. Ancak birçok hadis kaynağında *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde, önce kabın içindekini döksün, sonra da herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkasın"* gibi rivâyetlerin bulunması, İslam âleminde köpeğin ve salyasının dinen necis olup olmadığı, ağzını soktuğu kabın hükmünün ne olduğu meselelerini gündeme getirmiş ve bu meseleler yüzyıllar boyu gündemdeki yerini korumuştur. Hâlen de korumaktadır. Bütün bunlar doğal olarak köpeğin salyasının necis olduğunu bildiren hadislerin sıhhat derecesinin bilinmesini önemli kılmaktadır.

Halk arasında yaygın olarak bilinen bu rivâyetlerin Hz. Peygambere ait olduğunu ortaya koymak son derece önemlidir. Bu sebeple biz de bu çalışmamızda söz konusu rivâyetleri sened ve metin bakımından değerlendirmeye tabi tutarak hadislerin sahih olup olmadığını ortaya koymaya çalıştık.

Bir giriş ve iki bölüm şeklinde ele aldığımız çalışmamızın giriş bölümünde çalışmanın amacı, konusu, sınırları, önemi ve metodu hakkında bilgi verildikten sonra "Câhiliye Döneminde Köpek" başlığı altınada, İslam öncesi dönemde yaşayan câhiliye toplumunun köpeğe karşı tutumlarına temas edilmiştir. Daha sonra ise "Kur'ân'da Köpek ve "Hadislerde köpek" başlıkları altında köpeğin Kur'ân ve hadislerde nasıl ele alındığı üzerinde durulmuş, "Tıbbın Köpeğe Ve Salyasına Bakışı" başlığı altında da mikrop bulunup bulunmadığı ve köpeğin salyasını diğer hayvan salyalarından ayıran özellikler bakımından tıbbın köpek ve salyasına bakışı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümde Hz. Peygambere âidiyetlerini tespit amacıyla hadislerin geçtiği kaynaklar tespit edilmiş ve sened tenkîdi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise, söz konusu hadisler metin tenkîdi açısından değerlendirilmiş, sonrada şarihlerin hadis hakkındaki yorumları üzerinde durulmuştur. Ayrıca hadislerin İslami ilimlerde hangi munasebetle kullanıldığına da temas edilmiştir.

Tezimin hazırlanması sürecinde bana yol gösteren ve gerekli yardımlarını benden esirgemeyen danışman hocam Doç. Dr. Mehmet BİLEN'e, yine tecrübe ve önerilerinden bolca istifade ettiğim Prof. Dr. H. Mûsâ BAĞCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca tıbbın köpek ve salyasına bakışı konusunda kendi birikimlerini benimle paylaşan ve kaynak bulmama yardımcı olan Mikrobiyolog Doç. Dr. Neval Berrin ARSERİM, Veteriner Doç. Dr. Hasan İÇEN ve Farmakoloji'de araştırma görevlisi olan Selim KARAHAN'a teşekkür ediyorum.

Gayret bizden, tevfîk Allahtandır.

Mehmet Zülküf Taş
Diyarbakır-2019

ÖZET

Bu çalışmada başta Ebû Hüreyre olmak üzere birkaç sahâbî tarafından rivâyet edilen "Köpeğin salyası" hakkındaki hadisler, sened ve metin açısından değerlendirilmeye çalışılmıştır**.**

Yapılan kaynak taraması sonucunda konumuzla ilgili hadislerin otuz dokuz rivâyetine ulaşılmıştır. Bu rivâyetlerin Sened tenkîdi kritiğine tabi tutulması sonucunda söz konusu rivâyetlerin beşinin zayıf, kalan diğer otuz dördünün ise sahih olduğu tespit edilmiştir. Sened tenkîdinden sonra metin tenkîdine geçilmiş ve hadisler metin tenkîdi ölçütleri açısından değerlendirilmiştir. Daha sonra şarihlerin hadisler hakkındaki yorumlarına ve hadislerin İslami ilimlerde nasıl kullanıldıklarına yer verilmiştir.

Bütün bu incelemelerin sonucunda, metin tenkîdi açısından Kur'ân'la aynı içeriğe sahip olmadığından ve kendi gibi hadislerle tenâkuz içinde olduğundan, yine köpeğin salyası hakkında günümüz tıbbının verileriyle uyuşmadığından dolayı hadislerimizin sıhhatine karşı ihtiyatli olunması gerektiği kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Hadis, Köpek, Salya, Necis Tenkîd, Sened, Metin.

ABSTRACT

In this study, hadiths about the saliva of a dog narrated by especially Abu Huraira and a few companions has been tried to be evaluation in term of muniment and text.

As result of the investigation of the source, we have reached 39 narrations about the subject. These narratives after the review of documant, five of the said narratives have been found to be weak and the remaining 34 narrtives are found correct. After proof criticism passed text criticism and hadiths have been evaluated in terms of text criticism criteria. Later interpreter on commented on the hadits and how the hadiths are used in islamic sciences.

After all these reviews, it doesn't have the same content as the Qur'an in the terms of text criticism and because of its contradictions with similar hadiths and because today's medicine is not in harmony with the facts about the dog's saliva, we must be cautious against the accuracy of our hadiths.

Keywords

Dog, saliva, nacas, reviews, Qur'an.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ III

ÖZET V

ABSTRACT VI

İÇİNDEKİLER VII

KISALTMALAR IX

GİRİŞ 1

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI 1

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU 2

C. KÖPEK HAKKINDA GENEL BİLGİLER 3

D. CAHİLİYE DÖNEMİNDE KÖPEK 4

E. KUR'ÂN'DA KÖPEK 6

F. HADİSLERDE KÖPEK 8

G. TIBBIN KÖPEK VE SALYASINA BAKIŞI 10

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNÂD TENKİDİ 15

1.1. HADİSLERİN GEÇTİĞİ KAYNAKLAR 15

1.1.1. Hadisin Kaynaklardaki Rivâyet Tarikleri ve Metinleri 16

1.2. İSNÂD TENKÎDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ 28

1.2.1. Sened Tenkîdi 29

1.2.2. Hadislerin İsnâdlarının Genel Değerlendirmesi 82

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. METİN TENKÎDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ..... 85

2.1.1. Hadislerin Dil Özellikleri Bağlamında Anlaşılması 85

2.1.2. Hadislerin Metin İnşası 87

2.1.2.1. Birinci Grup Rivâyetler 87

2.1.2.2. İkinci Grup Rivâyetler 90

2.1.2.3. Birinci Grub Rivâyetlerin Metin İnşası..... 93

2.1.2.4. İkinci Grup Rivâyetlerin Metin İnşası 94

2.2. HADİSLERİN KUR'ÂN'A ARZI 95

2.3. HADİSLERİN DİĞER HADİSLERLE BİRLİKTE ANLAŞILMASI.... 98

2.4. ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI 100

2.4.1. Köpeğin Salyasının Necis Olmadığını Söyleyen Şarihler 101

2.4.2. Köpeğin Salyasının Necis Olduğunu söyleyen Şarihler 102

2.5. HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI 105

2.5.1. Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanımı 105

2.5.1.1. Köpeğin Salyasının Necis Olup Olmadığının Hükmü 106

2.5.1.2. Köpeğin İçinden Su İçtiği Kabın Yıkanma Adedi 109

2.5.1.3. Yıkamalardan Birinin Toprakla Olması..... 112

2.5.1.4. Köpeğin İçinden Bir Şeyler İçtiği Kabın İçindeki Sıvıyı Dökmenin Hükmü 113

2.5.1.5. Köpeğin Diğer Organlarının Necisliği..... 114

SONUÇ 116

KAYNAKÇA..... 120

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhisselam
b.	Bin, İbn
bkz.	Bakınız
c.	Cild
c.c.	Celle Celâluhu
çev.	Çeviren
DİA.	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB.	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	Hicri
Hz.	Hazreti
İFAV.	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
m.	Miladi
ö.	Ölüm Tarihi
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallalahu Aleyhi ve Sellem
ss.	Sayfa Sayısı
sy.	Sayı
t.y.	Tarih Yok
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik Eden
v.d.	Ve Diğerleri
y.y.	Yayınevi
Yay.	Yayınları,

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE SINIRLARI

Bu araştırmada köpeğin salyasının necis olduğunu bildiren hadisler değerlendirilecektir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla inceleme konusu olarak seçtiğimiz hadisler Ebû Hureyre (ö. 57/678), Abdullah b. Muğaffel (ö. 59/679), Abdullah b. Abbâs (ö. 68/687) ve Abdullah b. Ömer (ö. 73/692) tarikleriyle bize ulaşmaktadır.

Bu hadisler başta Buhârî (256/870) ve Müslim'in (ö. 261/874) *Sahîh*'leri olmak üzere Tirmizî'nin *Sünen'*i hariç *Kutub-i Sitte'*nin hepsinde ve hicri ilk üç asırda te'lîf edilmiş olan pek çok kaynakta geçmektedir. Hadisler metin itibariyle aşağı yukarı şöyledir: "*Köpek sizden birinizin kabından içtiğinde o kabın içindekini dökün, sonra da biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın*."

Tezimizin temel konusu, söz konusu hadislerin farklı rivâyetlerinin sened ve metin bakımından analizi olacaktır. Bu meyanda rivâyetleri sened ve metin yönünden incelerken başvuracağımız kaynaklar da tasnifin altınçağının kaynakları olması hasebiyle *Kutub-i Sitte* ve öncesinde yazılmış olan hadis kaynakları olacaktır. Dolayısıyla hadislerimizi analiz ederken müsned musannef mu'cem ve sünen türü hadis kaynaklarına başvurulacaktır.

Araştırma konumuzu teşkil eden hadisleri incelerken referans olarak bâz alacağımız kaynaklar aşağıdaki gibi olacaktır: Hemmâm b. Munebbih'in (ö. 132/749) *Sahife*'si; Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *Muvatta*'ı; Rebî b. Habîb (ö. 180/796),et-Tayâlisî (ö. 203/813), el-Humeydî (ö. 219/834), eş-Şâfiî (ö. 204/820) İshâk b. Râheveyh (ö. 238/853), Ahmed b.Hanbel (ö. 241/855) ve el-Bezzâr'ın (ö. 292/904) *Müsned*'leri; İbn Ebi Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannef*'i Buhârî (ö.256/870) ve Müslim'in (ö. 261/874) *Sahîh*'leri ile Ebû Dâvûd (ö. 275/888), İbn Mâce (ö. 275/888) Nesâî (ö. 303/915) ve Dârimî'nin (ö. 255/869) *Sünen*'leri.

B. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ, AMACI VE METODU

Hz. Muhammed'in vefâtı üzerinden çok geçmeden hadislerin uydurulmaya başlandığı, Hadis Tarihi'ni okuyan herkesçe bilinen bir gerçektir. Nitekim âlimlerin, bunun önüne geçmek için büyük bir gayretle çalışıp, koydukları kurallar ve belirledikleri kriterler neticesinde de Üsûlul-Hadis ilmi adında bir ilim teşekkül etmiştir. Ancak muhaddis ve fâkîhlerin bir hadisi alıp rivâyet etmek için hem sened hem metinde aradıkları şartlar yekdiğerinden farklılaşmaktadır. İşte bu yüzden kimi muhaddis ve fâkîhler aradığı şartlara uymadığı sebebiyle bazı hadisleri zayıf addederken, kimileri ise aradığı şartlara uyduğu için aynı hadisleri sahih olarak kabul etmektedirler.

Hadislerin sıhhat derecelerinin tespitinde var olan yaklaşım farklılığı, bazı fıkhî meselelerde farklı hükümlerin verilmesine sebebiyet vermiştir. Bu meselelerden biri de köpeğin salyasının necis olup olmadğıyla alakalıdır. İnsanlarla iç içe yaşayagelmiş olması köpekle ilgili tartışmaları daima gündemde tutmuştur. Verilen bu farklı hükümlerin temelinde konuyla ilgili rivâyetler yatmaktadır. Zira köpeklerin bazı fakihler tarafından temiz kabul edilmesi, necis olduğunu belirten rivâyetlerin tartışılmasına neden olmuştur.

Yukarıda bahsettiğimiz meselelerin önemine binaen biz de konuyla ilgili hadisleri değerlendirmeye tâbi tutmaya karar verdik. Bu bağlamda öncelikle yukarıda zikrettiğimiz kaynaklardaki rivâyetlerin bütün tarikleri tespit edilip hadislerin tahrîci yapılacaktır. Sonra da senedlerin şemaları verilip cerh ve ta'dîle dâir yazılan eserlerden yararlanılarak rivâyetlerdeki ravilerin güvenilir olup olmadığı saptanmaya çalışılacaktır. Böylece hadislerin bize aktarılırken sened bakımından hangi badirelerden geçtiği ortaya konmaya çalışılacaktır.

Daha sonra yine en az sened tenkîdi kadar önemli olan metin tenkîdine geçilecektir. Burada da şöyle bir yol izlenecektir: İlk önce dil özellikleri bakımından hadislerin nasıl anlaşıldığı ele alınacaktır. Sonra metin tenkîdi açısından hadisler Kur'ân ve sünnete arz edilecektir. Bilâhare hadislerin şerhlerde nasıl anlaşıldığı incelenecektir. Son olarak da hadislerin varsa tefsîr, fıkıh ve kelâm ilminde nasıl kullanıldıkları üzerinde durulacaktır.

C. KÖPEK HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Türk Dil Kurumu köpeği "Köpekgiller familyasından, boy ve biçim bakımından pek çok cinsi olan, çok iyi koku alan, sadık, bekçilik ve avcılık gibi işler için beslenen memeli hayvan" olarak tanımlamaktadır. Dünyada farklı boyutlarda 400'ü aşkın köpek türü bulunmaktadır.[1] Zoologlar, köpeğin bütün türlerinin kurttan türediğini ifade etmektedirler. Çakalın köpeğin atası olduğu hakkındaki eski inanış ise kromozom sayıları uyuşmadığından terk edilmiş bulunmaktadır. Birtakım tartışmalara rağmen arkeologların çoğunluğu tarafından kabul edilen görüşe göre insanlık tarihinin ilk evcilleştirilen hayvanı köpektir. Arkeolojik araştırmalar köpeğin evcilleşme sürecinin günümüzden 7.000 ile 15.000 yıl öncesine kadar götürülebileceğini ortaya koymaktadır.[2]

Köpek, en zeki hayvanlar arasında yer almaktadır. "Eşiğin bekçisi" olması, sadakatı ve daha pek çok özelliği onu tarih boyunca insanoğlunun vazgeçilmez bir parçası haline getirmiştir. Bu da onun olumlu-olumsuz çeşitli inanış ve anlatılara konu olmasını kaçınılmaz kılmıştır. "Köpek gibi yalvarmak", "İt itliğini yapar" gibi olumsuz ve "Köpek ekmek yediği kapıyı tanır", Köpeksiz sürüye kurt girer" gibi olumlu kalıp sözler hep bu anlayışıntan doğmuştur. Angelo de Gubernatis, *Zoological Mythology or The Legends of Animals* adlı eserinde bu duruma şöyle bir yorum getirmektedir: "Köpek mitolojisi, yorumlanması oldukça hassasiyet gerektiren bir mittir. O, akşam alacakaranlığından bir an önce ve sabah alacakaranlığından bir an sonradır. …… O, gecenin kapısında beklediği için genellikle cenazeyi, cehennemi ve korkunç durumları çağrıştıran bir hayvandır; gündüzün kapısında beklediği için de uğurlu bir hayvanı sembolize eder."[3]

Günümüzde Zoologlar köpekleri yaptıkları işe göre sınıflara ayırmaktadırlar. Buna göre köpekler;

1- Ev ve süs köpekleri: Barbet, Spanyel, Kaniş, Chow Chow ve Pekinuva gibi küçük yapılı ırklar bu gruba girer.

---

[1] Harun Reşit Demirel, "Köpek Ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi**", Aksaray Üniversitesi İslamî İlimler Fakultesi Dergisi**, sy. 1, 2014, s. 69,

[2] Züleyha Türkeri Baltacı, **Türk Kültüründe Köpek**, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2015, s. 1, 29, 30.

[3] Züleyha Türkeri Baltacı, s. 1, 29.

2- Av ve spor köpekleri: Av yerini bulup gösterenler, vurulan avı bulup getirenler, av kaldıranlar, iz sürenler. Teryeler ve tazılar bu gruba girer. Genellikle orta boylu ve koşucu tiptedirler.

3- İş köpekleri: Bu gruptakiler; bekçi köpekleri, çoban köpekleri (Sürü yönetme ve sürü koruma köpekleri), yardım köpekleri, savunma köpekleri, dövüş köpekleri ve kuzey ırklarıdır. Bunlar genelde büyük boylu ve ağır cüsseli olurlar.[4]

D. CAHİLİYE DÖNEMİNDE KÖPEK

Terim olarak Müslümanların İslam öncesi durumlarını bildirmek için kullanılan "Câhiliye dönemi" Arapları arasında da genel olarak bütün dünyada, özel olarak da İslam âleminde olduğu gibi köpeğe karşı müsbet ve menfi olmak üzere iki farklı yaklaşım bulunmaktadır.

Şimdi câhiliye Arapları arasındaki bu iki yaklaşıma kısaca değinelim.

a. Müsbet yaklaşım:

Şiirin zirve yaptığı câhiliye dönemine bakıldığında o dönemde Arapların köpek edinme kültürünün zengin olduğu ve aynı dönemde köpeğin sadık bir arkadaş, vefakâr bir dost ve sabırlı bir bekçi olarak telakki edildiği rahatlıkla görülebilecektir.[5] Örneğin *el-Hayvân* isimli eserin yazarı Cahız, içinde birçok köpek cinsinin adı geçen ve onlar hakkında pek çok övgü içeren uzun bir şiir aktardıktan sonra okuyucularına hitaben şunları söylemektedir: "Şimdi bu şiiri iyice düşünün ki Arapların köpek edinme kültürlerinin ne kadar zengin olduğuna ve köpeğin onlar nezdindeki değerine vakıf olasınız."[6] Cahız, İbn Mirzebân da *Fazlu'l-Kilâb A'lâ Men Lebise's-Siyâb* adlı eserinde câhiliye Araplarının çocuklarına çokça "kelb"[7] ve türevleri ismlerini vermelerinin altında, köpeğin yukarıda sayılan meziyyetlerinin yattığını ifade ettiğini nakl etmektedir.[8]

---

[4] Züleyha Türkeri Baltacı, s. 30.
[5] Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Mirzebân b. Bisâm el-Mihvelî, **Fazlu'l-Kilâb A'lâ Men Lebise's-Siyâb,** thk. Muhammed b. Abdulhalim, Dau'l-Cemel, 2003, c. I, s. 43.
[6] Ebû osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî eş-Şehîr bi Cahız, **el-Hayvân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1424/2003, c. II, s.266.
[7] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s.215.
[8] İbn Mirzebân, **Fazlu'l-Kilâb A'lâ Men Lebise's-Siyâb**, c. I, s. 43.

Ayrıca câhiliye döneminde köpekler, gece yolunu kaybeden yolculara da bir nevi kılavuzluk yapmış ve bu güzel hasletleri övgüye mazhar olmuştur.[9] Bu konuda yine İbn Mirzebân Hz. Ebû Bekir'den naklen şu ifâdelere yer vermektedir: "Câhiliye döneminde bir adam gece yolunu kaybettiğinde köpek sesi taklit ediyordu ki köpekler sadasına karşılık versin, böylece onların seslerini takip edip bulundukları köye sığınsın." Yapılan bu seslenme işine Araplar, "İstinbâh" adını vermektedirler. İstinbâh câhiliye şiirlerine de konu olmuştur.[10] Ölüm düşeğinde olan bir Arab şair, köpeği hakkında oğluna yaptığı tavsiyede aşağıdaki dizelere yer vermektedir:

أوصيك خيراً به فإن له ... صنائعا لا أزال أحمَدها

يدل ضيفي عليَّ في غسق الليـ ... ـل إذا النارُ نامَ مُوقدُها

(Oğlucağım! Sana tavsiyem köpeğime iyi bak! Zira onun hep övdüğüm birçok marifeti vardır. Örneğin yolunu kaybeden misafirlerin görebilmesi için ateş yakan görevli uyuduğunda, gece karanlığında beni misafirlerime gösteren odur.)[11]

b. Menfi yaklaşım:

Câhiliye dönemi incelendiğinde köpeğe karşı olumsuz yaklaşımların olumlu yaklaşımlardan çok daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu dönemin şiirleri köpekle ilgili hicviyelerle doludur. Yine pek çok atasözünde köpek yerilmektedir. Bu şiir ve atasözlerinin hepsine yer vermek konumuzun dışında kalmaktadır. Ancak örnek olması bakımından câhiliye dönemine ait atasözü ve şiirlerden ikişer örneğe burada yer vereceğiz.

- «اصنع المعروف ولو مع الكلب» (köpeğe olsa bile iyilik et)[12]
- «سمن كلبك يأكلك» (Besle köpeğini yesin seni)[13]

Görüldüğü gibi bu atasözlerinde köpek açık bir şekilde aşağlanmaktadır.

[9] İbn Manzûr, Muhammed b. Mukerrem b. Manzûr el-Afrikî el-Mısrî, **Lisânu'l-Arab,** Dâru Sadr, Beyrût, I. bsk, t.y. c. I, s. 721.
[10] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s.244.
[11] İbn Mirzebân, **Fazlu'l-Kilâb A'lâ Men Lebise's-Siyâb**, c. 1, s. 41.
[12] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s.178.
[13] Ebu'l-Bekâ, Muhammed b. Mûsâ b. İsa b. Ali ed-Dimyerî eş-Şâfiî, **Hayatu'l-Hayvân el-Kübrâ**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût, 1424/2003, c. II, s. 419.

- وقد هرّت كلاب الحيّ منّا ... وشدّ بنا قتادة من يلينا

(Kendimizi o kadar iyi kamufle ettik ki) Kabilenin köpekleri (köpeklerden maksat şairlerdir) bile lehimize havladı (bizi savundu) …Böylece yakınımızda bulunan düşmanlarımızın bize olan kinleri bitti. (Amr b. Kulsum)[14]

- من يجمع المال ولا يثب به ..ويترك المال لعام جدبه..يهن على النّاس هوان كلبه

Kim mal toplayıp dağıtmazsa…kıtlık gününde karabursacılık yapmak için onu stoklarsa…köpeğin adiliği gibi halka adilik yapmış olur. (Ebu'z-Zi'be)[15]

Bu şiirlerde de etik olmayan hareketler sergileyen insanlar ve çirkin vasıflarla anılmak istenen şairler köpeklere benzetilmiştir.

Köpeğin câhiliye Arapları arasında hor görüldüğünün kanıtlarından biri de şiir ve masallarında işledikleri köpek ve antilop (البقر الوحشي) temasıdır. Nitekim bu şiir ve masallarda masum tarafı büyük çoğunlukla antilop oluşturmaktadır. Köpek ise saldırgan, acımasız ve cani tarafı temsil etmektedir.[16] Mezkûr şiirlerde verilmek istenen asıl mesajın zalimin mazluma yaptığı haksızlık olup köpek ve antilop'un sadece birer sembol olduğu aşikârdır. Ancak yine de zalim tarafın köpek olarak anılması konumuz açısından mânidârdır.

Konumuz açısından İlgi çekici olan bir başka şey de câhiliye Araplarının, Müslümanlara paralel olarak özellikle siyah köpekleri hor görüp şiirlerinde kötü karakterlerin başında zikretmeleridir. Zira Araplar siyah köpeklerin kuduz iken diğer renklerdeki kuduz köpeklere oranla daha saldırgan olduklarına ve daha çok hastalık saldıklarına inanmaktadırlar.[17]

E. KUR'ÂN'DA KÖPEK

Kur'ân-ı Kerîm insanlar gibi hayvanları da bir "Ümmet" olarak görmektedir. Yüce Allah bu konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır: *"Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, onlar da sizin gibi bir ümmet*

[14] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s.231.
[15] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s.166.
[16] Cahız, **el-Hayvân**, c. II, s.268.
[17] Cahız, **el-Hayvân**, c. I, s. 171, 172; c. II, s. 293.

olmasınlar. Biz Kitapta hiçbir şeyi eksik bırakmamışız. Sonra onlar Rablerinin huzuruna toplanacaktır."[18] "Ümmet" kelimesi ise sözlükte millet, ulus, halk, ahali, cemaat ve topluluk gibi anlamlara gelmektedir.[19] Duruma bu zaviyeden bakıldığında hayvanların da birtakım haklara sahip olduğu ve onların haklarına riâyet etmenin gerekli olduğu rahatlıkla görülebilmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de birçok hayvanın adı zikredilmektedir. Hattâ ehemmiyetine binaen bazı Sûrelere hayvan (Bakara, Nahl, Fil, v.s.) isimleri bile verilmiştir. Salyasının necis olup olmadığını tez konusu olarak seçtiğimiz "köpek" ise Kur'ân'ın dört ayetinde geçmektedir. Bu ayetlerin üçünde isim, birinde ise müştak olarak yer almaktadır.

Kehf sûresinde geçen ayetlerde Yüce Allah: *"Sen onları uyanık sanırdın, hâlbuki gerçekte onlar uykuda idiler. (Yanları ezilmesin diye) biz onları gâh sağa, gâh sola çevirirdik. Köpekleri ise mağara girişinde ön ayaklarını yaymış vaziyette yatıyordu. Onları görseydin sen de ürker, derhal dönüp kaçardın, için korku ile dolardı"*[20] ve *"İnsanların kimi: "Onlar, üç kişi idi, dördüncüleri de köpekleri idi." diyecekler. Bazıları da: "Beş kişi idiler, altıncıları da köpekleri idi." diyecekler. Bunlar, gayb hakkında tahmin yürütmekten ibarettir. Kimileri de: "Onlar yedi kişi olup sekizincileri de köpekleri idi." derler. De ki: "Onların sayısını tam tamına Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok az kişi vardır. Öyleyse onlar hakkında, sathî tartışma dışında kimse ile münakaşa etme ve bu konuda ileri geri konuşanlardan da hiçbir bilgi isteme!"*[21] buyurarak köpeğin insanlarla olan arkadaşlığından bahsetmektedir.

Mâide sûresinde ise: *"Sana, onlar için neyin helal olduğunu soruyorlar. Deki "Temiz olan her şey ve Allah'ın size öğrettiği şekilde, avlanmasını öğrettiğiniz av köpeklerinin, Allah'ın ismini anarak salıpta, sizin için tuttuğu avları yiyebilirsiniz. Allahtan korunun (haramları yemeyin), Allah hesabı çok çabuk görendir"*[22]

---

[18] Enam, 6/38.

[19] er-Râzî, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir er-Râzî, **Muhtârus-Sihâh,** thk. Mahmûd Hâtır, Mektebetu Lübnan, Beyrût, c. 1, s. 20; İbn Menzûr, Muhammed b. Menzûr el-İfrîkî, **Lisaânu'l-Arab,** Dâru Sadr, Beyrût, t.y, c. 12, s. 22.

[20] Kehf, 18/18.

[21] Kehf, 18/22.

[22] Maîde, 5/4,

buyurularak insanların avlanırken köpeklerden faydalanılabileceğine yer verilmektedir.

Bir başka ayette de: *"Onlara, kendisine âyetlerimiz hakkında ilim nasib ettiğimiz kimsenin de kıssasını anlat: Evet, o adam bu ilme rağmen o âyetlerin çerçevesinden sıyrıldı, şeytan da onu peşine taktı, derken azgınlardan biri olup çıktı. Eğer dileseydik, onu o âyetler sayesinde yüksek bir mevkiye çıkarırdık, lâkin o, dünyaya saplandı ve hevasının esiri oldu. Onun hali tıpkı köpeğin durumuna benzer: "Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da yine dilini sarkıp solur! İşte bu, tıpkı âyetlerimizi yalan sayan kimselerin misalidir. Sen olayı onlara anlat, olur ki düşünüp kendilerine çekidüzen verirler"*[23] buyurularak kimi insanların tutumları köpeğin dilini sarkıtarak solumasına benztilmiştir. Bu ayette asıl yerilen köpeğin kendisi değil, bir hareketidir. Dolayısıyla bir davranışının çirkinliğinden yola çıkarak Kur'ân'da köpekten olumsuz bir şekilde bahs edildiğini, binaen aleyh köpeğin ve salyasının necis olması gerektiğini idda etmek isabetli bir görüş olmayacaktır. Zira Kur'ân'da eşeğin sesi[24] ve insanın da birçok tavır ve davranışı yerilmektedir.

Görüldüğü gibi zikrettiğimiz ayetlerin hiçbirinde ne köpeğin ne de salyasının necis olduğu ve yine ne köpek edinmenin yasak olduğu ne de köpeklerin öldürülmesi gerektiği ifâde edilmektedir.

F. HADİSLERDE KÖPEK

Yukarıda da görüldüğü üzere Kur'ân-ı Kerîmde köpekle ilgili olumsuz denilebilecek herhangi bir şeyle neredeyse hiç karşılaşılmazken, hadis kaynaklarına dönüp baktığınızda köpekler hakkındaki olumlu hadislerin yanında, köpeklerin ve salyasının necis olduğundan tutun hepsinin öldürülmesi gerektiğine kadar köpeklere karşı olumsuz tututumların sergilenmesi gerektiğini bildiren birçok hadis karşımıza çıkacaktır. Ayrıca bu hadislerin bırakın yekdiğeriyle çelişmelerini, aynı hadisin farklı rivâyetlerinde bile birbirleriyle çelişen ifâdelerin olduğu görülecektir.

[23] A'raf, 7/175-176.
[24] Lokmân, 31/19.

Mesela bazı hadislerde bütün köpeklerin öldürülmesi gerektiğini belirten ifâdelere yer verilmektedir. Nesâî'nin *Sünen*'inde geçen bir rivâyete göre Peygamber Efendimizin eşi Hz. Meymûne, *"Hz. Peygamber ve Cebrâilin buluşmak için sözleştiklerini ancak Cebrâîl'in geciktiğini, bunun üzerine sedirin altında bir köpeğin olduğunun fark edilip dışarıya çıkartıldıktan sonra Cebrâîl'in içeriye girdiğini; Hz. Peygamberin kendisine: 'Neden daha önce gelmedin?' diye sorduğunu, onun da: 'Biz köpeğin olduğu yere girmeyiz' diyerek cevap verdiğini, bunun üzerine Hz. Peygamberin enikler dâhil bütün köpekleri öldürmeyi emrettiğini*" ifâde etmektedir.[25]

Hâlbuki diğer bazı hadislerde yukarıdaki umumî öldürme emrinin sınırlandırıldığını gösteren ifâdeler yer almaktadır. Abdullah b. Muğaffel, "Hz. Peygamberin bir hutbesinde*: 'Eğer köpekler de kendi aralarında bir ümmet olmasaydı hepsinin öldürülmesini emrederdim. Siz köpeklerden simsiyah olanlarını öldürünüz. Av, davar ve zirâat köpeği dışında evlerinde köpek besleyenlerin her gün ecirlerinden bir kırat sevap eksilir.'* buyurduğunu" rivâyet etmektedir.[26]

Yine tez konumuz olması hasebiyle daha sonra da sık sık temas edceğimiz birtakım hadislerde, köpeğin salyasının necis olduğu belirtilirken,[27] diğer bazılarında ise, köpeğin Mescid-i Nebevî'de gezip tozmasına, mescitte bevl etmesine rağmen, Peygamber efendimizin, bırakın yedi defa yıkatmayı buralara su serpmeyi bile emr etmediği rivâyet edilmektedir.[28]

Dolayısıyla Hz. Peygamber'in mezkûr hadisleri hangi şartlar altında, kimlere, ne için ve nasıl söylediği; söz konusu hadislerin vurûd tarihi kronolojisini ve bu hadislerin nâsih-mensûhlerini göz önünde bulundurup kılı kırk yararak yapılacak olan bir sened ve metin tenkîdi, köpekler hakkındaki hadislerin daha doğru ve daha sağlıklı bir şekilde anlaşılması adına büyük önem arz etmektedir.

Hiç şüphesiz köpek hakkında varid olan hadisler arasındaki çelişkiler yukarıda saydıklarımızla sınırlı değildir. Ancak konumuzun önemine atıfta bulunmak

[25] en-Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, **Sünen**, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbuatu'l-İslamiyye, Haleb, 1986/1406, 42, Kitâbüs-Saydi ve'z-Zebâih, 9, (c. 7, s. 186).
[26] En-Nesâî, , 42, Kitâbüs-Saydi ve'z-Zebâih, 9, (c. 7, s. 185).
[27] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahîm el-Cu'fî el-Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987, 4, Vudû, 32, (c. I, s. 75).
[28] Buhârî, 4, Vudû, 32, (c. I, s. 75).

maksadıyla zikrettiğimiz yukarıdaki hadislerin amacına ulaşması bakımımından yeterli olacağını düşündüğümüzden ve konumuzun uzayıp dağılmaması için bu kadarla yetinmeyi uygun görüyoruz.

G. TIBBIN KÖPEK VE SALYASINA BAKIŞI

Günümüzde, genel olarak dünyada, özel olarak da ülkemizde pet hayvanlarla beraber yaşamak gittikçe yaygınlaşmaktadır. Halk arasındaki yaygın inanışa göre bu hayvanlarla iç içe yaşamak insanların kendilerini psikolojik olarak daha mutlu hissetmelerine katkı sunmaktadır. Çağımız araştırmaları da bu durumu destekler mahiyettedir.[29] Ancak gelin görün ki bu durum insanların zoonotik hastalıklara maruz kalma riskini de beraberinde getirmektedir. Doktorlar, bu hayvanlardan kendilerine bulaşabilecek hastalıklara karşı insanları sık sık uyarmaktadır.[30]

İşte yukarıda bahsettiğimiz hayvanlardan biri de salyası hakkındaki hadisleri araştırma konusu olarak seçtiğimiz köpektir. Bu sebeple burada, tıbba göre köpeklerden insanlara bulaşabilen hastalıklar, köpeğin salyasında mikrobun bulunup bulunmadığı ve köpeğin salyasını diğer hayvanlarınkinden ayıran mikrobik özellikler incelenecektir.

a. Köpeklerden İnsanlara Bulaşan Hastalıklar;

Köpeklerden insanlara bulaşabilen başlıca hastalıklar şunlardır:

1. **Kuduz:** Hasta köpeğin salyasının, ısırılmak veya derideki yaralara teması suretiyle insanlara bulaşan en önemli ölümcül hastalıklardan biridir.[31]

2. **Leptospiroz:** Kan parazitlerinin sebebiyet verdiği ve köpeklerden insanlara geçen bir hastalıktır. Hastalık, direkt ısırılma suretiyle, temasla veya hastanın

---

[29] Content source: Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases (NCEZID), **Healthy Pets, Healthy People**, **h**ttps://www.cdc.gov/healthypets/pets/dogs.html**,** (Erişim tarihi: 10. 12. 2018)**.**

[30] Gökçen Dinç, Mehmet Doğanay, Müjgân İzgür**, "**Pet Hayvanlardan İnsanlara Bulaşan Önemli Bakteriyel Enfeksiyonlar", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**, s. 164 http://www.journalagent.com/turkhijyen/pdfs/THDBD-81557-REVIEW-DINC. (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

[31] Oya Eren Kutsoylu, **Kuduz ve Tetanoz,** DEÜTF Enfeksiyon Hastalıkları ve Kl. Mikrobiyoloji.ADMayıs2015,https://www.klimik.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/KUDUZ-ve-TETANOS-Oya-Eren-Kutsoylu. (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

idrarına bulaşmış yiyeceklerle ya da hasta hayvanın idrarının derideki yaraya temasıyla bulaşmaktadır.[32]

3. **Toksoplazma Gondii:** Köpeklerden insanlara geçebilen kan parazitlerinin neden olduğu zoonoz hastalıktır. Canlı ne kadar genç ise tüm sonuçlarıyla birlikte toksoplazma hastalığı tehlikesi o kadar fazladır.[33]

4. **Leishmania:** Köpeklerin deri ve iç organlarında seyreden bulaşıcı bir hastalıktır. İnsanların yakalandığı şark çıbanı denilen hastalığın da sebebidir. Leishmania hastılığı, köpeklerle temas halindeki insanın hijyen kurallarına dikkat etmemesinden doğmaktadır.[34]

5. **Uyuz:** Köpeklerde ve insanlarda yuvarlak bir tür uyuz böceği tarafından meydana getirilen ve şiddetli kaşıntıya neden olan bir hastalıktır. Hastalık etmeni köpekte Sarkoptes canis, insanda ise Acarus scabiei adı verilen uyuz böceğidir. Köpek uyuzu insana, insan uyuzu da köpeğe bulaşabilmektedir.[35]

6. **Bağırsak Parazitleri (kıl kurdu-tenya):** Bu hastalık köpeklerden insanlara ağız yoluyla bulaşmaktadır. Ayrıca köpeğin dışkısının değdiği yiyeceklerle de bulaşma oluşmaktadır. Bu hastalık köpeklerin iç ve dış parazitlere karşı periyodik olarak ilaçlanmamasından kaynaklanmaktadır.[36]

7. **Mantar Hastalıkları (Saçkıran ve Trichopytie):** İnsan ve hayvanları tehdit eden Trichophyton ve Microsporum türü mantarların oluşturduğu deri hastalığıdır. Genç köpekler bu hastalığa daha çok maruz kalmaktadır. Deride iri, yuvarlak, esmer, sarı renkte ve sürtünmekle dökülen kabuklar meydana

---

[32] Gökçen Dinç, Mehmet Doğanay, Müjgân İzgür**, Pet Hayvanlardan İnsanlara Bulaşan Önemli Bakteriyel Enfeksiyonlar**, s. 167.

[33] Cahit Babür, Yaşar Göz, Nuri Altuğ, "Ayşegül Taylan Özkan, Selçuk Kılıç, **Van İli Köpeklerinde Sabin-Feldman Boya Testi İle Toxoplasma Gondii'nin Seroprevalansı"**, Y.Y.Ü. Vet Fak Dergisi, 2007,s. 1, 2, 3.

[34] Remzi Gönül, Seçkin Serdar Arun, Tamer Dodurka**, Bir Köpekte Leishmania infantum Olgusu**, Turk J Vet Anim Sci 26 (2002) 689-694 © TÜB‹TAK, s. 689, 690, http://journals.tubitak.gov.tr/veterinary/issues/vet-02-26-3/vet-26-3-37-0010-11. (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

[35] Oya Eren Kutsoylu, **Kuduz ve Tetanoz,** DEÜTF Enfeksiyon Hastalıkları ve Kl. Mikrobiyoloji AD Mayıs 2015.

[36] Sağlık Eğitimi Genel Müdürlüğü Modül Hazırlama Ekibi, **Bulaşıcı Hastalıklar ve Korunma Modülleri,**https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/21655,bulasici-hastaliklar-ve-korunma-modulleripdf. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

getirmektedir. Hijyen kurallarına uyulmadığı takdirde insanlara da geçebilmektedir.[37]

Belirtmek gerekir ki yukarıdaki hastalıkların hiçbiri sadece köpeklere özgü bir hastalık değildir. Çünkü söz konusu hastalıklar, birçok pet hayvanda bulunup bu hayvanların hepsinden insanlara bulaşabilme riski bulunmaktadır.[38]

b. Köpeğin Salyasında Mikrop Var mıdır?

Köpek hakkında yapılan araştırmaların neredeyse hepsinde, köpeğin salyasında bakteri[39] ve mikropların bulunduğu ve bunların bir kısmının insanlara ısırık ve yalama yoluyla hastalık bulaştırabileceği ifade edilmektedir. Köpeklerin dışkılarını yemeleri, bu mikropların en önemli kaynaklarından biri olarak gösterilmektedir.[40] Çok nadir karşılaşılsa da, bu hastalıklar kimi insanlarda ölümle sonuçlanmıştır. Zira köpek sahibi olup da yakalandıkları hastalıklar nedeniyle hayatlarını kaybeden hastalar üzerinde yapılan tetkikler sonucunda bu insanların bazılarının, köpeklerinin ağzındaki mikropların kendilerine bulaşması nedeniyle yaşamlarını yitirdikleri tespit edilmiştir.[41] Köpeklerden insanlara bulaşabilecek bu hastalıkların başında kuduz hastalığı gelmektedir.[42]

Öte taraftan pek çok araştırmaya göre ise, köpeğin salyasındaki mikropların sağlıklı bir bağışıklık sistemine sahip olan bireylere enfekte olma olasılığı neredeyse

---

[37] Alper Çiftci, Tuba İça, Barış Sareyyüpoğlu, H. Kaan Müştak, Kedi ve köpek dermatofitozlarından izole edilen mantarların retrospektif değerlendirilme**si,** Ankara Üniv. Vet Fak Derg, 52, 45-48, 2005, s. 46,47.

[38] Oya Eren Kutsoylu, **Kuduz ve Tetanoz,** DEÜTF Enfeksiyon Hastalıkları ve Kl. Mikrobiyoloji,ADMayıs2015,https://www.klimik.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/KUDUZ-ve-TETANOS-Oya-Eren-Kutsoylu. (Erişim tarihi: 02.12.2018.); Mehmet Gökçen Dinç, Oğanay, Müjgân İzgür, **Pet Hayvanlardan İnsanlara Bulaşan Önemli Bakteriyel Enfeksiyonlar,** s. 167.

[39] Susan Paretts, **Grms Found in Dog Saliva**e, https://dogcare.dailypuppy.com/germs-found-dog-saliva-5925.html. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

[39] CerrahınScruboom,**TheMostDangerousGermsInTheWorld**,https://surgeryequipment.wordpress.com/2015/08/11/the-most-dangerous-germs-in-the-world/. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

[40] Ken Tudor, **Pet 'Kisses': Health Hazard or Health Benefit.** https://www.petmd.com/blogs/thedailyvet/ktudor/2014/jan/are-dog-licks-unhealthy-for-people-31207, (Erişim tarihi: 04.12.2018.)**.**

[41] Gilles Shakes, **Dog And Cat Saliva May Cause Deadly Infections In Humans,** https://www.thetalkingdemocrat.com/2018/09/dogs-and-cats-saliva-may-cause-deadly-infections-in-humans/. (Erişim tarihi: 11. 12, 2018.).

[42] Makonnen Fekadu John H. Shaddock George M. Baer, "Excretion of Rabies Virus in the Saliva of Dogs", **Bulaşıcı Hastalıklar Dergisi**, Cilt 145, Sayı 5, 1 Mayıs 1982, s. 715-719, https://oup.silverchair-cdn.com/UI/app/svg/umbrella/. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

yok denecek kadar azdır.[43] Bu mikropların geçebileceği insanların büyük çoğunluğunu küçük yaştaki çocuklar, yaşlılar ve hastalar oluşturmaktadır.[44]

c. Köpek Salyasını Diğer Hayvanlarınkinden Ayıran Bir Özellik Var mıdır?

Yapılan araştırmalarda her canlının tükürüğünde az ya da çok mikrop bulunduğu saptanmıştır.[45] Köpeğin salyasındaki mikroplar konusunda kaynak olarak gösterilen makale, dergi ve linklerde yapılan incelemelerde, söz konusu salyayı mikrop bakımından diğer hayvanların salyasından ayıran herhangi bir özellikle karşılaşılmamıştır. Ayrıca birçok hayvanın[46] salyasında bulunan mikrop, virüs ve bakterilerin köpeğin salyasında olduğu gibi az ya da çok öldürücü olabileceği tespit edilmiştir.[47] Yukarıda mikropların kaynağı olarak gösterilen köpeklerin kendi dışkılarını yemeleri ise bütün kümes hayvanları, tavşan ve kedi gibi birçok evcil hayvanda karşılaşılan bir durumdur.[48]

Araştırmalara göre köpeğin salyasında bulunun hastalıkların tümü başka hayvanlarda da mevcuttur. Örneğin köpekle en çok özdeşleşen ve onlardan insanlara buluşabilme ihtimali en yüksek olduğu tespit edilen kuduz hastalığı[49] bile, yarasa, kedi, çakal ve tilki gibi hayvanlarda da bulunabilmektedir.[50]

---

[43] Ken Tudor, **Pet 'Kisses': Health Hazard or Health Benefit.**

[44] Anna Burkey, Is a Dog's Mouth Cleaner Than a Human's Mouth?, https://www.akc.org/expert-advice/health/is-dogs-mouth-cleaner-than-humans/. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

[45] Ryan J. Brogan DO, **What Are Germs,** ttps://kidshealth.org/en/kids/germs.html**.** (Erişim tarihi: 11. 12, 2018.).

[46] KenTudor,**Pet'Kisses':HealthHazardorHealthBenefit**; Benjamin Bluen**,** Lukasz Kiljanek, Larry Krevolin, Kyle Krevolin, Hans P. Schlecht**, "**Unique of Rhizobium radiobacter Peritoneal Dialysis Catheter-related Peritonitis from a Cat Bite", **Amerikan Tıbbi Olgu Raporları Dergisi,** 2018, sayı. 6, (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

[47] CerrahınScruboom,**TheMostDangerousGermsInTheWorld**.

[48] Ken Tudor, **Pet 'Kisses': Health Hazard or Health Benefit. Zidbits**, **Why Do Animals Eat Their Own Poop?**, https://zidbits.com/2011/06/why-do-animals-eat-their-own-poop/.

[49] JannetTobıassen,**InfectiousDiseasesandConditionsinDogs,**https://www.thesprucepets.com/veterinary-diseases-and-conditions-3384295. (Erişimtarihi:12.12.2018.).

[50] JerryR.Balentine,**Rabies(kuduz),**https://www.medicinenet.com/rabies_virus/article.htm#rabies_facthttps://www.medicinenet.com/rabies_virus/article.htm#rabies_facts.(Erişimtarihi:012.12.2018.); MerckVetManual,**Rabies(kuduz),**http://www.nobivac.com/pdf/RabiesDiseasesInfoNobivac, (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

Burada konumuzla ilgili bir iki konuya daha temas etmek yerinde olacaktır. Mısırlılarda ve diğer pek çok medeniyette[51] tarih boyunca köpeğin salyasının yaraları iyileştirici bir özelliğe sahip olduğuna inanılmış ve söz konusu salya tedavilerde ilaç olarak kullanılmıştır.[52] Bu günkü birçok araştırma da,[53] köpeğin kendi vücudundaki yaraları yalamasının sebebinin, salyasının iyileştirici özelliğe sahip olmasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.[54] Yine birçok kaynakta köpeğin salyasının diğer bütün hayvanların salyasından daha temiz olduğu belirtilmektedir. Hatta Cahız'ın *el-Hayvân*'ı gibi İslam kaynaklarında bile mezkûr salyanın hayvan salyalarının en temizi olduğu aktarılmaktadır.[55] Çünkü hayvan salyaları arasında en az bakteriye sahip olan, köpek salyasıdır ve daima dışarıya akıp yenilenmektedir. Öyle ki bu konuda yapılan incelemelerde köpeğin salyası, bırakın hayvan salyasını, insan salyasıyla yarıştırılmaya çalışılmıştır.[56]

[51] Joshua J. Mark, **Dogs in the Ancient World (Antik Dünyadaki Köpekler),** https://www.ancient.eu/article/184/dogs-in-the-ancient-world/.

[52] Pam Hair, **Can Dog Salıva Heal Humans?,** https://www.thehonestkitchen.com/blog/can-dog-saliva-heal-humans/. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

[53] Lori Thomas Dickert, **Dog Saliva Has Healing Properties,** http://allpetnews.com/dog-saliva-has-healing-properties. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

[54] Krystle Vermes, **Dog Saliva: 5 Fast Facts You Should Know**, https://www.petmd.com/dog/general-health/dog-saliva-5-fast-facts-you-should-know. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

[55] Cahız, Ebû Osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kenanî, **el-Hayvân**, Darul-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût, 1424/2003, c. II, s.333.

[56] A. Ocampo**, Spıt! Human Vs. Dog,** https://2017aocampo.weebly.com/; American Museum of Natural History, **Are Dogs' Tongues Really Cleaner Than Humans**'?, https://www.amnh.org/learn-teach/curriculum-collections/young-naturalist-awards/winning-essays2/2011-winning-essays/are-dogs-tongues-really-cleaner-than-humans. (Erişim tarihi: 22. 12. 2018).

BİRİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN KAYNAK TESBİTİ VE İSNÂD TENKİDİ

1.1. HADİSLERİN GEÇTİĞİ KAYNAKLAR

Köpeğin salyasının necaseti hakkındaki hadisler pek çok hadis kaynağında yer almaktadır. Ancak tezimizi olması gerekenden daha fazla uzatacağını düşündüğümüzden dolayı biz kaynaklarımızı ilk üç asırda yazılan -yani *Kutub'i Sitte* ve öncesindeki- eserlerle sınırlı tutmayı uygun gördük. Bunlar "Aler-Ricâl" ve "Ale'l-Ebvâb" olarak tasnif edilen Musannef, Müsned, Mu'cem, Cami' ve Sünen türü eserlerdir.

Yaptığımız incelemeler sonucunda araştırmamızın konusunu teşkil eden "Köpeğin salyası" hakkındaki hadislerin aşağıdaki kaynaklarda yer aldığı tespit edilmiştir:

1. *Hemmâm b. Munebbih'in (ö. 132/749)* ***Sahife'****si****;***

2. *İmâm Mâlik'in (ö. 179/795)* ***Muvatta'****ı;*

3. *Rebî b. Habîb'in (ö. 180/796)* ***Müsned'****i;*

4. *et-Tayâlisî'nin (ö. 203/813)* ***Müsned'****i;*

5. *eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820)* ***Müsned'****i;*

6. *Abdurrezzâk'ın (ö. 211/827)* ***Musannef'****i;*

7. *el-Humeydî'nin (ö. 219/834)* ***Müsned'****i;*

8. *İbn Ebi Şeybe'nin (ö. 235/849)* ***Musannef'****i;*

9. *İshâk b. Râheveyh'in (ö. 238/853)* ***Müsned'****i;*

10. *Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855)* ***Müsned****'i;*

11. *Dârimî'nin (ö. 255/869)* ***Sünen'i****;*

12. *Buhârî'nin (256/870)* ***Sahih'i;***

13. *Müslim'in (ö. 261/874)* ***Sahîh'i****;*

14. *Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888)* ***Sünen'i****;*

15. *İbn Mâce'nin (ö. 275/888)* ***Sünen'i;***

16. *el-Bezzâr'ın (292/904)* ***Müsned'i;***

17. *Nesâî'nin (ö. 303/915)* ***Sünen'i;***

1.1.1. Hadisin Kaynaklardaki Rivâyet Tarikleri ve Metinleri

Köpeğin salyasının necis olduğu hakkında delil olarak gösterilen rivâyetlerin ilki Hemmâm b. Münebbihin "*es-Sehifetu's-Sahîha*" adlı eserinde geçmektedir. Bu nedenle biz de ilk olarak bu rivâyeti ele almayı uygun görmekteyiz. Ayrıca hem bu rivâyeti hem de daha sonra zikr edeceğimiz rivâyetleri kronolojik bir sıra içinde ele alacağız. Böylece varsa hadisler arasındaki lafız farklılıkları tespit edilmiş olup hadislerin tarihi süreç içerisinde uğradığı değişikliklerin gün yüzüne çıkmasına katkı sunulmuş olacaktır.

Tezimizin araştırma konusuna dair zikredeceğimiz hadislerin rivâyet tariklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Hemmâm b. Münebbih'in (ö. 132/794) *Sahife*'sindeki Rivâyet:

عن همام بن منبه عن ابي هريرة انه قالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِيهِ، أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّات.

Hemmâm b. Münebbih > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur*: "Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiği vakit, o kişinin yedi defa yıkamasıyla kabın temizliği geçekleşmiş olur."*[57]

2. İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) *Muvatta*'ında;

حَدَّثَنِي عَنْ مَالِك عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Mâlik > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın."*[58]

3. Rebî' b. Habîb'in (ö. 180/196) *Müsned*'indeki Rivâyet:

حدثني أبو عبيدة عن جابر بن زيد قال بلغني عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ولغ الكلب في إنا أحدكم فليهرقه وليغسله سبع مرات أولاهن وأخراهن بالترا ب.

Ebû Ubeyde > Câbir b. Zeyd > **Ebû Hureyre** kanalıyla nakl edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabın içindekini döksün sonrada birinci ve sonuncu kez toprakla olmak üzere kabı yedi defa yıkasın."*[59]

4. et-Tayâlisî'nin (ö. 203/813) *Müsned'*indeki Rivâyet:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ ، قَالَ : حَدَّثَنَا شُعْبَةُ ، قَالَ : حَدَّثَنَا الأَعْمَشُ ، عَنْ ذَكْوَانَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ : إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ .

[57] Hemmâm b. Münebbih es-San'anî, **Sahifetu Hemmâm b. Münebbih**, thk. Ali Hasan Ali Abdulhamit, Mektebetu'l-İslamî, Dâru Ammâr, Beyrut, 1987,c. I, s. 17 (35).

[58] Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Esbehî, **Muvatta**, thk. Muhammed Mustafa A'zamî, Zaid b. Sultan, 1425/2004, 2, Tahâret, 89, (c. II, s. 45).

[59] Rebî' b. Habîb b. Ömer el-Ezdî el-Basrî, **el-Müsned**, thk. Muhammed İdris Aşûr b. Yûsuf, Dârul-Hikme, 1415/1994, c. I, s. 70, (153).

Ebû Dâvûd > Şu‘be > A‘meş > Zekvân > **Ebû Hureyre** isnâdıyla nakl edildiğine göre Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın.”*[60]

5. eş-Şâfiî’nin (ö. 204/820) *Müsned*’indeki Rivâyetler:

a) أَخْبَرَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ أَبِي تَمِيمَةَ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَال إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولاهُنَّ أَوْ أُخْرَاهُنّ بِالتُّرَابِ.

İbn Uyeyne > Eyyûb b. Ebî Temîme > İbn Sîrîn > **Ebû Hureyre**’den rivayat edildiğine göre Allah Rasulu şöyle buyurmaktadır: “*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi veya sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkasın*.”[61]

b) أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الكلب فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Süfyân b. Uyeyne > Ebüz-Zinâd > A‘rec > **Ebû Hureyre**’den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *“Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde kabı yedi defa yıkasın.*”[62]

6. Abdurrezzâk'ın (ö. 211/827) *Musannef*'inde

a) عن عبد الرزاق عن هشام بن حسان عن أبن سيرين عن أبي هريرة قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ولغ الكلب في الإناء فاغسلوه سبع مرات أولاهن بالتراب.

Abdürrezzâk > Hişâm b. Hassân > İbn Sîrîn > **Ebû Hureyre**’den rivayat edildiğine göre Allah Rasulu şöyle buyurmaktadır: “*Köpek kaptan bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın.”*[63]

---

[60] et-Tayâlisî, Süleymân b. Dâvûd, **el-Müsned,** *thk.*, Abdulmuhsin et-Turkî, Dârul-Hecer, Mısır, 1999, c. IV, s. 167, (2539).

[61] Ebû Abdullah Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, **Müsnedü’ş-Şâfiî**, thk. Mahir Yasîn, Şirketu Garas, Kuveyt, 1425/2004, c. I, s. 150.

[62] eş-Şâfiî, **Müsnedü’ş-Şâfiî**, c. I, s. 150.

[63] Abdurrezzâk, b. Hemmâm b. Nâfı’ Ebû Bekir es-San’ânî, **el-Musannef**, thk. Habîburrahmân, el-Â’zamî, el-Mekteb’ul-İslamî, Beyrut, 1403, c. I, s. 96, (330).

b) عبد الرزاق عن ابن جريج قال أخبرني زياد أن ثابت بن عياض مولى عبد الرحمن بن زيد حدثه أنه سمع أبا هريرة يقول قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا ولغ الكلب في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات قال زياد وأخبرني هلال بن أسامة أنه سمع أبا سلمة بن عبد الرحمن عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه و سلم مثله.

Abdurrazak > Cureyc > Ziyâd > Abdurrahman b. Zeyd'in azatlısı Sâbit b. İyâz > **Ebû Hureyre**. Yine Ziyâd > Hilâl > Üsame > Ebû Saleme b. Abdurrahman **Ebû Hureyre** isnâdıyla nakl edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *"Köpek sizden birinizin kabından içtiğinde kabı yedi defa yıkasın.*"[64]

7. el-Humeydî'nin (ö. 219/834) *Müsned*'inde:

حَدَّثَنَا الْحُمَيْدِيُّ قَالَ: ثنا سُفْيَانُ، ثنا أَبُو الزِّنَادِ، عَنْ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Humeydî > Süfyân > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre'**den rivâyet edildiğine göre Hz. Peyamber şöyle buyurmaktadır: *"Sizden birinizin kabını köpek yaladığında onu yedi defa yıkasın."*[65]

8. İbn Ebi Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannef*'i;

a) حَدَّثَنَا شَبَابَةُ بْنُ سَوَّارٍ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ ، قَالَ : سَمِعْتُ مُطَرِّفًا ، يُحَدِّثُ عَنِ ابْنِ الْمُغَفَّلِ أَنَّ رَسُولَ اللهِ اَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلاَبِ ، وَقَالَ : إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ.

Şebâbe b. Sevvâr > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > **İbn Muğaffel** isnâdıyla nakl edildiğine göre Allah Rasûlu köpekleri öldürmeyi emredip şöyle buyurmuştur: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide de toprakla ovun."*[66]

b) حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم يَقُول إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

[64] Abdurrezzâk, b. Hemmâm, **el-Musannef,** c. 1, s. 97.
[65] el-Humeydî, Ebû Bekir Abdullah b. Zubeyr el-Kureşî**, el-Müsned,** thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dâranî, Dâru's-Sıka, Dimeşk, Suriye, 1996, c. II, s. 195, (997).
[66] İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, **el-Musannef,** thk. Muhammed Avvame, Dâru'l-Kible, Suud, t.y, II, 230, (1845).

Ebû Muâviye > A‘meş > Ebû Rezîn > **Ebû Hureyre** tarîkiyle rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *“Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde onu yedi defa yıkasın.”*[67]

c) حَدَّثَنَا ابْنُ عُلَيَّةَ ، عَنْ هِشَامٍ ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم ، قَال طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ ، أُولاَهُنَّ بتراب.

İbn Uleyye > Hişâm > ibn Sîrîn > **Ebû Hureyyre**’den rivâyet edildiğine göre Allah Rasulu şöyle buyurmaktadır: *“Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiği vakit, birincisinde toprakla olması şartıyla o kişinin yedi defa yıkamasıyla kabın temizliği gerçekleşmiş olur*.”[68]

9. İshâk b. Râheveyh’in (ö. 238/853) *Müsned*’indeki rivâyetler;

a) أَخْبَرَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، نا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي رُزَيْنٍ، قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَضْرِبُ بِيَدِهِ عَلَى جَبْهَتِهِ بِالْعِرَاقِ وَهُوَ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ تَزْعُمُونَ أَنِّي أَكْذِبُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيكُونَ لَكُمُ الْمَهْنَأُ وَعَلَيَّ الْإِثْمُ، أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ:إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَإِذَا انْقَطَعَ شِسْعُ نَعْلِهِ فَلَا يَمْشِ فِي الْأُخْرَى حَتَّى يُصْلِحَهَا.

Ebû Muâviye > A‘meş > Ebû Rezîn, Ben **Ebû Hureyre**’yi eliyle alnına vurup şöyle derken gördüm: Ey Irak halkı siz benim Rasûlullah adına yalan uydurduğumu iddia ediyorsunuz. İyilik sizin, suç benim olsun. Şahitlik ederim ki Rasûlullah’ı şöyle buyururken işittim: “*Sizden birinizin kabından köpek su içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın. Parmak arası terliğinin ara aparatı koptuğunda ise onu tamir etmeden diğer çifti üzerinde yürümesin* ”[69]

b) أَخْبَرَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، صَاحِبُ الدَّسْتُوَائِيِّ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خِلَاسٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ إِحْدَاهُنَّ بِالتُّرَابِ.

Muâz b. Hişâm > Hişâm’ın Babası >Katâde > Hilâs > Ebû Râfi’ > **Ebû Hureyre**’den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *“Sizden*

---

[67] İbn Ebi Şeybe, **el-Musannef**,c. I, s. 173, (1839).
[68] İbn Ebi Şeybe, **el-Musannef, c.** I, s. 173, (1840).
[69] Ebû Ya’kûb İshâk b. İbrahîm b. Mahled el-Ma’rûfu bi İbn Râheveyh, **Müsnedu İshâk b. Râheveyh**, thk. Abdu’l-Ğafûr b. Abdu’l-Hakk, Mektebetu’l-Îmân, Medîne, 1412/1991, c. I, s. 281.

birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."[70]

10. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned'*indeki Rivâyetler;

a) حَدَّثَنَا سُفْيَانُ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ لَعَلَّهُ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ غَسَلَاتٍ.

Süfyân > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre** tarîkiyle rivâyet edildiğine göre Rasûlullah şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin* kabınıdan köpek içtiğinde onu yedi defa yıkasın."[71]

b) حَدَّثَنَا يَزِيدُ أَخْبَرَنَا هِشَامٌ عَنْ مُحَمَّدٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِغُسِلَ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوَّلُهَا بِالتُّرَاب.

Yezîd > Hişâm > Muhammed > **Ebû Hureyre**'den rivayat edildiğine göre Allah Rasulu şöyle buyurmaktadır: "*Köpek bir kaptan içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla yedi defa yıkanır."*[72]

11. Dârimî'nin (ö. 255/869) *Sünen*'indeki rivâyetin metni;

أَخْبَرَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَي وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ، فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مِرَارٍ، وَالثَّامِنَةَ عَفِّرُوهُ فِي التُّرَابِ.

Vehb b. Cerîr > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > **Abdullah b. Muğaffel'**in isnâdıyla gelen rivâyete göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide de toprakla ovun."*[73]

12. Buhârî'nin (256/870) *Sahih*'indeki rivâyet;

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ عَنْ مَالِكٍ عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا.

---

[70] İbn Râheveyh, **Müsnedu İshâk b. Râheveyh**, c. I, s. 284.
[71] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, thk., Şuayb el-Arnavut, 1420/1999, c. XII, s. 300, (7346).
[72] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. XVI, s. 350, (10595).
[73] Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el- Fadl b. Behrâm ed- Dârimî, **es-Sünen,** thk., Hüseyin Esed ed-Dârânî, Dârul-Muğni, Suûd, 1412/2000, 1, Tahâret, 59, (c. I, s. 572).

Abdullah b. Yûsuf > Mâlik > Ebüz-Zinâd > A‘rec > **Ebû Hureyre**’nin isnâdıyla nakl edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *“Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın.”*[74]

13. Müslim'in (ö. 261/874) *Sahîh’*inde;

a) حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ السَّعْدِيُّ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، أَخْبَرَنَا الْأَعْمَشُ عَنْ أَبِي رَزِينٍ، وَأَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيُرِقْهُ ثُمَّ لِيَغْسِلْهُ سَبْعَ مِرَارٍ.

Alî b. Hucr es-Sa’dî > Alî b Mushir > A‘meş > Ebû Rezîn + Ebû Sâlih > **Ebû Hureyre’**den nakl edildiğine Rsulullah şöyle buyurmuştur: “*Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabın içindekini döksün, sonra kabı yedi defa yıkasın*.”[75]

b) حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، حَدَّثَنَا مَعْمَرٌ،عَنْ هَمَّامِ بْنِ مُنَبِّهٍ، قَالَ: هَذَا مَا حَدَّثَنَا أَبُو هُرَيْرَةَ، عَنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَذَكَرَ أَحَادِيثَ مِنْهَا - وَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِيهِ، أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّات.

Muhammed b. Râfi’ > Abdurrazak > Ma‘mer > Hemmâm b. Münebbih > **Ebû Hureyre** senedeyle bize ulaştığına göre Allah Rasulu şöyle buyurmuştur: *“Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiği vakit o kabın temizliği, kişinin onu yedi defa yıkamasıyla gerçekleşir.* [76]

c) حدثنا عبيد الله بن معاذ حدثنا أبي حدثنا شعبة عن أبي التياح سمع مطرف بن عبد الله يحدث عن ابن المغفل قال أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم بقتل الكلاب ثم قال ما بالهم وبال الكلاب ثم رخص في كلب الصيد وكلب الغنم وقال إذا ولغ الكلب في الإناء فاغسلوه سبع مرات وعفروه الثامنة في التراب.

Ubeydullah b. Muâz > Babası Şu‘be > Ebû Teyyâh > Mutarrif b. Abdullah > **İbn Muğaffel** tarikiyle rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber önceleri köpekleri öldürmeyi emretti. Sonra: *“Onlara ne oluyorda bütün köpekleri öldürüyorlar*,” dedi. Daha sonra av ve çoban köpeklerinin edinilmesine izin verip şöyle buyurdu: “*Bir*

[74] El-Buharî, 4, Vudû, 32, (c. I, s. 75).
[75] Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri, **Sahihu Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru İhyâi Turasi Arabiyye, t.y., 2, Tahâret, 279, (c. I, s. 234).
[76] Müslim, 2, Tahâret, 279, (c. I, s. 234).

kaptan köpek içtiğinde o kabı yedi defa yıkayın. Sekizincisinde de kabı toprakla ovun."[77]

d) حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ يَحْيَى، قَالَ: قَرَأْتُ عَلَى مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ، فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Yahyâ b. Yahyâ > Mâlik > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[78]

14. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *Sünen*'indeki rivâyetler;

a) حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ، حَدَّثَنَا أَبَانُ، حَدَّثَنَا قَتَادَةُ، أَنَّ مُحَمَّدَ بْنَ سِيرِينَ، حَدَّثَهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ، فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ، السَّابِعَةُ بِالتُّرَابِ.

Mûsâ b. İsmâil > Ebân > Katâde > Muhammed b. Sîrîn > **Ebû Hureyre** isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *"Köpek kaptan içtiğinde yedincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."*[79]

b) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ شُعْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُوالتَّيَّاحِ، عَنْ مُطَرِّفٍ، عَنِ ابْنِ مُغَفَّلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلَابِ، ثُمَّ قَالَ: «مَا لَهُمْ وَلَهَا»، فَرَخَّصَ فِي كَلْبِ الصَّيْدِ، وَفِي كَلْبِ الْغَنَمِ وَقَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مِرَارٍ، وَالثَّامِنَةُ عَفِّرُوهُ بِالتُّرَابِ.

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel > Yahyâ b. Saîd > Şu'be > Ebû Tayyâh > Mutarrif > **İbn Muğaffel** isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:*"Köpek herhangi bir kaptan içtiğinde o kabı yedi defa yıkayın. Sekizincide ise torakla ovun."*[80]

15. İbn Mâce'nin (ö. 275/888) *Sünen*'indeki Rivâyetler:

a) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ، قَالَ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَضْرِبُ جَبْهَتَهُ بِيَدِهِ، وَيَقُولُ: يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ، أَنْتُمْ تَزْعُمُونَ أَنِّي أكذِبُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِيَكُونَ لَكُمْ

[77] Müslim, 2, Tahâret, 280, (c. I, s. 235).
[78] Müslim, 2, Tahâret, 279, (c. I, s. 234).
[79] Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eşa's es-Sicistani, **es-Sünen**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, t.y., 1, Tahâret, 37, (c. I, s. 27).
[80] Ebû Dâvûd, 1, Tahâret, 37, (c. I, s. 28).

الْمَهْنَأُ وَعَلَيَّ الْإِثْمُ، أَشْهَدُ لَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ، فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe > Ebû Muâviye > A'meş > **Ebû Rezîn**, Ben **Ebû Hureyre**'yi eliyle alnına vurup şöyle derken gördüm: Ey Irak halkı siz benim Rasûlullah adına yalan uydurduğumu iddia ediyorsunuz. İyilik sizin, suç benim olsun. Şahitlik ederim ki Rasûlullahı şöyle buyururken işittim: "*Sizden birinizin kabından köpek su içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın."*[81]

b) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا شَبَابَةُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ، قَالَ: سَمِعْتُ مُطَرِّفًا يُحَدِّثُ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ.

Ebû Bekir b. Ebî Şeybe > Şebâbe > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > **Abdullah b. Muğaffel** isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *"Köpek bir kabtan içtiğinde kabı yedi defa yıkayın. Sekizincide ise toprakla ovun."*[82]

c) حدثنا محمد بن يحيى . حدثنا ابن مريم . أنبأنا عبيد الله بن عمر عن نافع عن ابن عمر قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم إذا ولغ الكلب في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات.

Muhammed b. Yahyâ > İbn Meryem > Ubeydullah b. Ömer > Nâfi' > **İbn Ömer** isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde kabı yedi defa yıkasın."*[83]

16 **. el-Bezzâr'ın (292/904) *Müsned'*indeki rivâyetler;**

a) حَدَّثنا سَعِيد بن يحيى ، قال : حَدَّثنا أبو القاسم بن أبي الزناد قال : حدثني إبراهيم بن إسماعيل عن داود بن حصين عَن عِكْرِمة ، عَن ابنِ عباس ، رَضِي الله عنهما ، قال : أمر رسول الله صلى الله عليه وسلم إذا ولغ الكلب في الإناء أن يغسل سبع مرار.

[81] İbn Mâce, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, **Sünen**, thk. Şu'ayb Arnavut, Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009, 2, Tahâret, 31, (c. I, 237).
[82] İbn Mâce, 2, Tahâret, 31, (c. I, 238).
[83] İbn Mâce, 2, Tahâret, 31, (c. I, 239).

Saîd b. Yahyâ > Ebûl-Kâsım b. Ebî Zinâd > İbrâhim b. İsmâil > Dâvûd b. Hüsayn > İkrime > **İbn Abbâs**'tan bize ulaşan rivâyete göre, *"Köpek bir kaptan içtiğinde, Allah Rasûlu o kabın yedi defa yıkanmasını emr ederdi."*[84]

b) حَدَّثنا إسحاق بن زياد الأيلي ، قال : حَدَّثنا عقبة بن مكرم قال : حَدَّثنا يونس بن بكير عن هشام بن عروة ، عَن أبي الزِّنَاد ، عَن الأعرج ، عَن أبي هُرَيرة ، قال : قال رَسُول اللهِ صلى الله عليه وسلم : إذا ولغ الكلب في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات.

İshâk b. Ziyâd el-Eylî > Ukbe b. Mükerrem > Yûnus b. Bukeyr > Hişâm b. Urve > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *Köpek sizden birinizin kabından su içtiğnde o kabı yedi defa yıkasın."*[85]

c) حَدَّثَنا إبراهيم بن نصر حَدَّثَنا عَبْد الرَّحْمن بن المبارك حَدَّثَنا عبد الواحد يعني ابن زياد حَدَّثَنا الأعمش حَدَّثَنا أبو صالح وأبو رَزِين , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ , قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَلِغَ الْكَلْبُ في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات.

İbrahîm b. Nasr > Abdurrahman b. el-Mübârek > İbn Ziyâd Abdülvâhid > A'meş > Ebû Sâlih ve Ebû Rezîn > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *"Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[86]

d) حَدَّثَنا عباد بن يعقوب , حَدَّثَنا الوليد بن أبي ثور حَدَّثَنا السدي , عن أبيه , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَلِغَ الْكَلْبُ في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات أحسبه قال إحداهن بالتراب.

Ubbâd b. Yakûb > el-Velîd b. Ebî Sevr > es-Südî > Babası > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır*: "Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın.*" "*Bunlardan biri toprakla olsun*" dediğini zannediyorum.[87]

---

[84] Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdu'l-Halik el-Bezzâr, **el-Behru'z-Zehhar el-Ma'rûf bi Müsnedi'l-Bezzâr**, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Mektebetu'l-Ulûm Medînetu'l-Münevvere, 1409/1988, c. XI, s. 109.

[85] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. IV s. 332.

[86] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 332.

[87] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 132.

e) حَدَّثَنا مُحَمَّد بن بشار بندار حَدَّثَنا إبراهيم بن صدقة عن يونس , عن مُحَمَّد عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْـهُ قَـالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَلِغَ الْكَلْبُ في الإناء فاغسله سبع مرات أولهن أو آخرهن بالتراب.

Muhammed b. Beşşâr Bündâr > İbrahim b. Sadaka > Yûnus > Muhammed > **Ebû Hureyre**'nin isnâdıyla nekl edilen rivâyete göre Allah Rasûlu şöyle buyurmaktadır: *"Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde birincisi ya da sonuncusu toprakla olması şartıyla o kabı yedi defa yıkasın."*[88]

f) حَدَّثَنا محمد بن المثنى وعمرو بن عيسى الضبعي قالا حَدَّثَنا عَبْدُ الأَعْلَى , عَنْ سَعِيدٍ , عَنْ قَتَادةَ, عَنْ محمد بن سيرين , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال إذا ولغ الكلب في الإناء يغسل سبع مرات آخره بالتراب.

Muhammed b. el-Müsennâ > Amr b. Îsâ ez-Zab'î > Abdüla'lâ es-San'ânî > Saîd > Katâde > Muhammed b. Sîrîn > **Ebû Hureyre**'nin isnâdıyla nakl edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *"Köpek herhagi bir kaptan su içtiğinde sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkanır."*[89]

g) حَدَّثَنا بشر بن معاذ العقدي , حَدَّثَنا عمران بن خالد عن محمد بن سيرين , عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِـيَ اللهُ عَنْـهُ عَنِ النَّبِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا ولغ الكلب في إناء أحدكم فليغسله سبع مرات.

Bişr b. Muâz el-Akdî > İmrân b. Hâlid > Muhammed b. Sîrîn > **Ebû Hureyre**'nin isnâdıyla nakl edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: "*Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[90]

17. Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'inde;

a) أَخْبَرَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ الْحَسَنِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ قَالَ: قَالَ ابْنُ جُرَيْجٍ، أَخْبَرَنِـي زِيَـادُ بْنُ سَـعْدٍ، أَنَّ ثَابِتًـا مَوْلَـى عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدٍ أَخْبَرَهُ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا هُرَيْرَةَ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَـلَّى اللهُ عَلَيْـهِ وَسَـلَّمَ: إِذَا وَلَـغَ الْكَلْبُ فِـي إِنَـاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

İbrahîm b. Hasan > Haccâc > İbn Cureyc > Ziyâd b. Sa'd > Abdurrahman b. Zeyd'in azatlısı Sâbit > **Ebû Hureyre** isnâdıyla rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu

[88] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 229.
[89] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 262.
[90] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 282.

şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[91]

b) أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ: أَنْبَأَنَا عَلِيُّ بْنُ مُسْهِرٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي رَزِينٍ وَأَبِي صَالِحٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ، فَلْيُرِقْهُ، ثُمَّ لِيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

Alî b. Hucr > Alî b. Mushir > A'meş > Ebû Rezîn + Ebû Sâlih > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: "*Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde onu döksün sonra da kabı yedi defa yıkasın."*[92]

c) أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى الصَّنْعَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي التَّيَّاحِ قَالَ: سَمِعْتُ مُطَرِّفًا عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغَفَّلِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ بِقَتْلِ الْكِلَابِ، وَرَخَّصَ فِي كَلْبِ الصَّيْدِ وَالْغَنَمِ وَقَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَاغْسِلُوهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ، وَعَفِّرُوهُ الثَّامِنَةَ بِالتُّرَابِ.

Muhammed b. Abdüla'lâ es-San'anî > Hâlid > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > **Abdullah b. Muğaffel** isnâdıyla nakl edildiğine göre Rasûlullah köpekleri öldürmeyi emretmiş. Daha sonra av ve çoban köpeği edinmeye ruhsat verip, şöyle buyurmuştur: "*Köpek herhangi birinizin kabından içtiğinde o kabı yedi kez yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."*[93]

d) أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ خِلَاسٍ، عَنْ أَبِي رَافِعٍ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُولَاهُنَّ بِالتُّرَابِ.

İshâk b. İbrâhim > Muâz b. Hişâm > Hişâm'ın Babası > Katâde > Hilâs > Ebû Râfi' > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde birincisi suyla olması şartıyla kabı yedi defa yıkasın."*[94]

e) أَخْبَرَنَا قُتَيْبَةُ، عَنْ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي الزِّنَادِ، عَنِ الْأَعْرَجِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ.

---

[91] en-Nesâî, 2, Tahâret, 51 (c. I, s. 52).
[92] en-Nesâî, 2,Tahâret, 52, (c. I, s. 53).
[93] en-Nesâî, 2,Tahâret, 53, (c. I, s. 17).
[94] en-Nesâî, 2,Tahâret, 7, (c. I, s. 177).

Kuteybe > Ebüz-Zinâd > A'rec > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre Allah Rasûlu Şöyle buyurmaktadır: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde kabı yedi defa yıkasın."*[95]

1.2. İSNÂD TENKÎDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

İsnâd, nakledilen haberleri denetleme imkânını sağlayan, İslâm ümmetine has önemli sistemlerin başında gelmektedir. Daha hicretin birinci yüz yılının ortalarında neredeyse tüm İslamî ilimlerde kullanılmaya başlanan isnâd, daha sonraları hadis ilminin karakteristik bir özelliği haline gelmiş, İsnâdı kullanmaya en çok ağırlık veren hadis âlimleri olmuştur. Öyle ki Muhaddisler isnâdsız nakledilen hadislere karşı adeta bir savaş başlatmışlardır. Bu konuda büyük muhaddis Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729): *"Bu ilim (hadis ilmi) dindir. O halde dininizi kimden alacağınıza iyi bakın."*[96] Abdullah b. Mübârek (ö. 797/181) de: *"İsnâd dindendir. Eğer isnâd olmasaydı dileyen dilediğini söylerdi,"*[97] diyerek isnâdın ne kadar önemli olduğuna vurgu yapmışlardır.

Bu itibarla biz de tezimizin konusunu teşkil eden yukarıdaki rivâyetlerimizi isnâd tenkîdine tâbi' tutacağız. Bunu yaparken de ilk olarak hadislerin senedi şema şeklinde verilecektir. Bilahere hadislerimizin sıhhatini tespit etmeye katkı sağlayacak kadar isnâdlarda yer alan râviler hakkında bilgi verilip, cerh ve ta'dîl âlimlerinin onlar hakkında yaptığı değerlendirmeleri zikr edilecektir. Böylece hadislerin sahih olup, olmadıkları tespit edilip, onlarla amel edilip edilmeyeceği konusunda da bir kanaat oluşmuş olacaktır. Bir isnâd zincirinde hakkında bilgi verilen bir râvi, ikinci bir isnâd zincirinde ayrıca tanıtılmayacaktır. Son olarak da isnâdlar hakkında sıhhat değerlendirmesi yapılacaktır. İslam âlimlerinin çoğunluğunun nazarında sahabenin adaletinin sorgulanması söz konusu olmadığından[98] onlar cerh ve ta'dîl kıritiğine tâbi' tutulmayacaklardır.

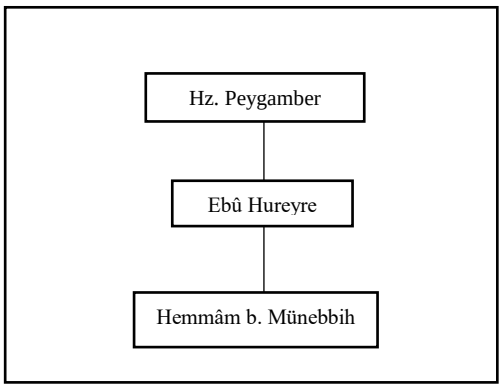
---

[95] en-Nesâî**, Sünen**, 2,Tahâret, 51, (c. I, s. 53).
[96] Müslim, **Mukaddime** Dâru'l-Ceyl, t.y., 5, 26, c. 1, s. 14.
[97] Müslim, **Mukaddime**, 5, 32, c. 1, s. 14.
[98] Ahmet yücel, **Hadîs Usulü**, İfav, İstanbul, 2014, s. 119.

1.2.1. Sened Tenkîdi

Tezimizin konusunu teşkil eden köpeğin salyasının necis olduğunu ifade eden hadisler Ebû Hureyre, Abdullah b. Muğaffel, İbn Abbâs ve İbn Ömer tarikiyle bize ulaşmaktadır. Yukarıda da belirtiğimiz gibi sahabe hakkındaki genel yaklaşım onların hepsinin udûl addedilmeleri yönünde olduğundan dolayı burada sahabe tabakasından sonraki tabakalar cerh ve tadil yönünden kritize edilecektir. Hadisimizi **Ebû Hureyre**'den Hemmâm b. Münebbih, Muhammed b. Sîrîn, A'rec, Ebû Râfi', Ebû Rezîn, Abdurrahman b. Zeyd'in azatlısı Sâbit, Câbir b. Zeyd, es-Südî'nin babası Muhammed ve Zekvân; **İbn Abbâs'**tan İkrime; **İbn Ömer'**den Nâfi'; **Abdullah b. Muğafel**'den de Mutarrif nakl etmiştir.

1. Hemmâm b. Münebbih'in *Sahife*'sinde yer alan rivâyetin sened tenkîdi;

Hemmâm b. Münebbih > **Ebû Hureyre** ('an) Rasûlillah (s.a.s.):

Hemmâm b. Munebbih b. Kâmil b. Seyc Ebû Ukbe el-Yemânî (ö. 132/749):

Münebbih'in altı erkek çocuğundan biridir. Kendisi gibi hadis râvileri arasında yer alan kardeşi Vehb'ten yaşça daha büyüktür. Hemmâm b. Münebbih'in kendilerinden rivâyette bulunduğu sahâbîler, Ebû Hüreyre, Muâviye, İbn Abbâs, İbn Ömer ve İbnuz-Zübeyr'dir. Kendisinden rivâyet edenler arasında ise kardeşi Vehb, Alî b. Hasan, Ma'mer b. Râşid ve 'Ukayl b. Ma'kil yer almaktadır.[99] Hemmâm b. Münebbih, Ebû Hüreyre'den yaklaşık yüz kırk hadis rivâyet etmiştir. Rivâyet ettiği bu hadisleri bir eserde toplayıp adını *"es-Sahîfetu's-Sahîha"* koymuştur. Daha

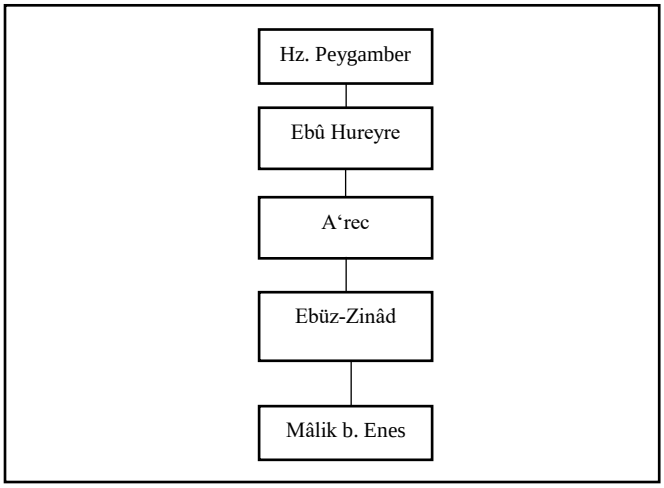
[99] Yûsuf b. Zeki Abdurrahman Ebû'L-Haccâc el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, thk. Beşşâr Avvad, Müssesetü'r-Risale, Beyrut, 1400/1980, c. XXX, s. 298.

sonraları bu eser "*Sahîfetu Hemmâm*" ismiyle şöhret bulmuştur. Râvileri arasında sadece Ma'mer b. Râşid *Sahife*'sindeki hadisleri kendisinden rivâyet etmiştir.[100]

Hemmâm b. Münebbih'in "sika" bir râvi olduğu Nevevî (ö. 676/1277), el-İclî (ö. 676/1277) ve İbn Mâîn (ö. 233/848) tarafından belirtilmektedir. İbn Hacer (ö. 852/1448) de onun "sika" ve dördüncü tabakadan olduğunu belirtmektedir. Nevevî Hemmâm b. Münebbih'in sikalığında ittifak olduğunu söylemektedir.[101]

Yapılan incelemeler sonucunda bu rivâyetin sahih olduğu kanaatine varılmıştır.[102]

2. Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *Muvatta*'ında Yer Alan Hadislerin Sened Tenkîdi;

Mâlik > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah (s.a.s.)

Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebû Âmir b. Ömer el-Asbahî el-Medenî (ö. 179/795):

Tebe-i tâbi'în'den olup Mâlikî mezhebinin kurucusu olan İmâm Mâlik, "İmâmu Dâri'l-Hicre" olarak da şöhret bulmuştur. Şeyhu'l-İslam ünvanını hak kazanan ender âlimlerden biridir. İmâm Mâlik hakkında kaynaklarda birçok menkıbe

[100] Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, thk. Şuayb el-Arnavut, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1405/1985, c .V, s. 311.

[101] Ahmed b. Ali b. hacer el-Askalanî, **Takrîbü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvame, Dâru'r-Reşîd, 1406/1986, c. I, s. 571; Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., c. II, s. 139.

[102] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, thk. Şuayb el-Arnavut, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1993/1413, c .V, s. 311.

anlatılır.[103] Buhârî tarafından senedlerin en sahihi sayılan ve "silsiletü'z-zeheb" olarak da bilinen (Mâlik > Nâfi' > İbn Ömer) zincirinin ilk halkasını oluşturmaktadır.[104] Altıncı tabakadan olan Mâlik, Saîd el-Makbûrî, İbnu'l-Minkedir, Abdullah b. Dînâr, Sâlih b. Keysân, ez-Zührî ve birçok kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Evzâî, Sevrî, Yezîd b. Abdullah b. el-Hâdi ve daha birçok kişi hadis almıştır.[105]

Ebû'z-Zinâd, Abdullah b. Zekvân (ö. 130 /747):

Tâbi'ûn fakîhlerindendir. Babası Zekvân Hz. Osman'ın eşi Remle bnt Şeybe'nin azatlısıdır. A'rec, Enes b. Mâlik, Âişe bnt Sa'd, Ebû Ümâme, Ebân b. Osman, Urve, İbnu'l-Museyyeb, Hârice b. Zeyd ve daha pek çok kişiden rivâyette bulunmuştur. Ebüz-Zinâd, yukarıdakiler arasında en çok A'rec'ten rivâyet etmiştir. Oğlu Abdurrahman, Mûsâ b. Ukbe, İbn Ebî Müleyke, Hişâm b. Urve, Mâlik b. Enes ve Leys de kendisinden rivâyette bulunan birçok râviden sadece birkaçıdır. Medinede içtihâd yapma yetkisini elinde bulunduran ender âlimler arasında yer almaktadır.

Ahmed b. Hanbel (ö. 241/ 855) ve Yahyâ b. Mâîn Ebüz-Zinâd'ın "sika" olduğuğnu ifâde etmişlerdir.[106]

A'rec Abdurrahman b. Hürmüz b.Keysân (ö. 117/735):

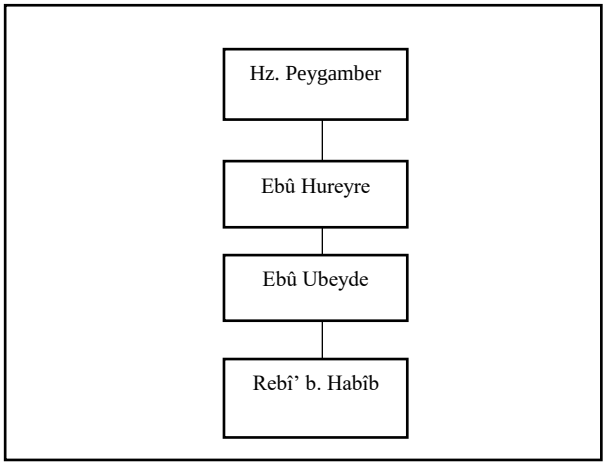
A'rec Muhammed b. Rabiâ'nın azatlısıdır. Ebû Hureyre, Ebû Saîd, Abdullah b. Mâlik, Ebû Seleme b. Abdurrahman, İbn Buhayne ve diğer birçok kişiden hadis almıştır. ez-Zührî, Ebüz-Zinâd, Sâlih b. Keysân ve Yahyâ b. Saîd de kendisinden hadis alalanlar arasında yer almaktadır. Bunlar arasında kendisinden en çok rivâyet eden kişi bizim de hadislerin senedinde yer alan ve yukarıda kısaca biyografisini verdiğimiz Ebüz-Zinâd'tır. A'rec aynı zamanda çok iyi bir kârî'dir. Rihle-i tedrisatında pek çok Kur'ân tâlebesi yetişmiştir.[107]

[103] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. 1, s. 154.
[104] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXVII, s. 110.
[105] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ,** c. 8, s. 48.
[106] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V, s. 445.
[107] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ,** c. V, s. 69.

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b, Maîn ve İbn Sa‘d (ö. 230/844) A‘rec’in güvenilir bir râvi olduğunu ifâde etmişlerdir.[108]

Araştırmalarımız sonucunda yukarıda haklarında kısaca bilgi vermeye çalıştığımız râvilere dair olumsuz bir değerlendirmeyle karşılaşılmamıştır. Dolasıyla söz konusu senedin sıhhatine halel getirecek herhangi bir şeyle karşılaşmadığımızdan hadislerin bu sened bakımından sahih olduğunu söleyebiliriz.

3. Rebî’ b. Habîb’in (ö. 180/196) *Müsned*’indeki Rivâyetin sened tenkîdi:

Rebî’ b. Habîb > Ebû Ubeyde > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

Ebû Ubeyde Muslim b. Ebû Kerîme et-Temîmî el-Basrî (ö. 135/752):

Ebû Ubeyde, Hâriciye mezhebinin İbadiye kolu imâmlarından biridir. Bu mezhebi benimsemesinde hocası Câbir b. Zeyd’in (ö. 93/711) etkili olduğu söylenmektedir.

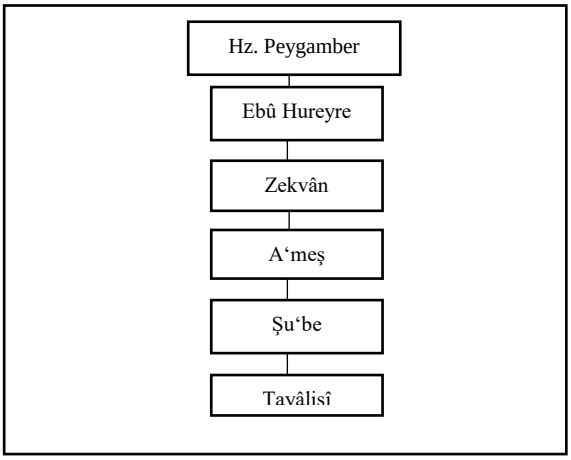
Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890): “O meçhul bir kişidir.” derken, İbn Hibbân, (ö.354/965) mezhebinden dolayı kendisine güvenmediğini söylemektedir. Zehebî (ö.748/1347) ve İbn Hacer de onun mechul biri olduğunu ifâde etmektedirler.[109]Hadislerin râvilerinden biri olan Ebû Ubeyde her ne kadâr Ehl-i Sünnet muhaddisleri tarafından meçhul olmakla tenkîd edilmiş olsa da, kanaatimizce bu tenkîd bir ithâmdan ileriye gitmemektedir. Bu ithâmın altında Ehl-i Sünnet

[108] en-Nevevî, **Tehzîbu’l-Esmai ve’l-Luğat**, c. I, s. 305.
[109] İbn Ebî Hâtim er-Râzî, **el-Cerhu ve’t-Ta’dîl**, IV, 193; Zehebî, **Mizânu’l-İ’tidâ**l, c. IV, s. 106; İbn Hacer, **Lisânu’l-Mizân**, thk. Dâru’l-Ma’ref, Muessesetu’l-A’lemi Beyrut , 1406/1986, c. VIII, s. 55 ; Zirikli, İbn Faris Hayruddin b. Mahmud, **el-A’lâm**, thz., Dâru’l-İlim, 2002 , c. VII, s. 222.

âlimlerinin Ebû Ubeyde hakkında fazla bilgilerinin olmaması yatmaktadır. Nitekim Ebû Ubeyde'yi tenkîd edenler onun hakkında sadece "meçhul" (tanınmıyor) ifâdesini kullanabilmişlerdir. Hâlbuki Rebî b. Habîb'in müsnedinde geçen Ebû Ubeyde hadisleri, İbadilerce en sahih kabul edilen hadislerdir. Ebû Ubeyde hakkında kullanılan "meçhul" sözcüğü bize göre Hadis literatüründeki ıstılahî anlamda (Araştırılmasına rağmen hakkında bilgi toplanamayan râviler hakkında kullanılan kavram) değil, lugavî anlamda kullanılmıştır. Kaldı ki zaten ıstılahî anlamda meçhul addedilen bir hadisin doğrudan "Merdûd" veya "zayıf" kategorisine gireceği hakkında muhaddisler arasında herhangi bir İcmâe' da bulunmamaktadır. Böyle bir hadisin başka hadislerle desteklendiği tâktirde makbûl hadislerden sayılacağı görüşü de Ehl-i Sünnet'in kıymeti sayılır âlimlerince kabul görmektedir.

Bize göre Ehl-i Sünnet âlimlerinin Ebû Ubeyde hakkındaki bu menfî görüşleri gözden geçirilmelidir. Ancak biz burada muhaddislerin çoğunluğuna uyarak Ebû Ubeyde hakkında verilen kaynaklarımızdaki bilgiler doğrultusunda senedin zayıf olduğunu söyleyebiliriz.[110]

4. et-Tayâlisî'nin (ö. 203/813) *Müsned'*indeki Rivâyetin sened tenkîdi:

Tayâlisî > Şu'be > A'meş > Zekvân > Ebû Hureyre ('an) Rûlillah:

Şu'be b. Haccâc b. Verd el-Ezdî (ö. 160/777).

Tebe-i tâbi'în'den olan Şu'be, hadis ilminde Emîrü'l-Mü'minîn unvanını hak kazanan ender âlimlerdendir. İmâm Şâfiî'nin "Şu'be olmasaydı Irak'ta ilim

[110] Ahmet Yücel, **Hadis İlminde Tenkit Terimleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İstanbul , 2015, s. 67-69.

yaygınlaşmazdı." Ahmet b. Hanbel'in de "Şu'be'nin zamanında hadiste ondan daha otorite, konuşmada ondan daha beliğ kimse yoktu." övgülerine mazhar olan Şu'be, Hasan Basri (ö.110/728) ve Muhammed b. Sîrîn le görüşmüştür. Vera' sahibi, ince ruhlu, kendisinden istekte bulunanları geri çevirmeyen bir kişiliğe sahiptir. "Bir hadiste tedlîs yapacağıma gökyüzünden düşüp paramparça olurum daha iyidir." diyerek hadis rivâyeti konusunda ne kadar hassâs olduğunu belirten Şu'be,[111] Enes b. Sîrîn, Amr b. Dînâr, Şa'bî ve daha birçok kişiden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de tâbi'ûn tabakasından A'meş, Eyyûb Sahtiyânî ve Muhammed b. İshâk; diğer tabakalardan ise, Sevrî, İbn Mehdî, Vekî', İbn Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve daha sayamadığımız birçok ilim otoritesi hadis rivâyet etmiştir.[112]

A'meş Süleymân b. Mihrân el-Kâhilî (ö. 148/765)

Hadis, Kırâat ve Ferâiz sahasındaki bilgisiyle şöhret bulmuş tâbi'ûn nesline mensup bir âlimdir. "Şeyhu'l-İslâm" ve "Şeyhu'l-Kurrâ-i ve'l-Muhadisîn" unvanlarıyla tanınmıştır. Hadiste "Hâfız" derecesine ulaşan A'meş, İbn Ebî Evfâ, İkrime, Ebû Vaîl ve İbrâhim en-Nehâî'den hadis dinlemiştir. Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Zâide ve Vekî' de kendisinden hadis dinleyenler arasında yer almaktadır. Enes b. Mâlik'î görmüş, ancak kendisinden rivâyette bulunmasıyla meşhûr olsa da, hadis âlimlerine göre A'meş, Enes b. Mâlik'ten rivâyet ettiği hadisleri aslında doğrudan kendisinden rivâyet etmemiştir. Mesela Yahyâ b. Mâîn: "A'meş'in Enesten rivâyet ettiği bütün hadisler mürseldir," ifadesinde bulunmaktadır. Alî b. el-Medînî (ö. 234/848-49) de A'meş'in doğrudan Enes'ten rivâyet ettiği hadislerin esasında "A'meş > Yezîd er-Rekâşî > Ebân ('an) Enes"' tarikiyle rivâyet edildiğini belirtmektedir. Fakat aynı Alî b. el-Medinî onu şu ifâdelerle de övmektedir: "A'meş, Hz. Muhammed'in ümmetinin ilmini ayakta tutan altı direkten biridir,",[113] Ahmet b. Hanbel de: "Ebû İshâk ve A'meş ilimde Kûfe halkını ayakta tutan direklerdir," diyerek ona iltifatta bulunmuştur.[114] Sonuç

[111] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. I, s. 144.
[112] en-Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat**, c. I, s. 244.
[113] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XII, s. 76.
[114] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XII, s. 76.

itibarıyla A‘meş Enes b. Mâlik'ten Mürsel hadisleri rivâyet etse de, irsal ettiği râvilerin güvenilir râviler olduğu söylenmektedir.[115]

Yaptığımız incelemeler sonucunda bu hadislerin senedinde yer alan A‘meş’in mürsel hadis rivâyet ettiğini tespit etsek de, tâbi’ûn’dan yüzlerce âlimin kendisinden rivâyette bulunması, birçok hadis âliminin kendisini övüp onu “sika” olarak görmesi, *Kutub-i Sitte* müelliflerinin tamamının ondan hadis rivâyet etmesi, ayrıca hadisimizle ilgili kendisine herhangi bir eleştride bulunulmaması, bizde A‘meş’in “sika” bir râvi ve senedinde yer aldığı rivâyetlerin de sened bakımından sahih rivâyetler olduğu kanâatini oluşturmuştur.

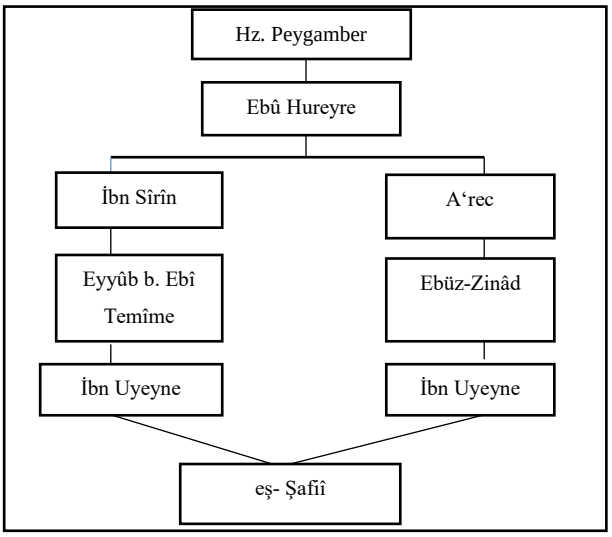
Ebû Sâlih Zekvân b. Abdillah et-Teymî (ö. 101/720)

Kûfe’de zeytinyağı sattığından es-Semân ve ez-Zeyyât lakaplarıyla anılan Zekvân, Hz. Ömer zamanında doğmuştur. Sa‘d b. Ebî Vakkâs, Ebû Hureyre, Ebû Derdâ, Ebû Saîd el-Hudrî, Ukayl b. Ebî Tâlib ve daha nice sahâbîden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de oğulları Süheyl, Sâlih ve Abdullah; Atâ b. Ebi Rebâh, A‘meş ve daha birçok kişi rivâyette bulunmuştur.

Ahmed b. Hanbel hakkında “sikatun, sikatun” ve “evseku’n-nas” ifâdelerine yer verirken, İbn Mâîn “sikatun”, Ebû Hâtim de “sikatun, sâlihul-hadis” ve “yuhteccu bi hadisihi” ifâdeleriyle onu tevsîk etmişlerdir.[116]

[115] Zehebî, **Tezkiretu’l-Huffaz,** c. I, s. 116.
[116]el-Mizzî, **Tehzîbu’l-Kemal**, c. VIII, s. 517.

5. eş-Şâfiî'nin (ö. 204/820) *Müsned*'indeki Rivâyetlerin Sened Tenkîdi;

a) İbn Uyeyne > Eyyûb b. Ebî Temîme > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne b. Meymûn el-Hilâlî (ö. 198/813)

Süfyân es-Sevrî'yle birlikte hadis litertüründe Süfyâneyn (iki Süfyân) diye tanınan Süfyân, Uyeyne'nin on evladı arasında hadis ilmiyle iştigal eden beş kişiden biridir. Hadis literatüründe "büyük imâm", "asrın hâfızı", ve "Şeyhul-İslam" unvanlarıyla anılmıştır. Çok küçük yaşlarda hadis ilmi serüvenine başlayan İbn Uyeyne, Amr b. Dînâr, Ziyâd b. İlaka, Esved b. Kays, İbn Şihâb ez-Zührî, Abdullah b. Dînâr, Zeyd b. Eslem ve daha pek çok kişiden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ondan rivâyet edenler arasında ise, hocaları olan A'meş, Şu'be, İbn Cureyc ve diğer birçok kişi bulunmaktadır. Tâlebeleri arasında kendisinden en çok hadis rivâyet edenlerin başında Humeydî, Şâfiî, İbnul-Medînî, Ahmed b. Hanbel ve İbrâhim er-Ramadî gelmektedir.[117]

Şafiî'nin onun hakkında "Mâlik ve İbn Uyeyne olmasaydı hicâzda ilim diye bir şey olmazdı." Alî b. el-Medînî'nin de "Hicâzda İbn Uyeyne gibisini görmedim" dedikleri nakl edilmektedir. İbn Uyeyne'nin sikalığında bütün âlimler ittifak etmişlerdir.[118]

[117] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VIII, S. 454.
[118] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VIII, S. 454.

Ebû Bekir Eyyûb b. Ebî Temîme Keysân es-Sahtiyânî (ö. 131/749)

Aneze kabilesinin azatlısı olan es-Sahtiyânî'nin Enes b.Mâlik, Saîd b. Cubeyr ve Câbir b. Zeyd'i gördüğü söylenmektedir.[119] Saîd b. Cubeyr, Muhammed b. Sîrîn, Abdullah b. Şakik, Ebû'l-Kalâbe ve Ebû'l-Aliye gibi kişilerden hadis almıştır. Şu'be, Ma'mer b. Râşid, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî de ondan hadis alanlar arasında yer almaktadır.[120]

Onun sikalığına dair İbn Sa'd, "sika ve sept", Ebû Hâtim, " la yüs'elu 'an mislihi" İbn Hibbân, "Yemin ederim ki o, fıkıh, ilim ve fazilet bakımından Basra'nın en önde gelenlerindendi" ifâdelerine yer vermektedirler.[121]

Bu senette yer alan İbn Sîrîn hakkında daha önce bilgi verilip "Sika" olduğu ifâde edilmiştir

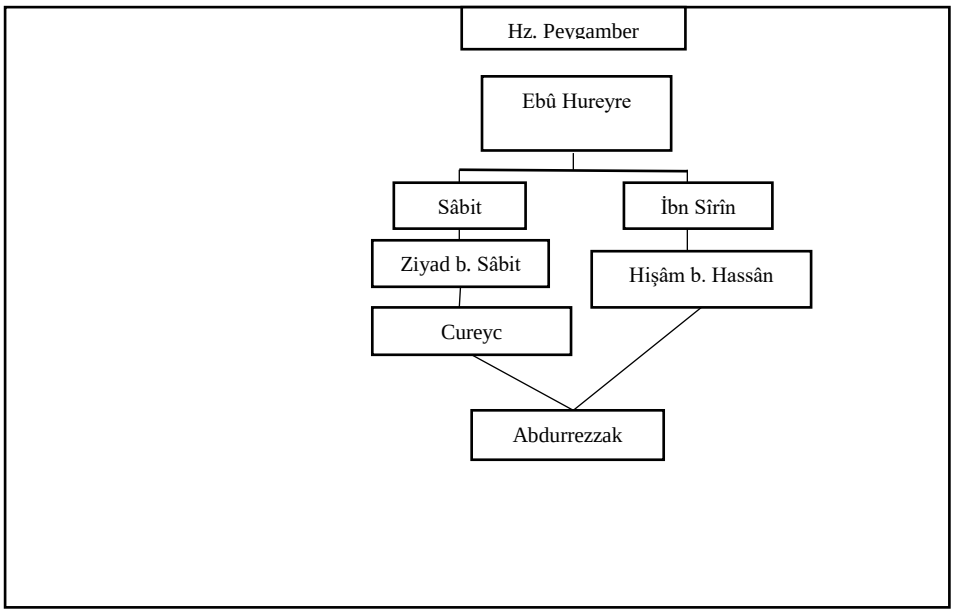
b.) İbn Uyeyne > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre >

Bu senette yer alan bütün râvilerin sika olduğu hakkında daha önce bilgi verilmiştir.

Görüldüğü gibi hadislerin bu senedlerinde yer alan râviler hakkında olumsuz bir eleştiriyle karşılaşılmamıştır. Dolayısıyla Şafiî'nin müsnedindeki senedleri itibarıyla hadislerin sahih olduğunu söleyebiliriz.

[119] el-Buharî, **Tarîhu'l-Kebîr,** c. I, s. 409.
[120] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz**, c. I, s. 98.
[121] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. III, s. 457.

6. Abdurrezzâk'ın (ö. 211/827) *Musannef*'inde Yer Alan Rivâyetler'in Sened Tenkîdi:

a) Abdurrazak > Hişâm b. Hassân > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

Hişâm b. Hassân Ebû Abdullah el-Ezdî el- Firdevsî (ö. 148/765)

İkrime, Hilâl, Hafsa,‘Atâ ve daha pek çok râviden hadis dinlemiştir. Kendisinden de Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Seleme, Rûh b. Ubbâde, Ebû Âsım, Mekkî b. İbrahîm ve Abdurrazak rivâyet etmiştir.

İbn Uyeyne(ö.107/725), İnsanlar arasında Hasan Basrî'nin hadislerini en iyi bilenin Hişâm b. Hassân olduğunu söylemektedir. Hammâd b. Seleme (ö. 167/784) de İbn Sîrîn'in hadislerini kendisinden rivâyet etme konusunda Hişâm b. Hassân'ı kimseye değiştirmeyeceğini ifâde etmektedir. İbn Hacer, Hişâm b. Hassân'ın vera' sahibi, Allah'tan çok korkan bir kişi olduğunu ve "İlimden pay olarak hiçbir şey istemiyorum. İlim ne lehimde, ne de aleyhimde olsun benim için yeterlidir" dediğini aktarmaktadır. [122]Alî b. el-Medînî, Bütün muhaddislerin Hişâm b. Hassân'ı "sika" olarak gördüğünü, ancak Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın (ö. 198/813) ‘Atâ tarikiyle kendisinden rivâyet edilen hadisleri zayıf bulduğunu ifâde etmektedir[123]

[122] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c. I, s. 123.
[123] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dârul-Fikr, Beyrut, 1404/1948, c. II, s. 32.

Ebû Bekir Muhammed b. Sîrîn el-Basrî (ö. 110/729)

Muhammed b. Saîd'in (ö. 695/126) ifâdesiyle "İmâm, hâfız, sika, me'mûn, üstün, azametli, fakîh, müfessir, allâme ve vera' sahibi' olan Muhammed b. Sîrîn neredeyse tüm bireyleri muhaddis olan bir ailede doğmuştur. Muhammed b. Sîrîn'in erkek kardeşleri Enes, Yahyâ, Ma'bed; kız kardeşleri Hafsa ve Kerîme de kendisi gibi hadis rivâyetiyle meşgul olmuşlardır. Nevevî, Sîrîn'in altı çocuğunun olduğunu ve çocuklarının tümünün "sika" birer râvi olduğunu söylemektedir.[124]

İbn Sîrîn Rasûlullah'ın hâdimi Enes b. Mâlik'in azatlı kölesidir. Ebû Hureyre, İbn Abbâs, İbn Ömer ve daha pek çok sahâbî ve tâbiî'den rivâyette bulunmuştur. Şa'bî, Eyyûb, Katâde, Süleyman ve daha birçok kişi de kendisinden rivâyette bulunmuştur. Bizim hadislerin de senedinde yer alan ve yukarıda kendisini kısaca tanıttığımız İbn Sîrîn'in tâlebesi Hişâm b. Hassân ise, İbn Sîrîn'in ottuz sahâbîyi gördüğünü belirtmektedir. Muhammed b. Sîrîn ruyâ tâbirlerinin yorumuyla da ilgilenmiştir,

Muverrik el-İclî (ö.105/723): "Muhammed b. Sîrîn gibi fıkhında verî', vera'sında fakîh birini görmedim." demektedir. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Mâîn İbn Sîrîn'in "sika" olduğunu belirtmektedirler. İbn Avn (ö. 151/768) da "İlim ve sikalık bakımından Irak da Muhammed b. Sîrîn, Hicâzda Kâsım b. Muhammed, Şâmda da Recâ b. Hayvet gibisini görmedim. Bunlar arasında en iyisi ise Muhammed b. Sîrîn idi." İfadelerine yer vermektedir.[125] Yine İbn Avn, "İbn Sîrîn'in hadisleri lafzi olarak rivâyet ettiğini, Hasan Basrî'nin ise daha çok ma'nayla rivâyet ettiğini" belirtmektedir.

b) Abdurrazak > Cureyc > Ziyâd b. Sâbit > Abdurrahman b. Zeyd'in azatlısı Sâbit > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Abdulmelik b. Abdulaziz b. Cureyc el-Mekkî (ö. 150/767)

Tebe-i tâbi'în nesline mensûb olan İbn Cüreyc yaklaşık on yedi yıl Atâ b. Ebî Rebâh'ın müdavimliğini yapıp ondan ilim öğrenmiştir. Ebû Hâlid ve Ebû Velîd diye

[124] en-Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. I, s. 82.
[125] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXV, s. 344.

iki künyesi vardır. Kaynaklarımıza göre hadis ilminde ilk eser te'lîf eden kişi İbn Cureyc'tir. Hadis tarihinde "İmâm, Hâfız ve Şeyhu'l-Harem" unvanlarıyla anılmaktadır. Atâ b. Ebî Rebâh, İbn Ebî Müleyke ve Nâfi'den hadis almıştır. Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme. Leys ve Evzâî de kendisinden hadis almıştır.[126]

Yahyâ b. Saîd el-Kattân, İbn Cureyc hakkında "İbn Cureyc sadûk biridir. "haddesenî" dediğinde rivâyeti sema'dır. "enbeena" veya "ahberena" dediğinde ise kıraattır. Ancak "kâle" veya "nubbi'tu" dediği rivâyetleri sağa sola savrulan boş bir rüzgâra benzer. Onlardan sakının." İfadelerine yer vermektedir.[127] Alî b. el-Medînî de: "Yahyâ b. Saîd el-Kattân'a Nâfi'nin tâlebeleri arasında en "sika" olanın kim olduğunu sorduğunu, kendisinin de ona: "Ubeydullah, Eyyûb ve Mâlik b. Enestir, fakat İbn Cureyc Nâfi'den yaptığı rivâyetlerde Mâlik'ten daha sikadır." dediğini belirtmektedir.

Ziyâd b. Sa'd b. Abdurrahman el-Horasanî (ö. ?)

Vefât tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte Zehebî onun İbn Cureyc'ın vefâtına (150/767) yakın bir tarihte vefât ettiğini kayd etmektedir.[128] Sâbit b. İyâz Zeyd b. Eslem, Süleyman b. Atîk, Şurahbîl b. Sa'd ve daha pek çok kişiden rivâyette bulunmuştur. Süfyân b. Uyeyne, Mâlik b. Enes ve Ebû Muâviye de kendisinden rivâyet edenler arasında yer almaktadır.

İbn Uyeyne, Ahmed b. Hanbel. Yahyâ b. Mâîn, Ebû Zur'a (ö. 281/894) ve Nesâî Ziyâd b. Sa'd'ın "sika" bir râvi olduğunu ifâde etmişlerdir.[129]

Abdurrahnman b. Zeyd'in azatlı kölesi Sâbit b. İyâz el-Ahnef (ö. ?)

İbn Uyeyne'nin kendisini Zührî'nin tâlebelerinin en sikası olarak nitelediği Sâbit b. İyâz, Enes b. Mâlik, Abdurrahman b. Zeyd, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr b. Âs ve Ebû Hureyre'den hadis dinlemiştir. Kendisinden de İshâk b. Yahyâ b.

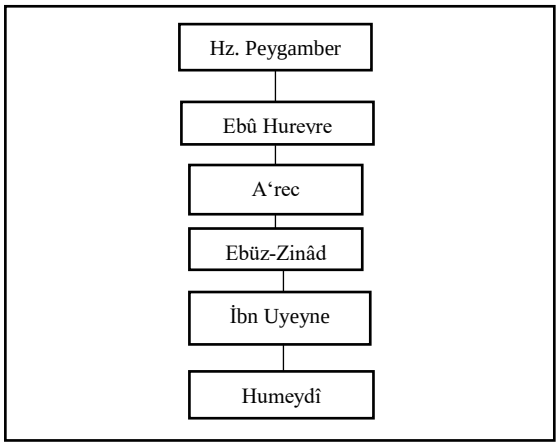
[126] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVIII, s. 338.
[127] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VI, s. 325.
[128] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VI. s. 656.
[129] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. IX, s. 474.

Talha b. Ubeydulah, Ziyâd b. Sa‘d, Süleyman el-Ecvel, Ubeydullah b. Amr, Amr b. Dînâr, Mâlik b. Enes, Abdulmelik b Cubeyr ve daha pek çok kişi hadis dinlemiştir.

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Mâîn ve Ebû Zur’a Sâbit b. Zeyd’in “sika” bir râvi olduğunu ifâde etmişlerdir. Nesâî ise, onun hakkında “sebt ve sikadır. Pek çok kişi ondan rivâyette bulunmuştur.” İfadelerini kullanmaktadır. Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî kendisinden rivâyette bulunanlar arasında yer almaktadır.[130]

İncelemelerimiz neticesinde küçük bazı kusurlar dışında –ki zaten bu kusurları dile getiren muhaddislerin kendileri de söz konusu râvilerin “sika” olduklarını ifâde etmişlerdir- Abdurrazak’ın *Musannef*’indeki senedlerde yer alan râvilerin cerhini gerektirecek önemli bir bilgiye rastlanmadığından hadislerin bu senediyle sahih olduğunun ifâde edilmesinde bir beis görmemekteyiz.

7. el-Humeydî’nin (ö. 219/834) *Müsned*’inde Yer Alan Rivâyetin Sened Tenkîdi;

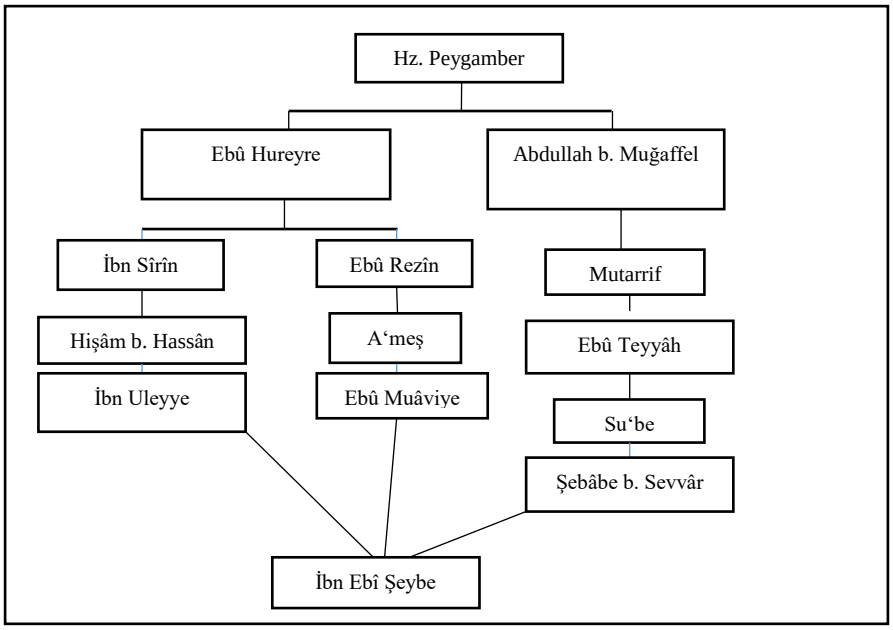

Humeydî > İbn Uyeyne > Ebüz-Zinâd > A‘rec > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

Bu senette yer alan râviler hakkında daha önce bilgi verilmiş ve hepsinin sika olduğu belirtilmiştir.

[130] el-Mizzî, **Tehzîbu’l-Kemal**, c. IV, s. 367.

8. İbn Ebi Şeybe'nin (ö. 235/849) *Musannef*'indeki rivâyetlerin sened tenkîdi;

a) İbn Ebî Şeybe > Şebbabe b. Sevvâr > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel ('an) Rasûlillah

Ebû Amr Şebâbe b. Sevvâr el-Fezari (ö. 206/822)

Asıl adı Mervân olup Şebâbe lakabıdır. Şu'be, Yûnus b. Ebî İshâk, İbn Ebî Zi'b ve Leys'ten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Ondan da Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Mâîn, İshâk b. Râheveyh ve İbn Ebî Şeybe rivâyet etmiştir.[131]

Ahmed b. Hanbel, Şebâbe'nin Mürcielik propagandası yaptığını bu nedenle de kendisinden rivâyet etmeyi terk ettiğini belirtmektedir. "Peki Ebû Muâviye'ye ne dersin? O da Mürcie'dendir." Sorusu üzerine Ahmed b. Hanbel: "Ama Ebû Muâviye mürcieliğin propagandasını yapmıyor." cevabını vermektedir. Ebû Hâtim de "Şebâbe'nin hadisiyle ihticac olunmaz" ifâdelerine yer vermektedir. Yahyâ b. Mâîn, Şebâbe'nin Şu'be'den rivâyet ettiği hadislerde "sika" olduğunu ifâde ederken Alî b. el-Medînî de Şebâbe'nin sadûk ama irca görüşünü savunduğunu belirtmektedir.[132]

[131] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IV, s. 264.
[132] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IV, s. 264; Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VIII, s. 454.

Ebû Teyyâh Yezîd b. Humeyd el-Basrî (ö. 128/745)

Hadis edebiyatında "el-İmâm" ve "el-Hücce" unvanlarıyla anılan Ebû Teyyâh, Abdullah b. Hâris b. Nevfel, Enes b. Mâlik, Mutarrif b. Şihhir, Mûsâ b. Seleme, Humrân b. Ebân ve İbn Ebî Müleyke'den hadis almıştır. Kendisinden hadis alanlar arasında ise, Saîd b. Ebî Arûbe, Hammâd b. Seleme, Abdullah b. Şevzeb ve İsmâil b. Uleyye bulunmaktadır.

Ahmed b. Hanbel: "sebtun, sikatun sikatun." İfadeleriyle onun "sika" bir râvi olduğu değerlendirmesinde bulunurken, Ebû Hâtim de onun hakkında: "huve sâlihun" demektedir.[133]

Ebû Abdullah Mutarrif b. Abdullah b. Şihhîr el-Âmirî (ö. 95/714)

Altın değerindeki "Gündüzün insanlar beni övüp şahsıma medhiyeler dizsin diye gecelerimi 'Kaîm' geçirmektense, sabahında pişmanlık duyup Allaha yakaracağım 'Naîm' bir geceyi yeğlerim" sözünün sahibi Mutarrif, Hz. Osman, Hz. Alî, Hz. Âişe, Ammâr, Ebû Zer el-Gıffarî ve Abdullah b. Muğaffel gibi birçok sahâbîden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de kardeşi Yezîd b. Abdullah, Hasan Basri, Ebû Teyyâh, Katâde, Geylân b. Cerîr, Muhammed b. Vâsi' gibi pek çok kişi hadis almıştır.[134]

İbn Sa'd onun sika, veri' ve edîb biri olduğunu ifâde etmektedir. el-İclî de onun "sika" olduğunu belirtmektedir.[135]

Hadislerin bu senedinde yer alan Şebâbe b. Sevvâr'a münekkidler tarafından bir kısım tenkîdler yöneltilmiştir. Dolayısıyla söz konusu hadislerin bu senedine ihtiyatla yaklaşılması gerekmektedir.

b) Ebû Muâviye > A'meş > Ebû Rezîn > Ebû Hureyre ('an) Rasulillah:

[133] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 251.
[134] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXVIII, s. 67.
[135] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IV. s. 187.

Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim es-Sa‘dî el-Kûfî (ö. 189/805)

A‘meş’in yanında yaklaşık yirmi yıl hadis tâlebeliği yapmıştır, daha sekiz yaşındayken başına gelen bir olay sebebiyle her iki gözünü kaybetmiştir.[136] Rivâyete göre âmâ olmasına rağmen edindiği büyük ilim nedeniyle Abbâsi halifelerinden Harûn Reşid kendisine büyük bir saygıda bulunuyormuş. Onu kendi yanına oturtuyor, ona yemek yediriyor, ellerini de yine kendi yıkıyormuş Hişâm b. Urve, Âsım el-Ahvel, A‘meş ve Süheyl’den hadis dinlemiştir. Kendisinden de oğlu İbrâhim, hocası A‘meş ve daha birçok kişi hadis almıştır. Ebû Muâviye’nin vefât tarihinde âlimler ihtilâf etmiştir. Ahmed b. Hanbel onun h. 113 senesinde vefât ettiğini ifâde ederken, Alî b. el-Medînî ve diğer birçok kişi h. 189’da, Muhammed b. Abdullah b. Nemîr de h.195 de vefât ettiğini söylemektedirler,[137]

Ahmed b. Hanbel, Ebû Muâviye’nin A‘meş’ten yaptığı rivâyetlerde “sika”, ancak diğer rivâyetlerinde muztarîp olduğunu belirtmektedir. Yahyâ b. Maîn de onun A‘meş’in rivâyetinde Cerîr’den daha “sebt” olduğunu hattâ Süfyân ve Şu‘be’den sonra A‘meş’in tâlebeleri arasındaki râvilerin en güveniliri olduğunu ifâde etmektedir. Yine Yahyâ b. Maîn Ebû Muâviye’nin “Ben A‘meş’ten 1600 hadis ezberledim, fakat bir hastalığa mübtelâ olmam nedeniyle bunların 400’ünü unuttum” dediğini nakl etmektedir. el-İclî ise onun “sika” olduğunu, Mürcielik fikrini savunduğunu ve “leyyinul-kavl” olduğunu belirtmektedir.[138]

Ebû Rezîn Mes’ûd b. Mâlik el-Esedî el-Kûfî (ö. 85/704)

Tâbiûn nesline mensup olan Ebû Rezîn, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Mes’ûd, Hz. Alî, Ebû Mûsâ el-Eş’arî, Ebû Hureyre ve daha pek çok sahabîden hadis almıştır. Oğlu Abdullah, A‘meş, Atâ b. Sâîb, İsmâil b. Semî’ de Kendisinden hadis almıştır.[139]

Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve el-İclî Ebû Rezîn’in güvenilir olduğunu belirtmişlerdir. İbn Hibbân da onu “es-Sikât” adlı eserinde zikretmiştir.[140]

---

[136] el-Mizzî, **Tehzîbu’l-Kemal**, c. XXV, s. 123.
[137] Zehebî, **Siyeru A’lami’n-Nubelâ**, c. IX, s. 73.
[138] Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebûl-Hasan el-İclî**, Ma’rifetus-Sikat**, thk., Abdulalîm Abduazîz el-Büstevî, Dârul-Medînetil-Münevvere, 1405/1985, c. II, s. 236.
[139] el-Mizzî, **Tehzîbu’l-Kemal**, c. XXVII, s. 477.

Bu senedimizde yer alan A‘meş hakkında daha önce bilgi verildiğinden burada onun hakkında tekrar bilgi verilmemiştir. Hadislerin bu senedinde yer alan Ebû Muâviye hakkında olumsuz bazı eleştiriler yapılsa da, bu eleştirilerin hiçbiri A‘meş’ten yaptığı rivâyetlerle ilgili söz konusu olmamıştır. Dolayısıyla hadisimize bu senedi itibarıyla “sahihtir” denilmesinde bir sakınca bulunmamaktadır.

c) İbn Uleyye > Hişâm b. Hassân > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

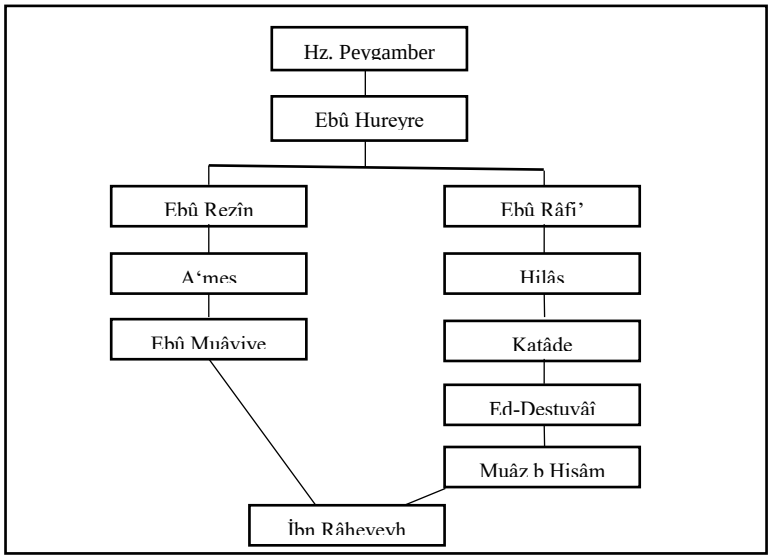
İbn Uleyye İsmâil b. İbrâhim b. Miksem el-Esedi (ö. 193/809)

Benî Esed kabilesinin azatlı câriyesi olan annesi Uleyye’ye nisbetiyle meşhûr olan İbn Uleyye’nin Hasan Basri’nin (ö.110/728) vefât ettiği yılda doğduğu kaydedilmektedir.[141] Ebû Bekir Muhammed b. Mikendir et-Teymî, Yûnus b. Ubeyd, İshâk b. Süveyd, Alî b. Zeyd, Humeyd et-Tavîl İbn Uleyye’nin kendilerinden hadis rivâyet ettiği kişiler arasındadırlar. Ondan da aynı zamanda hocaları olan Şu‘be ve İbn Cureyc; Ahmed b. Hanbel, Alî b. el-Medînî, Hammâd b. Zeyd, Abdurrahman b. Mehdî, Yahyâ b. Maîn ve daha pek çok kişi rivâyette bulunmuştur.

Zehebî, Ebû Dâvûd es-Sicistanî’nin “ Bişr b. Mufaddal ve İbn Uleyye hariç bütün muhaddisler az ya da çok mutlaka hata yapmışlardır.” dediğini kayd etmektedir. Yahyâ b. Maîn de İbn Uleyye’nin “sika, takî ve veri’” bir râvi olduğunu belirtmektedir.[142] Nevevî ise Şu‘be’nin “İbn Uleyye muhaddislerin efendisidir” dediğini nakl etmektedir.[143]

[140]Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, , thk. Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru’-Fikr, 1395/1975, c. V, s. 441.
[141]Zehebî, **Siyeru A’lami’n-Nubelâ**, c. IX, s. 107.
[142] Zehebî, **Siyeru A’lami’n-Nubelâ**, c. IX, s. 107.
[143] Nevevî, **Tehzîbu’l-Esmai ve’l-Luğat,** c. I, s. 120.

9. İshâk b. Râheveyh'in (ö. 238/853) *Müsned*'indeki Rivâyetlerin Sened Tenkîdi;

a)Muâz b. Hişâm > Hişâm ed-Destuvâî > Katâde > Hilâs > Ebû Râfi' Ebû Hureyre:

Muâz b. Hişâm b. Ebî Abdillah el-Basrî (ö. 200/816)

Zehebî kendisini "el-imâm, el-muhaddis, es-sika" unvanlarıyla nitelemektedir. Babası Hişâm ed-Destuvâî, İbn Avn, Eş'as b. Abdulmelik, Şu'be ve Bukeyr b. Ebî Semît'ten hadis almıştır. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Alî b. el-Medînî, Ebû Hayseme, el-Kavârirî ve Bundâr gibi kişiler rivâyette bulunmuştur.

Yahyâ b. Maîn onun hakkında "sadûktur, ama hüccet değildir" ifâdelerini kullanırken. Humeydî, onun Kaderîyye görüşünü savunduğunu belirtmektedir. Ebû Ubeyde, Ebû Dâvûd'a Muâz b. Hişâm'ın hüccet olup olmadığını sorduğunu, Ebû Dâvûd'un da: "Ben bu konuda bir görüş belirtmek istemiyorum, zira Yahyâ b Saîd el-Kattân onu beğenmezdi" diye cevap verdiğini aktarmaktadır. Ebû Ahmed b. 'Adî (ö. 365/976), Muâz b. Hişâmın "sadûk" olduğunu söylemektedir. İbn Hibbân da onu "es-Sikât"adlı eserinde zikretmektedir.[144] Zehebî, Muâz b. Hişâm'ın bir hadisini "Siyeru A'lami'n-Nubela" adlı eserinde zikr edip, hadisin isnâdının "Ceyyid"

[144] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXVIII, s. 139.

olmasına rağmen *Kutub-i Sitte* müelliflerinin hadisi eserlerine almamalarının nedenini bir türlü anlayamadığını kayd etmektedir. Alî b. el-Medînî ise: "Mekkede bulunduğumuz bir sırada Muâz b. Hişâm'ın bir yerde oturup hadis rivâyet ettiğini gördük. Yanına gidip sende ne kadar hadis var diye sorduk. Yanında yaklaşık on bin hadisin olduğunu söyleyince onunla dalga geçtik, ancak Basraya geldiğimizde bize gösterdiği kitaplarda on bin hadisin olduğunu gördük ve o hadislerin hangilerini "sema'" yoluyla, hangilerini de "sema" dışındaki yollarla aldığını da birbirinden ayırabiliyordu" ifâdelerine yer vermektedir.[145]

Hişâm b. Ebû Bekir b. Senber ed-Destuvâî el- Besrî (ö. 153/770)

Hadis ilmiyle iştigal eden Abdullah ve Muâz'ın babası Hişâm ed-Destuvâî, Yahyâ b. Ebî Kesîr, Katâde, Kâsım b. Avf, Amir el-Ahvel, Abdullah b. Ebî Necih, Yûnus el-İskâf ve Ma'mer b. Râşid gibi râvilerden hadis almıştır. Kendisinden de iki oğlu Abdullah ve Muâz; Şu'be, İbn Mübârek, İbn Uleyye, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Abdurrahman b. Mehdi rivâyette bulunmuşlardır.[146]

Zehebî, Destuvâî'nin "Keşke bu ilim (hadis ilmi) kıyamet gününde ne aleyhimde ne de lehimde olsaydı" dediğini, bunun üzerine Destuvâi'yle aynı hocanın tâlebeleri olan arkadaşı Şu'be'nin de "Destuvâî bile böyle diyorsa, bizim halimiz nice olacak acaba!" diye yakındığını nakl etmektedir. Yine Şu'be: "Katâde'nin rivâyetinde Hişâm ed-Destuvâî benden daha hâfızdır." demektedir. Yahyâ b. Maîn de "Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın bir hadisi Destuvâî'den dinlediğinde onu yeterli görüp aynı hadisi başkasından dinlemeye ihtiyaç duymadığını" belirtmektedir. Tayâlisî, Destuvâî'nin hadiste "Emîrul-Mu'minîn" olduğunu, Alî b. el- Medînî, onun "sebt" olduğunu Ahmed b. Hanbel de "Ondan daha sika birini görmediğini" ifâde etmektedirler.[147] el-İclî ise, Destuvâî'nin Kaderiyye düşüncesini savunduğunu, ancak bu düşüncesini yaymaya çalışmadığını aktarmaktadır.[148]

[145] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 372.
[146] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. XI, s. 40.
[147] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VII. s. 149.
[148] el-İclî, **Ma'rifetus-Sikat**, c. II, s. 330.

Hilâs b. Amr el-Hecerî el-Basrî (ö. ?)

Tâbiî nesline mensub olan Hilâs b. Amr'ın vefât tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte İbn Hacer, Zehebî'den naklen onun h. 100'den hemen önce vefât ettiğini aktarmaktadır. [149] Ammâr b. Yaser, İbn Abbâs ve Hz. Âişe'den "Sema'" yoluyla, Hz. Alî ve Ebû Hureyre'den ise "kitabet" yoluyla hadis almıştır.[150] Kendisinden de Amr b. Dînâr, Avf el-Arâbî, Katâde, Dâvûd b. Ebî Hind ve başka kişiler hadis rivâyetinde bulunmuştur.

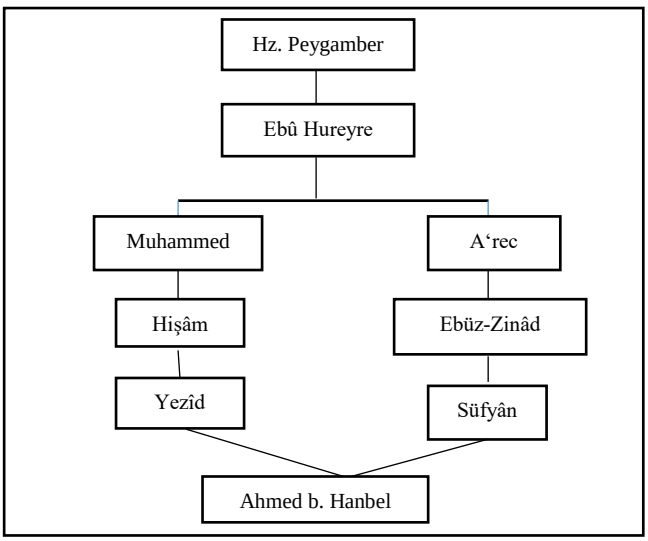
Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Ebû Hâtim ve el-İclî, Hilâs'ın "sika" olduğunu belirtmektedir.

b) Ebû Muâviye > A'meş > Ebû Rezîn > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Bu senetteki râviler hakkında daha önce bilgi verilmiştir.

Mezkûr senedlerde söz konusu hadislerin sıhhatını zedeleyecek bir sıkıntıyla karşılaşılmadığından İbn Râheveyh'in Müsnedinde yer alan senedleri sahih olarak değerlendirebiliriz.

10. Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'indeki Rivâyetlerin Sened Tenkîdi;

[149] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. III, s. 152.
[150] Ebû Abdillah Muhammed b. İsmail b. İbrahîm el-Buharî, **Tarîhu'l-Kebîr,** Dârul-Maârifi'l-Osmaniyye, t.y., c. III, s. 227.

Söz konusu hadisimiz, iki farklı senedle Ahmed b. Hanbel'in müsnedinde geçmektedir. Birincisi Süfyân > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre senedidir. Bu sened'teki bütün râviler hakkında daha önce bilgi verilmiştir. İkincisi ise, Yezîd > Hişâm > Muhammed > Ebû Hureyre senedidir.

Şimdi bu sened'teki râviler hakkında bilgi vermeye çalışalım.

Ebû Hâlid Yezîd b. Harûn b. Zâzân es-Sülemî el-Vâsitî (ö. 206/821)

Ebân b. Ebî Ayyâş, Ebân b. Yezîd el-Attâr, İsmâil b. Ebî Hâlid. İsmâil b. Ayyâş, İsmâil b. Müslim el-Mekî ve daha pek çok kişiden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmet b. Hanbel, Ahmed b. Süleyman, Ahmed b. Sinan, Ahmed b. Abdurrahman es-Saktî, Ahmed b. Ubeydullah en-Nersî Ahmed b. Fırat er-Râzî ve Ahmed b. Menî' el-Beğavî hadis rivâyet etmiştir.

Alî b. el-Medînî "Hadiste Yezîd b. Harûn gibi hâfız birini hiç görmediğini" belirtmektedir. el-İclî, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim de onun "sika" olduğunu ifâde edip hâfızasının üstünlüğünü öve öve bitirememektedirler.[151]

Muhammed b. Amr b. Alkame b Vakkâs el-Leysî (ö. 145/762)

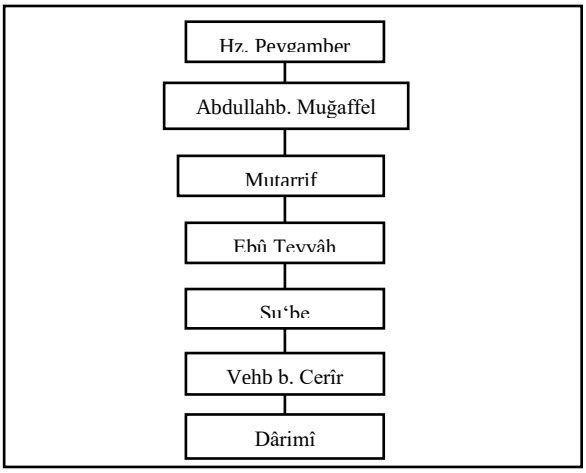
Ebû Seleme b. Abdurrahman, Yahyâ b. Abdurrahman b. Hatıb, Muhammed b. İbrahîm et-Teymî ve babası Amr b. Alkame'den hadis rivâyet etmiştir. Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne, Sevrî ve Yezîd b. Harûn da kendisinden rivâyette bulunanlar arasında yer almaktadır.

Zehebî Muhammed b. Amr'ın hadislerinin "hasen" kategorisinde değerlendirildiğini söylemektedir. Yine Nesâî onun "labe'se bih" Ebû Hâtim de "sâlihul-hadis" olduğunu ifâde etmektedirler. Yahyâ b. Saîd el-Kattân, kendisine "Muhammed b Amr'ın hadisçilği nasıldır? diye soran bir şahsa " Sen mütesâhil davranmamızı mı istiyorsun, müteşeddid mi olalım?" diye sorar. Adamın kendisinden müteşeddid olmasını istemesi üzerine el-Kattân: "Senin aradığın kişi değildir." demektedir.[152]

[151]el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXXII, s. 261.
[152] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VI. s. 136.

Mezkûr hadislerin bu senedinde yer alan Muhammed b. Amr'ın hakkında bir kısım âlimler bazı cerh tâbirlerini kullansa da, bu râvimizin hadislerinin en kötü ihtimalle hasen, kategorisinde değerlendirilebileceğini düşünüyoruz. Dolayısıyla hadislerin bu senediyle de makbûl sayılmasında bir problem görmemekteyiz.

11. Dârimî'nin (ö. 255/869*) Sünen*'indeki rivâyetin sened tenkîdi;

Vehb b. Cerîr > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel ('an) Rasûlillah:

Vehb b. Cerîr b. Hâzim b. Zeyd el-Ezdî (ö. 206/821)

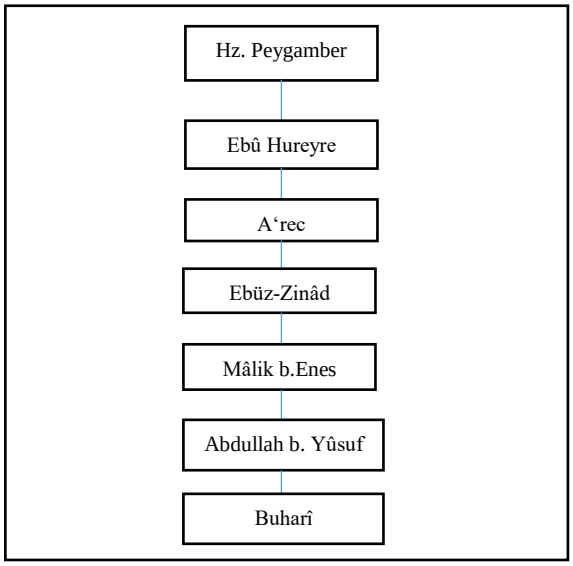
Zehebî'nin "Hâfız, sadûk, imâm" olarak nitelediği Vehb b. Cerîr, İbn Avn, Hişâm b. Hassân. Kurre b. Hâlid, İkrime b. Ammâr, Şu'be, Gâlib b. Süleyman ve başka kişilerden hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Yahyâ b. Mâîn, Alî b. el-Medînî de kendisinden hadis alanlardan bazılarıdır.

Zehebî, Ahmed b. Hanbel'in etrafındakilere Vehb b. Cerîrden hadis yazmayı tavsiye ettiğini kayd etmektedir.[153] Muhammed b. Ebî Hâtim de babasına Vehb b. Cerîr'in nasaıl biri olduğunu sorduğunu, babasının da "sadûk ve salihul-hadis" biri olduğu cevabını verdiğini ifâde etmektedir. Ayrıca Nesâî onu "la be'se bih", el-İclî de "sika" olarak değerlendirmektedir.[154]

[153] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 442.
[154] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXXI, s. 121.

Yukarıdaki ifâdeler Vehb b. Cerîr'in güvenilir bir râvi olduğunu göstermektedir. Sened'teki diğer râvilerin de güvenilir olduğunu daha önce belirtiğimizden dolayı hadislerin bu sened itibarıyla sahih olduğu söylenebilir.

12. Buhârî'nin (256/870) *Sahih*'indeki rivâyetin sened tenkîdi;

Abdullah b. Yûsuf > Mâlik b. Enes > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Abdullah b. Yûsuf el- Kulâ'î et-Tinîsî (ö. 218/833):

Yahyâ b. Mâîn, "Muvatta'nın râvileri arasında Abdullah b. Yûsuf'tan daha iyisi yoktur"[155] diyerek kendisine iltifatta bulunmuştur. Zehebî de onu "Şeyh, hâfız, imâm, mutkin" olarak görmektedir.[156] Saîd b. Beşîr, Mâlik b. Enes, Leys, Yahyâ b. Hamza, Muâviye b. Yahyâ et-Tarablisî, Abdullah b. Salim el-Himsî ve pek çok kişiden hadis dinlemiştir. Kendisinden hadis dinleyenler arasında ise, Buhârî, Yahyâ b. Mâîn, Zuhlî ve Ebû Hâtim yer almaktadır.

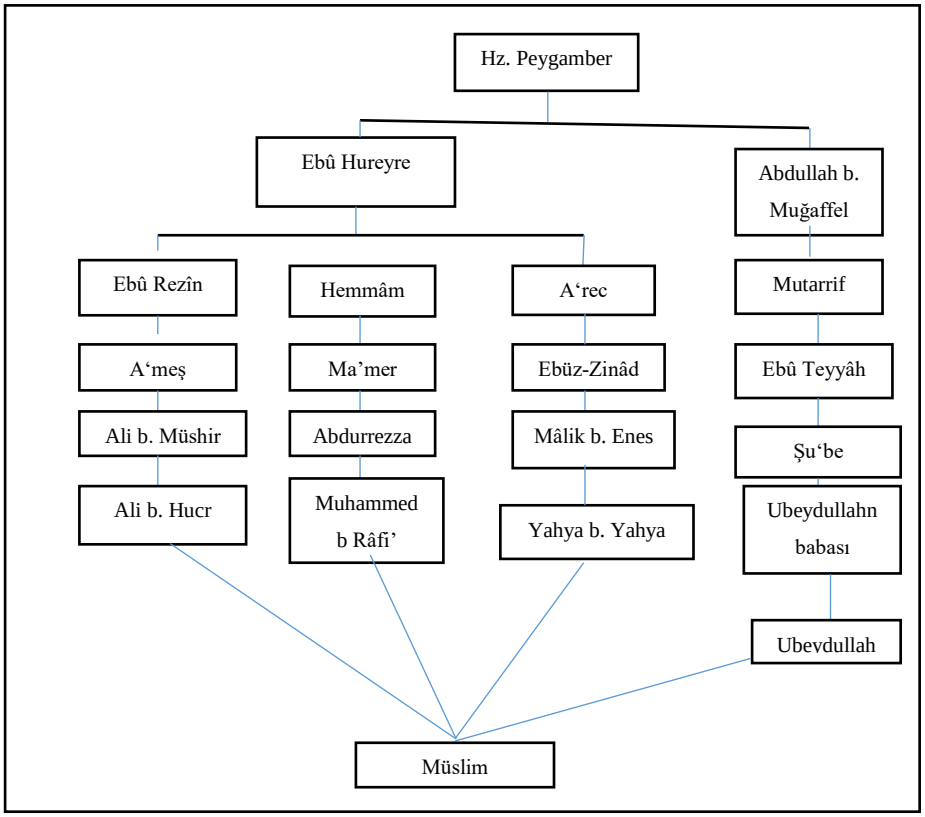
Buhârî, onun Şamdaki en güvenilir râvi olduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim ve diğer birçok kişi de onun "sika" olduğunu ifâde etmektedirler.[157]

Bu hadislerin senedinde yer alan Abdullah b. Yûsuf dışındaki bütün râvileri daha önce kısaca tanıtıp güvenilir oldukları yönünde muhaddislerin görüşlerini

[155] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVI, s. 333.
[156] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. V, s. 200.
[157] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. X, s. 357.

aktarmıştık. İncelemelerimizde Abullah b. Yûsuf hakkında da olumsuz bir eleştiriyle karşılaşmadığımızdan dolayı söz konusu hadislerin bu senediyle de sahih olduğunu gönül rahatlığıyla söyleyebiliriz.

13. Müslim'in (ö. 261/874) *Sahîh'*inde Yer Alan Hadislerin Sened Tenkîdi:

a) Alî b. Hucr es-Sa'dî > Alî b. Müshir > A'meş > Ebû Rezîn > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Ebü'l-Hasen Alî b. Hucr b. İyâs es-Sa'dî el-Mervezî (ö. 244/858)

Zehebî Alî b. Hucr'ün ilim için dünyanın dört bir tarafına seyahatler düzenlediğini nakl etmektedir. İsmâîl b. Ca'fer, Şerik el-Kadî, Hüşeym, b, Mübârek, İsmâil b. Ayyâş, Yahyâ b. Hamza ve pek çok kişiden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî ve diğer pek çok kişi de kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.[158]

[158] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XX, s. 355.

Nesâî onun güvenilirliği hakkında "sikatun me'mûnun, hafizun" ifâdelerine yer verirken, Hatip Bağdâdî de onun "sadûk, hâfız, mutkin" olduğunu belirtmektedir.[159]

Ebû'l-Hasan, Alî b. Mushir el-Kureşî (189/805)

Muhaddisliğinin yanı sıra çok büyük bir fâkîh olan Alî b Müshir, bir süre Musulda kadılık da yapmıştır. Yahyâ b. Maîn'in rivâyetine göre Musulda kadılık yaptığı sırada gözlerine ilişen bir hastalık nedeniyle rahatsızlanan Alî b. Müshir, şehrin eski kadısı tarafından kendisine karşı kurulan bir komplo sonucunda âmâ kalmıştır. Şöyle ki eski kadı, tedavisini üstlenen doktorlara büyük paralar vaad ederek onlardan İbn Müshir'in gözlerine zehirli bir sürme çekmesini istemiş, onların da bunu yapmaları üzerine İbn Müshir gözlerini kaybetmiştir.[160] Yahyâ b. Saîd el-Ensarî, Mutarrif b. Tarif, Hişâm b. Urve, A'meş, Ebû İshâk eş-Şeybânî ve Zekeriyyâ b.Ebî Zâide İbn Müshir'in kendilerinden rivâyette bulunduğu zatlar arasında yer almaktadır. Ondan da Zekeriyyâ b. 'Adî, İbn Ebî Şeybe, Osman b. Ebî Şeybe Buhârî, Müslim ve diğer birçok kişi rivâyette bulunmuştur.

Yahyâ b.Mâîn, Alî b. Medînî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Zur'a onun güvenilir olduğunu ifâde etmişlerdir.[161]

Hadislerin bu senedinde yer alan diğer râviler hakkında daha önce bilgi vermiştik. Alî b. Müshir'in de cerhini gerektirecek bir bilgiyle karşılaşılmamıştır.

b) Muhammed b. Râfî' > Abdurrezzak > Ma'mer > Hemmâm > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Ebû Abdullah, Muhammed b. Râfi' b. Ebî Zeyd (ö. 245/8599)

Asıl adı Sabûr olan Muhammed b. Râfi'in rivâyette bulunduğu kişiler arasında İbrâhim b. Ömer es-San'ânî, İshâk b. Süleyman er-Râzî, İsmâîl b. Abdulkerîm es-San'anî ve Abdurrezzak b. Hemmâm yer almaktadır. Kendisinden de

[159] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 442.
[160] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VIII, s. 484.
[161] Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. I, s. 351.

Ebû İshâk ed-Derîr, Ahmed ez-Zubeyrî, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve başka kişiler hadis almıştır.[162]

Muhammed b. Râfi'nin güvenilirliği hakkında Ahmet b. Hanbel, "İnsanların en takvası" Buhârî, "insanların en iyisi", Nesâî de "sebtun, me'mûnun" ifâdelerine yer vermektedirler. [163]

Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî el-Himyerî (ö. 211/826)

Zehebî, onun şîalıkla itham edildiğini, ancak şîalığının Hz. Ali'yi sevmekten öteye geçmediğini, kendisinin de "Hiçbir zaman Alî'yi Ebû Bekir ve Ömer'den üstün görmedim" dediğini kayd etmektedir. İbn Cureyc, Ma'mer, Evzâî, Sevrî, İshâk, Sevr b. Yezîd ve daha pek çok kişiden hadis rivâyet etmiştir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Mâîn, Zuhlî, Ahmed b. Sâlih ve Rammâdî kendisinden hadis rivâyet edenler arasında yer almaktadır.[164]

Ebû Zur'a ve Yahyâ b. Mâîn onun "sika" olduğunu ifâde etmektedirler. Hocası Ma'mer b. Râşid de "Abdurrezzak, hadis almak için yanıma gelen dört kişi arasında en iyi olandır" ifâdelirine yer vermektedir.

Ebû Urve Ma'mer b. Râşid el-Basrî es-San'ânî (ö. 153/770)

el-İclî'nin "Ondan daha sika biri yoktur." dediği Ma'mer b. Râşid, ez-Zührî, Sâbit el-Benânî Süleyman et-Teymî, Katâde es-Sahtiyânî ve Hemmâm b. Münebbih'ten hadis rivâyetinde bulunmuştur. Amr b. Dînâr, Süfyân b. Uyeyne, Sevrî, Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Abdullah b. Mübârek, İbn Uleyye, Abdüla'lâ b. Abdüla'lâ da kendisinden hadis rivâyet etmişlerdir.

Nevevî, Ma'mer b. Râşidin Sikalığında ittifakın olduğunu söylemektedir.[165]

Görüldüğü gibi Mezkûr senedimizde de cerh edilen bir râviye rastlanmamıştır.

---

[162] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 141.
[163] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXV, s. 192.
[164] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c. I, s. 266.
[165] Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. II, s. 107.

c) Ubeydullah b. Muâz > Babası > Şu‘be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel (‘an) Rasûlillah:

Ubeydullah b. Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hassân el- Anberî (ö. 237/852)

Muâz b. Muâz’ın muhaddis olan iki oğlundan büyüğü olan ve Hadis literatüründe “el-Hâfızu’l-Evhad” unvanıyla anılan Ubeydullah b. Muâz, Mu’temir b. Süleyman, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Hâlid b. Hâris, Vekî’’ b. Cerrâh ve babasından hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden rivâyet edenler arasında ise, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Ebû Zur’a, Ebû Hâtim ve Dârimî bulunmaktadır.[166]

el-İclî onun “sika” olduğunu belirmektedir. İbn Hibbân da onu “Kitabu’s-Sikat” adlı eserinde zikretmektedir.[167]

Ebû’l-Müsennâ Muâz b. Muâz b. Nasr b. Hassân b. Hâris el-Anberî (ö. 119/737)

Yukarıda tanıtığımız Ubeydullahla birlikte hadis ilmiyle meşgul olan ikinci oğlu Müsennâ’nın ismiyle künyelenen ve Harûn Reşîd döneminde Basra kadılığını da yapan Muâz b. Muâz, Süleyman et-Teymî, Hamid et-Tavîl, Âsım b. Muhammed b. Zeyd ve İmrân b. Hadîr’den hadis almıştır. Kendisinden de iki oğlu Müsennâ ve Ubeydullah; Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râheveyh, Alî b. el-Medînî ve Yahyâ b. Mâîn hadis almıştır.

Hadisteki güvenilirliğiyle ilgili Ahmed b. Hanbel, “Muâz b. Muâz hadiste göz nurudur ve Basra’da ondan daha iyisi yoktur. Yahyâ b. Mâîn ve Ebû Hâtim, "sika" Nesâî de “sika ve sebt” ifâdelerini kullanmaktadır.

Görüldüğü gibi bu senette yer alan Ubeydullah b. Muâz ve babası Muâz b. Muâz hakkında hadislerin sıhhatiyle ilgili problem doğuracak herhangi bir sıkıntı bulunmamaktadır. Senette yer alan diğer râvilerin güvenirliği hakkında daha önce bilgi verilmiştir.[168]

[166]Zehebî, **Siyeru A’lami’n-Nubelâ**, c. XI, s. 384.
[167] el-Mizzî, **Tehzîbu’l-Kemal**, c. XIX, s. 139.
[168] İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. X, s. 175.

d)Yahyâ b. Yahyâ > Mâlik b. Enes > Ebüz-Zinâd > A‘rec > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr et-Temîmî el-Minkârî en-Nisâbûrî (ö226/840)

Hâkim en-Nisâbûrî’nin ifâdesiyle “Hiç tereddütsüz kendi yüzyılının imâmı” olan Yahyâ b. Yahyâ h. 142’de doğmuştur. Mâlik b. Enes, Leys, Züheyr b. Muâviye, Süleyman b. Bilal ve Hârice b. Mus’ab’tan hadis almıştır. Kendisinden hadis alanlar arasında ise, Buhârî, Müslim, Beyhakî, Zuhlî ve Muhammed b. Eslem yer almaktadır.

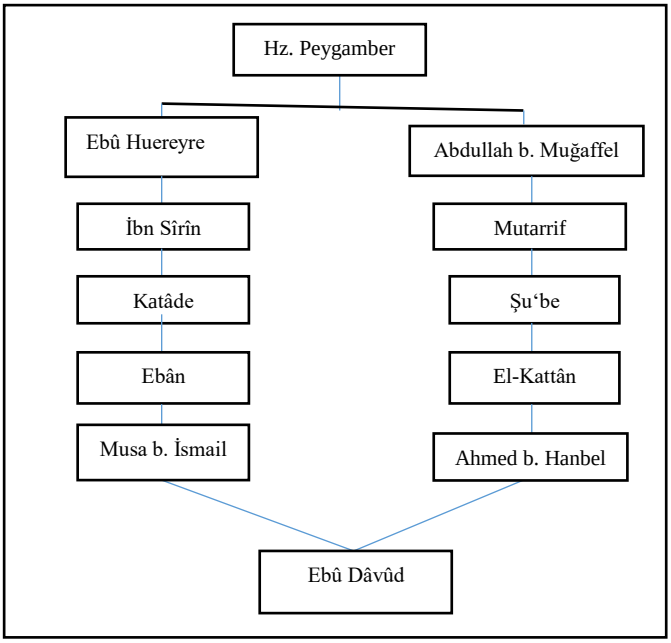
İshâk b. Râheveyh Yahyâ b. Yahyâ hakkında şu ifâdeleri kullanmaktadır: “Yahyâ b. Yahyâ gibisini bir daha hiç görmedim. Onun da kendi gibisini gördüğünü zannetmiyorum”. Yine Zühlî (ö. 258/872) “Benim gözümde Yahyâ b. Yahyâ muhaddislerin reisidir” derken, Ahmed b. Hanbel de onun gibi ikinci bir imâmın Horasandan çıkmadığını ifâde etmektedir.[169]

Senedimizde yer alan Yahyâ b. Yahyâ hakkında kaynaklarda olumsuz bir ifâdeye yer verilmemektedir. Sened’teki diğer râvilerin de güvenilir olduğunu daha önce ifâde etmiştik.

Görüldüğü üzere Müslimin *sahih*’inde yer alan senedlerimize baktığımızda hadislerin sıhhatine halel getirecek bir sıkıntıyla karşılaşmamaktayız. Öyle ise bu sened itibarıyla da hadislerin sıhhatine hükm edilebilir.

[169] Zehebî, **Tezkiretu’l-Huffaz,** c. II, s. 4.

14. Ebû Dâvûd'un (ö. 275/888) *Sünen*'inde Yer Alan Hadislerin Sened Tenkîdi;

a)Mûsâ b. İsmâil > Ebân > Katâde > İbn Sîrîn > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Mûsâ b. İsmâîl et-Tebûzekî el-Basrî (ö. 223/838)

Künyesi Ebû Seleme olan Mûsâ b. İsmâil'i Zehebî, "İmâm, Hâfız, Hüccet ve Şeyhu'l-İslam" unvanlarıyla niteleyerek tanıtmaya başlamaktadır.[170] Tâbi'ûn neslinin küçüklerinden olan A'yen el-Harizmî ve Cerîr b. Hâzim; Şu'be, Hammâd b. Seleme, Kâsım b. Fazl, Hemmâm b. Yahyâ ve Yezîd b. İbrahîm et-Tüsterî Mûsâ b. İsmâil'in kendilerinden hadis dinlediği kişiler arasında yer almaktadır. Kendisinden de Buhârî ve Ebû Dâvûd doğrudan, *Kutub-i Sitte*'nin diğer müellifleri ise, bir başka râvi vasıtasıyla hadis almışlardır.[171]

Yahyâ b. Mâîne Mûsâ b. İsmâil'in sikalığı sorulduğunda " O Tebûzekli dişsiz adamın dışında hiç kimsenin yanında hadis alırken gönül rahatlığıyla oturmadım." diye cevap vermektedir. Zehebî onun ilmî üstünlüğünü anlatırken " وَكَانَ مِنْ بُحُوْرِ العِلْم" ifâdelerine yer vermektedir. İbn Sa'd, Ebû Hâtim, el-İclî ve Alî b. el-Medînî onun güvenilir olduğunu söylemektedirler.[172]

[170] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. X, s. 360.
[171] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl**, c. IV, s. 200.
[172] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. X, s. 360; el-İclî, **Ma'rifetus-Sikat**, c. II, s. 303.

Ebû Yezîd Ebân b. Yezîd b. Ahmed el-Attâr el-Basrî (ö. ?)

Vefât tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, Ebân b. Yezîd'in Hemmâm b. Yahyâ'nın (ö.163/779) ölümüne yakın bir tarihte vefât ettiği düşünülmektedir. Hadis edebiyatında "hâfız" ve "imâm" unvanlarıyla anılan Ebân, Hasan Basrî, Amr b, Dînâr ve Katâde b. Diâme gibi birçok hadis âliminden rivâyette bulunmuştur. Müslim, Ebû Dâvûd ve Mûsâ b. İsmâil et-Tebûzekî gibi muhaddisler de kendisinden rivâyet edenler arasındadırlar.[173]

Ahmed b. Hanbel onun kendileriden hadis rivâyet ettiği bütün şeyhlerinde "sebt" olduğunu söylemektedir. Yahyâ b. Mâîn ve Nesâî de onun güvenilir olduğunu ifâde etmektedirler. el-İclî, onun Kaderîyye görüşünde (Kaderi inkâr eden) olduğunu ancak bu görüşünü halk arasında yaymadığını ve güvenilir olduğunu belirtmektedir.[174]

Ebü'l-Hattâb Katâde b. Diâme b. Katâde es-Sedûsî el-Basrî (ö. 117/735)

Güçlü hâfızasıyla temayüz eden Katâde b. Diâme'nin âmâ olarak doğduğu söylenmektedir. Hadis ilmine vukûfiyetinin yanı sıra tefsîr ilminde de bir deha olarak kabul edilmektedir. Ayrıca lugat, nahiv ve neseb ilminde insanların merci'i haline gelebilecek kadar ileri bir dereceye yükselen Katâde, Enes b. Mâlik, Saîd b. el-Mûsâyyeb, Abdullah b. Sercis, Ebû Tufeyl el-Kinânî ve İkrime gibi birçok kişiden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Eyyûb es-Sihtiyanî, İbn Ebî Arûbe. Ma'mer b. Râşid, Evzâî, Hammâd b. Seleme, Saîd b. Beşîr ve Yezîd b. İbrahîm ise Katâde'den rivâyet edenlerden sadece birkaçıdır.[175]

Ebû Dâvûd es-Sicistanî, Katâde'nin bizzat dinlemediği kimselerden hadis rivâyet ettiğini nakl etmektedir. Bu da Katâde'nin hadis rivâyetinde tedlîs yaptığını göstermektedir. Zehebî de "Onun tedlîs yaptığını, ancak onun müdelles olarak rivâyet ettiği hadisleri "tedlîs" kavramları olan "'an, kale ve enne" lafızlarıyla; tedlîs

[173]Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VII. s. 431.
[174] el-İclî, **Ma'rifetus-Sikat**, c. I, s. 199.
[175] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c. I, s. 92.

yapmadan rivâyet ettiği hadisleri ise "sema'" kavramları olan "haddesena, semî'tu" gibi lafızlarla nakledip müdelles olan ve olmayan rivâyetlerini birbirinden ayırdığını" ifâde etmektedir. Şu'be b. Haccâc, Katâde'nin kullandığı lafızlardan yola çıkarak hangi hadislerinin Mürsel, hangilerinin Mürsel olmadığını ayırabileceğini söylemektedir.

Ayrıca Katâde'nin "Kaderiyye" görüşünü savunduğu, ama bu görüşünü yaymadığı da söylenmektedir.[176] Fakat bütün bunlara rağmen Katâde hadis otoriteleri tarafından güvenilir olarak kabul edilmiştir. Örneğin İbn Sîrîn, Katâdenin insanların en hâfızı olduğunu belirtmektedir. Saîd b. el-Musayyeb de İbn Sîrînle aynı minvalde ifâdelere yer verrmektedir.[177]

Yukarıda zikrettiğimiz delillerden sonra hadislerin bu senedinde yer alan Katâde b. Diâme'nin rivâyetlerinde tedlîs yaptığını kabul etmemek mümküm görünmemektedir. Ancak Zehebî ve Şu'be b. Haccâc'ın da ifâde ettiği gibi Katâde, tedlîs yaparak rivâyet ettiği hadisleri belli bazı lafızlarla diğer hadislerinden ayırmış ve tedlîs yapmadığı hadisleri ulemanın ittifakıyla hüccet kabûl edilmiştir. Bizim hadisimiz de Katâde tarafından "Sema' kavramı olan "Haddesena" lafzıyla rivâyet edildiğine göre, hadislerin bu senediyle sahih olduğunu söylemekte bir sakınca görmemekteyiz.

b) Ahmed b. Muhammed b. Hanbel > Yahyâ b. Saîd > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel ('an) Rasûlillah:

Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö. 241/855)

Şafiî'nin "Bağdattan çıktığım vakit orada Ahmed'ten daha fâkîh, daha zâhid, daha takvâ ve daha bilgili biri yoktu" diyerek kendisine övgü ve iltifatlar yağdırdığı Ahmed b. Hanbel, Hanbelî mezhebinin kurucusudur, Hicrî 164'te Bağdatta doğmuş, 241'de yine Bağdatta vefât etmiştir. İsmâil b. Uleyye. Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdurrezzak b. Hemmâm ve Şafiî' Ahmedin kendilerinden hadis aldığı otoritelerden sadece birkaçıdır. Kendisinden hadis alanlar

[176] el-İclî, **Ma'rifetus-Sikat**, c. II, s. 215.
[177] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 269.

arasında ise, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Yahyâ b. Maîn, Alî b. el-Medînî, Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve iki oğlu Sâlih ile Abdullah bulunmaktadır. Aynı zamanda hocaları olan İmâm Şâfiî, Abdürrezzâk ve Abdurrahman b. Mehdî de kendisinden hadis almışlardır. [178]

Yahyâ b. Saîd el-Kattân Ahmed b. Hanbel hakkında "Bu ümmetin ender âlimlerindendi" ifâdelerine yer verirken, Abdurrezzak (ö. 211/826-27), "Ondan daha fakih ve daha tavâsını görmedim" İbn Kuteybe (ö. 276/889), "Ahmed dünyanın imaydı" el-İclî, "sika ve sebttir. Hadiste büyük bir fakihtir. Kitapları da kaynak olarak kabul edilmiştir" ifadelerine yer vermektedirler. Nevevî de onun sikalığında icmânın olduğunu söylemektedir.[179]

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân el-Basrî (ö. 198/813)

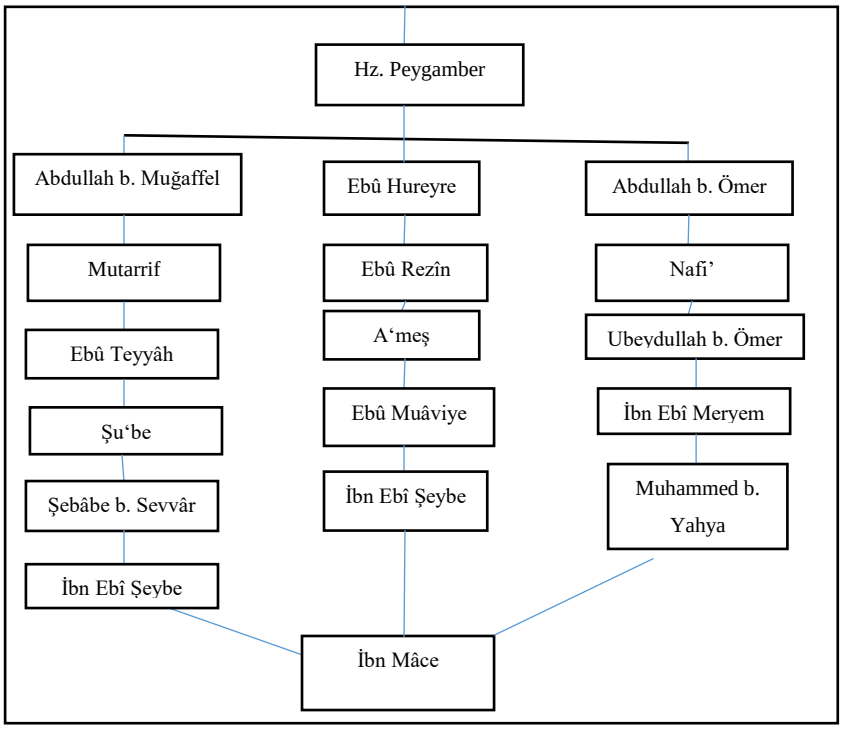
Zehebî, Yahyâ b. Saîd el-Kattânı "el-İmâmu'l-Kebîr, Emîrü'l-Mü'mînîn" olarak tanıtmaktadır. Pamukla uğraştığı için el-Kattân, şaşı olduğu için de el-Ahvel lakaplarıyla tanınmıştır. Süleyman et-Teymî, Hişâm b. Urve, Süleyman A'meş, Humeyd et-Tevîl, İbn Ebî Arûbe, Şu'be, Sevrî ve daha birçok kişiden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de hocaları Süfyân, Şu'be ve Mu'temir b. Süleyman; Alî b. el-Medînî, Yahyâ b. Mâîn, İshâk b. Râheveyh, ve Ahmed b. Hanbel gibi pek çok âlim hadis almıştır.[180]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Alî b. el-Medînî "Hadis ricali konusunda Yahyâ b. Saîd gibisini ne gözler görmüş ne de kulaklar duymuş" demektedirler.[181]

Bir önceki senedin râvilerinin ve bu senette yer alan diğer râvilerin güvenilir oldukları hakkında daha önce bilgi verilmiştir. Ahmet b. hanbel ve Yahyâ b. Maîn'in de cerhlerini gerektirecek bir bilgiyle karşılaşılmadığından dolayı Ebû Dâvûdun süneninde yeralan hadislerin sahih olduğunu söyleyebiliriz.

[178] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 62.
[179] Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. I, s. 110.
[180] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. II, s. 190.
[181] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 175.

15. İbn Mâce'nin (ö. 275/888) *Sünen*'indeki Rivâyetlerin Sened Tenkîdi

a) İbn Ebî Şeybe > Ebû Muâviye > A'meş > Ebû Rezîn > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Ebû Bekir Abdullāh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhim el-Absî (ö. 235/849)

Kadı Ebû Şeybe'nin oğlu olan İbn Ebî Şeybe, iki kardeşi bir oğlu ve bir kuzeniyle birlikte bir ailenin ilimle uğraşan beş bireyinden biridir. Bu imtiyâzından dolayı Zehebî aileye "ilim ailesi" adını vermektedir. İbn Ebî Şeybe, Ahmed b. Hanbel. İshâk b. Râheveyh ve Alî b. el-Medînî'nin akranındandır. Şerîk b. Abdullah el-Kadî, Selam b. Süleym, Abdusselam b. Harb, Abdullah b. el-Mübârek, Süfyân b. Uyeyne ve Alî b. Mushirden hadis dinlemştir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Ebû Zur'a, Bakî b. Mahled, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce hadis almıştır.[182]

[182] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. II, s. 122.

Zehebî onun için: "İlmin okyanuslarındadır. Güçlü hâfızasıyla dillere pelesenk olmuştur." demektedir. Ahmed b. Hanbel, "sadûk", el-İclî ise "sika" olduğunu belirtmektedir.[183]

İbn Mâce'nin Süneninde yer alan her iki rivâyetin senedlerindeki diğer tüm râvileri yukarıda tanıtıp onların "sika" olduklarını söylemiştik. İbn Ebî Şeybe hakkında da menfî bir eleştiriyle karşılaşmadığımıza göre hadislerin bu senediyle de sahih olduğunu söylemek mümkündür.

b) Muhammed b. Yahyâ > İbn Ebî Meryem > Ubeydullah b. Ömer > Nâfi' > İbn Ömer ('an) Rasûlillah

Muhammed b. Yahyâ b. Abdullah b Hâlid ez-Zuhlî (ö. 252/866)

Hadis kaynaklarında Muhammed, Muhammed b. Abdullah, Muhammed b. Hâlid gibi pek çok isimle anılan Muhammed b. Yahyâ, isimlerinin çokluğu nedeniyle birçok kez başkalarıyla karıştırıldığı söylenmektedir. Abdurrahman b. Mehdî, Vehb b. Cerîr b. Hâzim, Sefvân b. Îsâ, Ebû Dâvûd et-Tayalîsî, Abdurrezzak b. Hemmâm ve daha pek çok kişiden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Müslim hariç *Kutub-i Sitte* müelliflerinin hepsi, Muhammed b. el-Müsennâ, Abdullah b Muhammed en-Nufeylî, Saîd b. Ebî Meryem ve başka kişiler rivâyet etmiştir.

İbn Hacer, Ahmed b. Hanbel'in, çocuklarına ve diğer insanlara "Basraya gittiğinizde mutlaka Muhammed b. Yahyâ'dan hadis dinleyin" diye tavsiyede bulunduğunu aktarmaktadır. İbn Ebî Hâtim, muhammed b. Yahyâ'nın kendi zamanın imâmı olduğunu ifâde etmektedir. Nesâî de onun için "sikatun, me'mûnun" demektedir.[184]

Saîd b. Ebî Meryem Ebû Muhammed el-Cumehî (ö. 214/829)

Nâfi' b. Muhammed el- Cumehî, Muhammed b. Ca'fer b. Ebî Kesîr, Mâlik b. Enes, Leys, Nâfi' b Yezîd, Yahyâ b. Eyyûb ve Usâme b. Zeyd b. Eslem, İbn Ebî Meryem'in kendilerinden hadis aldığı kişilerden sadece birkaçıdır. Kendisinden de

[183] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. II, s.122.
[184] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 242.

Buhârî, Zuhlî, Ebû Bekir es-Sağanî, Ahmed b. Abdullah el-İclî, Ubeyd b. Abdülvâhid, el-Bezzâr ve Ebû Hâtim hadis almıştır.

Ebû Dâvûd, İbn Ebî Meryem'in hadiste "hüccet" olduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim ve el-İclî de onun "sika" olduğunu ifâde etmektedirler.[185]

Ebû Osman Ubeydullah b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb el-Adevî (ö. 147/764)

Hicrî 70'lerde doğan Ubeydullah b. Ömer, Hz. Ömer'in torunlarından olup tâbiîlerdendir. Salim b. Abdullah, Amr b. Dînâr ez-Zührî, Nâfi' ve daha pek çok kişiden hadis almıştır. Kendisinden de Eyyûb Sihtiyanî, Humeyd et-Tavîl gibi pek çok tâbi'î; İbn Cureyc, Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es-Sevrî, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd, Ma'mer b Râşid ve Leys gibi büyük hadis âlimleri rivâyette bulunmuştur.[186]

Yahyâ b. Maîn: "(Ubeydullah > Kâsım > Âişe) senedi birbiri ardınca dizilmiş altın ve inci silsilesidir" demektedir. Nevevî de Ubeydullah'ın "sika" olduğunda âlimlerin icmâ' ettiklerini aktarmaktadır.[187]

Ebû Abdullâh Nâfi' b. Hürmüz el-Adevî el-Medenî (ö. 117/735)

Nâfi' otuz yıldan fazla İbn Ömer'in azatlısı olarak hayatını sürdürmüştür, tâbiî nesline mensuptur. İbn Ömer, Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Ümmü Seleme Ebû Lübbâbe, Râfi' b. Hadîc gibi sahâbîlerden; Kāsım b. Muhammed, Abdullah b. Muhammed, İbn Ömerin üç oğlu Abdullah, Ubeydullah ve Sâlim gibi tâbiîlerden rivâyette bulunmuştur. Ondan da ez-Zührî, Humeyd et-Tavîl, İbn Cureyc, Abdullah b. Avn, İbn Ebî Leylâ gibi tâbiîler; Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa'd, Evzâî ve İbn İshâk hadis almışlardır.

Yukarıda Mâlik b. Enesi tanıtırken Buhârî'ye göre senedlerin en sahihinin (Mâlik > Nâfi' > İbn Ömer) senedi olduğunu ifâde etmiştik. Mâlik b. Enes de: (Nâfi'

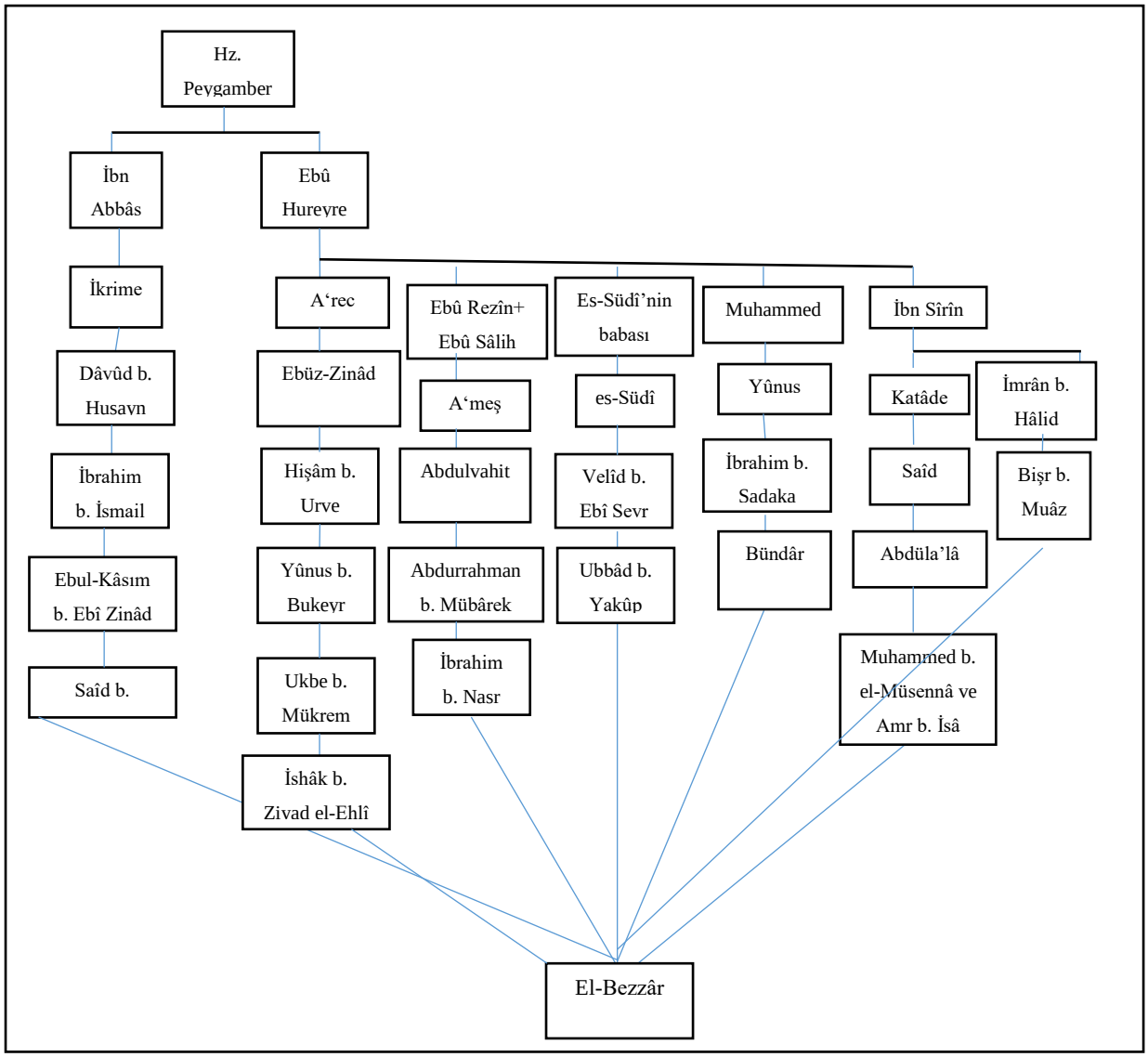
[185] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. X, s. 327.
[186] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. V, s. 35.
[187] Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. I, s. 313.

> İbn Ömer) tarikiyle bir hadis dinlediğimde bunu başkasından dinleyip dinlemediğime bakmam" demektedir. İbn Uyeyne ise, "Nâfi'nin hadisinden daha sahih hadis mi olur!" diyerek ona iltifatta bulunmuştur.

c) İbn Ebî Şeybe > Şebâbe b. Sevvâr > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel > ('an) Rasûlillah:

Bu seneddeki râviler hakkında daha önce bilgi verilmiş olup senette yer alan Şebâbe b. Sevvâr'ın münekkidler tarafından cerh edilmesi sebebiyle hadis zayıf kabûl edilmiştir.

16. el-Bezzâr'ın (292/904) *Müsned*'indeki Rvayetlerin Sened Tenkîdi

a) Saîd b. Yahyâ > Ebu'l-Kâsım b. Ebî Zinâd > İbrahîm b. İsmâil > Dâvûd b. Husayn > İkrime > İbn Abbâs ('an) Rasûlillah:

Saîd b. Yahyâ b. Saîd b. Ebân el-Emevî (ö. 249/863)

Abdullah b. Mübârek, Ebul-Kâsım b Ebî Zinâd, Abdullah b. İdris, Abdullah b. Saîd el-Emevî gibi zevattan hadis rivâyetinde bulunmuştur. İbn Mâce hariç *Kutub-i Sitte* müelliflerinin hepsi, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdulhalik el-Bezzâr ve daha birçok zat da kendisinden hadis rivâyet etmiştir.[188]

[188] el-Buharî, **Tarîhu'l-Kebîr**, c. III, s. 521.

İbn Hacer ve İbn Hibbân Saîd b. Yahyâ'nın "sika" olduğunu, fakat zaman zaman hata yaptığını aktarmaktadırlar.[189] Alî b. el-Medînî ise: "Hadis rivâyetinde birçok çocuk babasından daha "sebt"tir. Saîd b. Yahyâ da onlardan biridir." Demektedir. Nesâî onun hakkında "hüve sikatun", Ebû Hâtim de "sikatun, salihun" ifâdelerine yer vermektedir.[190]

Ebu'l-Ksım b. Ebîz-Zinâd el-Medenî (ö. ?)

Kardeşi Abdurrahmanla birlikte muhaddis olan Ebul-Kâsım b. Ebî Zinâd'ın vefât tarihiyle ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca kaynaklarda İsminin bilinmediği, sadece bu künyesiyle tanındığı da nakl edilmektedir. İbrahîm b İsmâil b. Ebî Habîbe, İshâk b. Hâzim, Eflah b. Hâmîd, Bekr b. Abdullah el-Basrî, Sâbit b Kays ve Hişâm b Sa'd'tan hadis almıştır. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Saîd el-Emevî ve Ya'kûb b. Muhammed ez-Zührî gibi birçok kişi rivâyet etmiştir.[191]

Ahmed b. Hanbel, gençliğinden beri Ebu'l-Kâsım'dan hadis aldığını ve ümrünün tamamında "sebt" olduğunu belirtmektedir. Yahyâ b. Maîn ise, onun "la be'se bih", ancak kardeşi Abdurrahman'ın "leyse bi şey'" olduğunu ifâde etmektedir.[192]

İbrâhim b. İsmâil b. Ebî Habîbe el-Ensarî el-Eşhelî (165/782)

Abdullah b. Sa'd el-Eşhelî'nin azatlısı olan İbrahîm b. İsmâil, Dâvûd b. Husayn, İbrâhim b. Ümeyye, Zeyd b. Sa'd el-Eşhelî, Abdullah b. Ebî Süfyân, Abdulmelik b. Abdulazîz gibi zatlardan hadis almıştır. Kendisinden de İbrâhim b. İsmâil b. Nasr, İbrâhim b. İsmâil Yeşkûrî, İshâk b. Muhammed b. İsmâil ve daha pek çok kişi hadis dinlemiştir.[193]

Ahmed b. Hanbel, onun hakkında "sika" ifâdesine yer verirken, Yahyâ b. Maîn bir ifâdesinde "salihu'l-hadis", diğer bir ifâdesinde ise "leyse bi şey'" diyerek hakkında birbirine zıt iki farklı yorumda bulunmaktadır. Ebû Hâtim: "Kuvvetli bir

[189] İbn Hacer, **Takrîbü't- Tehzîb**, c. I, s. 242.
[190] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XI, s. 104.
[191] İbn Hacer, **Takrîbü't- Tehzîb**, c. I, s. 666.
[192] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXXIV, s. 192.
[193] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. II, s. 42.

hoca değildir. Hadisleri yazılır, fakat "hüccet" olarak gösterilmez." demektedir. Buhârî, onun "münkeru'l-ehadis" Nesâî, "zayıf" Dârekutnî (ö. 385/995) ise, "metrûk" olduğunu belirtmektedirler. İbn 'Adî de Ebû Hâtimle aynı minvalde bir değerlendirmeye yer vermektedir.[194]

Ebû Süleyman Dâvûd b. el-Husayn el-Emevî (135/753)

Babası el-Husayn, İkrime, A'rec ve başkalarından rivâyette bulunmuştur. İbn İshâk, Mâlik b. Enes, İbrâhim b. Ebî Habîbe ve başka kişiler de ondan rivâyet etmişlerdir.[195]

Dâvûd b. el-Husayn hakkında Yahyâ b. Mâîn "sikatun", Nesâî "la be'se bih", ifâdelerine yer vermektedir. İbn Uyeyne "Kunna netteki hadisehu (hadisinden korunurduk)", Alî b. el-Medînî ve Ebû Dâvûd "Dâvûd el-Husayn'in İkrime'den rivâyet ettiği hadisler münkerdir.", Ebû Zur'a "leyyinu'l-hadis", Ebû Hâtim "Mâlik ondan rivâyet etmeseydi, hiç kimse ondan rivâyet etmezdi." değerlendirmelerinde bulunmaktadırlar. İbn Hibbân ise "Onun hâriciliği savunduğunu, fakat bu fikri savunmasının hadislerinin terk edilmesi gerektiği anlamına gelmediğini, çünkü fikrini yaymadığını" aktarmaktadır.[196]

Ebû Abdullâh İkrime b. Abdillâh el-Berberî (ö. 105/723)

İbn Hacer'in üçüncü tabakadan saydığı İkrime tâbiîlerin büyüklerindendir, İbn Abbâs, Aişe, Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Amr ve daha pek çok sahâbîden hadis rivâyet etmiştir. İbrâhim en-Nehâî, Şa'bî, Amr b. Dînâr, Husayn b. Abdurrahman ve Hakem b. Utbe de ondan hadis rivâyet eden tâbiîlerden sadece bir kaçıdır.[197]

Yahyâ b. Mâîn İkrime için "huve sikatün", ifedelerine yer verirken Ebû Hâtim de onun güvbenilir olduğunu, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Mâlik b. Enesin hâricilik görüşünden dolayı kendisinden hadis almadığını, hâlbuki fikrini halk

[194] el-Mizzî**, Tehzîbu'l-Kemal,** c. II, s. 42; İbn Hacer**, Tehzîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 90; el-Buharî, **Tarîhu'l-Kebîr**, c. III, s. 231.
[195] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. II, s. 42.
[196] İbn Hibbân, , c. VI, s. 284; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. III, s. 157; . el-İclî, Ma'rifetus-Sikat, c. I, s. 340; el-Buharî, **Tarîhu'l-Kebîr**, c. III, s. 231.
[197] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 12.

arasında hiç yaymadığını belirtmektedir. Buhârî: "Bütün hadisçiler İkrime'nin ihticâc ederdi," demektedir. el-İclî İkrime'nin "sika" olduğunu, insanların onun hakkındaki ileri geri konuşmalarının hiçbir aslının olmadığını ifâde ederken, yine Ebû Hâtim onun İbn Abbâsın azatlı kölelerinin en bilgilisi olduğunu, İbn 'Adî de hiçbir imâmın onun hadislerini rivâyet etmekten çekinmediğini aktarmaktadırlar.[198]

Görüldüğü üzere İbn Abbâs'ın tarikiyle bize ulaşan söz konusu hadislerin senedinde yer alan râvilerin tümü cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından az ya da çok cerh edilmişlerdir. İbrâhim b. İsmâil dışındaki râviler hakkında cerh edici ifâdelerin yanı sıra ta'dîl ifâdeleri de kullanıldığından ötürü onlara göz yumulabilse bile, İbrâhim b. İsmâil'e sadece Ahmed b. Hanbel "sikadır" demiştir. Onun dışındaki bütün muhaddisler onu şiddetli bir şekilde cerh etmişlerdir. Dolayısıyla söz konusu hadisin bu sened itibarıyla zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

b) İshâk b. Ziyâd el-Eylî > Ukbe b. Mükrem > Yûnus b. Bukeyr > Hişâm b. Urvre > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre:

Ukbe b. Mükrem b. Eflah el-Basrî (243/858)

Zehebî'nin kendisini "hâfız" ve "sebt" olarak tanıttığı Ukbe b. Mükrem, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yûnus b. Bukeyr, Muhammed b. Ebî Adî, Abdurrahman, İbn Ebî Fudeyk, Vehb b. Cerîr ve daha birçok kişiden hadis almıştır. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, İbn Mâce, Bakî b. Mahled, Ahmed b. Amr el-Bezzâr ve Ebu'l-Kâsım el-Beğavî de kendisinden hadis alanlar arasında yer almaktadırlar.[199]

Ukbe b. Mükrem'in "sika" bir râvi olduğunda âlimler ittifak etmişlerdir. Mesela Ebû Dâvûd kendi nazarında Utbe'nin sikalığının Bündâr'ınkinden daha üstün olduğunu belirtmektedir. Nesâî de onun insanların en sikası olduğunu ifâde etmektedir.[200]

[198] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 12.
[199] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XX, s. 223.
[200] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VII, s. 223.

Ebû Bekir Yûnus b. Bükeyr b. Vâsıl el-Kûfî (ö. 199/814)

Megazi ve siyer alanında da eserler veren Yûnus b. Bukeyr'in künyesi Ebû Bekir'dir. Oğlu Bekir de kendisi gibi hadis rivâyetiyle meşgûl olmaktadır. Hişâm b. Urve, Süleyman A'meş, Zekî b. Ebî Zâide ve Muhammed b. İshâktan hadis dinlemiştir. Bunlar arasında en çok hadis dinlediği kişi Muhammed b. İshâktır. Kendisinden de Ebû Hayseme, İshâk b. Mûsâ el-Hatmî, Yahyâ b. Maîn, Muhammed b. el-Müsennâ, Ukbe b. Mükrem ve başka kişiler hadis almıştır.[201]

Yûnus b. Bukeyr hakkında Ebû Dâvûd "huve indî leyse bi hüccetin", Nesâî "leyse bi kaviyyin" ifâdelerini kullanmaktadır. Yahyâ b. Maîn onun "sadûk" ve "sika" biri olduğunu, ancak zengin olan Yahyâ b. Caferle dolaştığını, böyle bir davranışın da onun itibarını zedeleyebilme ihtımalinin olduğunu ifâde etmektedir. Ebû Hâtim "mahalluhu sıdk", Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim "la be'se bih", olduğunu belirtmektedirler. Zehebî, İbn Hibbân ve diğer pek çok âlimin onun kuvvetli bir râvi olduğunu belirtiklerini aktarmaktadır.[202]

Görüldüğü üzere Yûnus b. Bukeyr'in "sika" olup, olmadığı hakkında olumlu olumsuz birçok yorum yapılsa da Zehebî'nin de dediği gibi âlimlerin ekseriyetinin görüşü onun"sika" olduğu yönündedir.

Ebü'l-Münzir Hişâm b. Urve b. Zübeyr b. Avvâm el-Kureşî (ö. 145/763)

Abdullah b. Ömer'in başını okşayıp kendisi için hayır duasında bulunduğu Urve b Zübeyr, İbn Ömer'in yanı sıra Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah ve Sehl b. Sa'd gibi sahâbîlerle buluşmuştur. Babası Urve, Bekir b. Vaîl, Sâlih b. Rebi'a, Ebüz-Zinâd ve Sâlih b. Ebî Sâlih gibi zevattan rivâyette bulunmuştur. İbn Uyeyne, Sevrî, Mâlik b. Enes, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî ve Yûnus b. Bukeyr de kendisinden rivâyette bulunan zevat arasında yer almaktadır.[203]

Osman b. Saîd ed-Dârimî (ö. 280/894) Yahyâ b. Maîn'e: "Babası Urve'nin rivâyetlerinde oğlu Hişâm ve ez-Zührî'den hangisini daha çok tercih ediyorsun" diye

[201] Ebû Ahmed Abdullah b 'Adî, **el-Kamil fi'd-Du'afa**, thk. Yahya Muhtar Gazavî, Dârul-Fikr, Beyrut, 1409/1988, c. 7, s. 176.
[202] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 12.
[203] en-Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat,** c. II, s. 137.

sorduğunu Yahyâ b. Mâîn'in "Her ikisini" deyip tercihte bulunmadığını ifâde etmektedir. el-İclî ve İbn Sa'd onun "sika ve sept" olduğunu, Ebû Hâtim "sika ve hadiste imâm" olduğunu, İbn Ebî Şeybe de "sika" olduğunu belirtmektedirler.[204]

Bu sened'te yer alan Ebüz-Zinâd ve A'rec hakkkında daha önce bilgi verilmiştir. Mezkûr râvilerin de güvenilir olduğu sonucuna ulaşıldığından hadislerin bu sened yönünden sahih olduğu hükmüne varılabilir.

a) İbrahîm b. Nasr > Abdurrahman b. Mübârek > Abdülvâhid İbn Ziyâd > A'meş > Ebû Sâlih ve Ebû Rezîn > Ebû Hureyre:

Ebû İshâk İbrahîm b. Nasr er-Râzî (ö. 210/825)

Müsned türü bir eser müellefi olan İbrahîm b. Nasr kırk yaşlarındayken Babek savaşında şehit düşmüştür. Abdurrahman b. Mübârek, Cerîr b. Abdulhamîd, Ebû Bekir b. Ayyâş gibi kişilerden hadis almıştır. Kendisinden de Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Ahmed b. Yûsuf es-Sülemî rivâyette bulunmuştur.[205]

Ebû Hâtim ve Ebû Zur'a onun "sika" biri olduğunu ifâde etmektedirler.

Abdurrahman b. Mübârek b. Abdullah el-Îşî (ö. 228/843)

Ebû Bekir ve Ebû Muhammed el-Basrî künyeleriyle de şühret bulan Abdurrahman b. Mübârek, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, İsmâil b. Uleyye, Büşr b. el-Mufaddal, Hâris b. Nebhân Hammâd b Zeyd, Abdülvâhid b. Ziyâd ve daha pek çok kişiden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed b. İshâk ve Ahmed b. Sehl b. Eyyûb rivâyet etmiştir.[206]

Ebû Hâtim Abdurrahman b. Mübârek'in "sika" olduğunu belirtmektedir. İbn Hibbân da kendisini "es-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir. İbn Hacer, "el-Bezzâr ve el-İclî'nin kendisini güvenilir bulduğunu, Buhârî'nin de ondan 10 hadis rivâyet ettiğini" aktarmaktadır.[207]

---

[204] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXX, s. 232.
[205] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz,** c. II, s. 4.
[206] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVII, s. 382.
[207] İbn Hibbân, , c. VIII, s. 380; el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVII, s. 382.

Ebû Büşr Abdülvâhid b. Ziyâd el-Basrî (176/793)

Hem Ebul-Büşr hem Ebû Ubeyde künyeleriyle tanınmaktadır, Küleyb b. Vaîl, Habîb b. Ebî Amra, Âsım Ahvel ve Süleyman A'meş gibi şahıslardan hadis dinlemiştir. Ebû Dâvûd et-Tayalîsî, Yahyâ b. Yahyâ, Ubeydullah el-Kavarîrî ve Kuteybe b. Saîd gibi zevat da kendisinden hadis dinlemiştir.

Zehebî'nin hadiste "hâfız" ve "imâm" dediği Abdülvâhid hakkında Osman b. Saîd, Yahyâ b. Maîne A'meş'in rivâyetinde Ebû Avâne ve Abdulvahitten hangisini tercih ettiğini sorduğunu, Yahyâ b. Maîn'in "Ebû Avâne daha iyidir, ancak Abduvahid de "sikadır" dediğini ifâde etmektedir.[208] Yine bir öncekiyle aynı minvaldeki bir soruya " Süfyân ve Şu'be'den sonra Ebû Muâviye b. Darîr gelir, Abdülvâhid b. Ziyâd da Ebû Muviyeden sonra gelir." cevabını vermiştir Yahyâ b. Maîn.[209] Zehebî, Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim de onun güvenilir olduğunu belirtmektedirler.[210]

Senetteki diğer râviler de daha önce tevsîk edilmiştir. Görüldğü gibi bu senette bir sıkıntı gözükmemektedir.

b) Abbâd b. Ya'kûb > Velîd b. Ebî Sevr > es-Südî > es-Südî'nin babası > Ebû Hureyre:

Ebû Saîd Abbâd b. Ya'kûb er-Revâcînî (250/864)

Zehebî'nin şîa muhaddislerinden olmasına rağmen âlim ve sadûk biri olarak kabul edildiğini nakl ettiği Abbâd b. Yakûb, Abbâd b. Avâm, İbrâhim b. Ebî Yahyâ, Velîd b. Ebî Sevr, İsmâil b. Ayyâş gibi kişilerden hadis almıştır. Tirmizî, İbn Mâce, el-Bezzâr, İbn Huzeyme, İbn Ebî Dâvûd da kendisinden hadis rivâyet edenler arasında yer almaktadır. Buhârî de yanında diğer bir râvi'nin de adını zikr ederek kendisinden bir hadis rivâyet etmiştir.[211]

[208] İbn 'Adî, **el-Kamil fi'd-Du'afa,** c. V, s. 300.
[209] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal,** c. XVIII, s. 450.
[210] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 7.
[211] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. XI, s. 536.

Ebû Hâtim onun "sika" bir şeyh olduğunu belirtmektedir. Hâkim en-Nîsabûrî (ö. 405/1014), "İbn Huzeyme Abbâd b. Ya'kûb'tan rivâyet ederken "Haddesena es-Sikatu fî rivâyetihi el-Müttehemu fî dînihi Abbâd b. Ya'kûb" diyerek rivâyette bulunduğunu" ifâde etmektedir. İbn 'Adî onun aşırı bir şiî olduğunu söylerken,[212] Buhârî, "et-Tarihul-Kebîr"inde sadece vefât tarihini zikr edip hakkında yorum yapmamaktadır.[213] Sâlih Cezere (ö. 293/906) de "Abbâd b. Ya'kûb'un Hz. Osmana hakaretlerde bulunduğunu ve: "Allah, Hz. Alî'ye biât edip, sonra da kendisiyle savaşan Talha ve Zübeyr'i asla Cennete koymaz, zira o âdildir"[214] dediğini aktarmaktadır. Zehebî de: "Hakkındaki bunca ittihama rağmen, kendisinden hadis rivâyet edilmesine izin verilmesini bir türlü aklım almıyor" ifâdelerine yer vermektedir.[215]

el-Velîd b. Abdullah b. Ebî Sevr el-Hemedânî el-Kûfî (ö. 172/789)

Babası Abdullah'tan daha ziyâde dedesi Ebû Sevre'ye nisbetiyle şühret bulmuştur. Abulmelik b. Umeyr, Semâk b. Harb, Ziyâd b. Alaka ve Südî gibi şahıslardan hadis almıştır. Yûnus b. Muhammed el- Müeddib, Muhammed b. Bekâr b. er-Reyyan, Abbâd b. Ya'kûb da kendisinden hadis rivâyet edenlerdendir.[216]

Ahmed b. Hanbel ve Sâlih Cezere onun zayıf olduğunu belirtmektedirler. Yahyâ b. Maîn ona dâir "leyse bi şey'" ifâdelerine yer vermektedir. Fakat Ebû Hâtim "hadisleri yazılır" demektedir.[217]

İsmâil b. Abdurrahman b. Ebî Kerîme es-Südî (ö. 127/745)

Bir gözü âmâ olan es-Südî, sahâbîlerden Enes b. Mâlik, İbn Abbâs Ebû Hureyre ve Hasan b. Alî'yle buluşmuş, Enes b. Mâlik ve İbn Abbâs; Mus'ab b. Mus'ab, Ebû Sâlih, Bâzân ve daha pek çok sahâbîden de hadis dinlemiştir.[218] Şu'be, es-Sevrî, Zâîde ve daha birçok kişi de kendisinden rivâyet etmişlerdir.

[212] İbn 'Adî, **el-Kamil fi'd-Du'afa,** c. IV, s. 348.
[213] el-Buharî, **et-Tarîhu'l-Kebîr**, c. VI, s. 44.
[214] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl, c.** II, s. 379.
[215] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. V, s. 95.
[216] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb,** c. XI, s. 121.
[217] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl,** c. IV, s. 340.
[218] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. V. s. 264.

Yahyâ b. Saîd el-Kattân onun için "la be'se bih", ve "hiç kimse onun hadisini terk etmemiştir",[219]Nesâî "sâlihu'l-hadis", Ahmed b. Hanbel "sikatun", İbn 'Adî "huve indî sadûkun" ifâdelerini kullanırken, Yahyâ b. Maîn bu âlimlerin aksine bir görüş belirtip "fîhi za'fun" demektedir.[220]

Ebû İsmâil Abdurrahman b. Ebî Kerîme (ö. ?)

Abdurrahman b. Ebî Kerîme Hakkında kaynaklarda çok az bir bilgi bulunmaktadır. Sadece Ebû Hureyre'den rivâyeti tespit edilmiş, kendisinden de sadece oğlu rivâyette bulunmuştur.[221] Tirmizî, Ebû Dâvûd, İbn Hibbân ve el-Bezzâr bu tarikle gelen hadisleri eserlerine almışlardır. [222]

İbn Hibbân Abdurrahman b. Ebî Kerîme'yi "es-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir.[223]

Hadislerin bu senedinin ilk iki râvisi olan Abbâd b. Ya'kûb ve el-Velîd b. Sevr hakkında cerh ve ta'dîl imâmlarının yaptığı menfî değerlendirmeler bu râvilerin güvenilir olmadığını göstermektedir. Binâenaleyh hadisimiz bu sened itibarıyla zayıftır.

e) Muhammed b. Beşşâr Bündâr > İbrahîm b. Sadaka > Yûnus > Muhammed > Ebû Hureyre:

Ebû Bekir Muhammed b. Beşşâr b. Osman Bündâr el-Basrî (ö. 252/866)

Çok hadis ezberleyen anlamındaki Bündâr lakaplı Muhammed b. Beşşâr, h. 167'de Basrada doğmuştur. Kendisinin aktardığına göre daha küçük yaşlarda hadis tahsili için seyahatlere çıkmak istese de annesi buna rıza göstermediğinden dolayı bu arzusunu annesinin vefâtından sonra gerçekleştirmektedir.[224] Yezîd b. Zuray', Mu'temir b. Süleyman, Yahyâ b. Saîd ve Abdulvehhab es-Sakafî gibi zatlardan hadis

[219] el-Buharî, **et-Tarîhu'l-Kebîr,** c. I, s. 361.
[220] Zehebî, **Mîzânu'l-İ'tidâl**, c. I, s. 236.
[221]el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVII, s. 368.
[222] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VI, s. 232.
[223] İbn Hibbân**, ,** c. VII, s. 367.
[224] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 61.

rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de *Kutub-i Sitte*''nin müellifleri; Ebû Zur'a, Ebû Hâtim, Baki' b. Mahled gibi kişiler hadis almıştır.[225]

İbn Huzeyme (ö. 311/924), Bündâr'ın hem hadis ilminde hem de diğer ilimlerde zamanının en iyi imâmı olduğunu ifâde etmektedir. Bündâr, hadis âlimleri tarafından "sadûk, sika, imâm, salihul-hadis, la be'se bih ve hüccet gibi ifâdelerle tevsîk edilmiştir. İbn Hibbân da kendisini sikattân saymaktadır.[226]

İbrâhim b. Sadaka el-Basrî (ö. ?)

Süfyân b. Hüseyn ve Yûnus b. Ubeyd'ten rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Hakem b. Mübârek, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, Fazl b. Ya'kûb el-Cezerî Muhammed b. Ebân el-Belhî, Muhammed b. Beşşâr Bündâr ve başka kişiler rivâyet etmiştir.[227]

Ebû Hâtim onun "şeyh" olduğunu belirtmektedir.[228]

Ebû Abdullâh Yûnus b. Ubeyd b. Dînâr el-Abdî el-Basrî (ö. 139/756)

Tâbiî nesline mensup olan Yûnus b. Ubeyd, Basra'da yaşadığından dolayı "el-Basrî" nisbesiyle anılmaktadır. İbrahîm en-Nehâî, Saîd b. Cübeyr ve Enes b. Mâlik'e yetiştiği bilinmektedir. İbrahîm et-Teymî, Hasan Basrî Muhammed b. Sîrîn, Atâ b. Ebî Rebâh ve Yûnus es-Sahtiyânî'den hadis dinlemiştir. İsmâil b. Uleyye, Hammâd b. Seleme, Süfyân es-Sevrî, Şu'be ve Ubeydullah b. Abdüla'lâ da kendisinden hadis alanlardan bir kaçıdır.[229]

İbn Sa'd, Yahyâ b. Mâîn ve Ahmed b. Hanbel, Yûnus b. Ubeyd'in güvenilir bir râvi olduğunu belirtmektedirler. Ebû Hâtim de kendi nazarında ibn Yûnus b. Ubeyd'in Hişâm b. Hassân ve Süleyman et-Teymî'den daha iyi bir râvi olduğunu belirtmektedir.[230]

[225] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXIV, s. 511.
[226] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. XII. S. 144.
[227] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. II, s. 108.
[228] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 111.
[229] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VI. s. 288.
[230] en-Nevevî, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat**, c. II, s. 168.

Ebu'l-Hâris Muhammed b. Ziyâd el-Kureşî el-Cumehî (ö. ?)

Kaynaklarda vefât tarihini bulamadığımız Muhammed b. Ziyâd, Cumeh kabilesinin azatlı kölesi olduğundan el-Cumehî nisbesiyle de anılmıştır. Hz. Âişe, Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Abbâs, Muhammed b. Ziyâd'ın kendilerinden hadis aldığı sahabîler arasında yer almaktadır. Muhammed b. Ziyâd, birçok tâbiîden de hadis rivâyetinde bulunmuştur. İbrahîm es-Sahtiyânî, Hişâm b. Hassân, Yûnus b. Ubeyd, Hammâd b. Seleme ve Hammâd b. zeyd de Muhammed b. Ziyâd'tan hadis rivâyet edenlerdendir.

İbrahîm b. Hânî (ö. 231/844)', Muhammed b. Ziyâd'ın "sika" olup olmadığını Ahmed b. Hanbel'e sorduğunu Ahmed b. Hanbel'in de "Hammâd b. Selemenin rivâyetinde kendisinden daha "sika" birini görmedim" dediğini belirtmektedir. Muhammed b. Ziyâd için Yahyâ b. Maîn, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn Cüneyd "sikatun", Ebû Hâtim "mahalluhu's-sıdk" ifâdelerine yer vermektedirler.

Bu senette yer alan râviler hakkında hadislerin sıhhatını zedeleyecek bir sıkıntıyla karşılaşılmadığından hadislerin bu sened itibarıyla sahih olduğuna hükm edilebilir.

f) Muhammed b. el-Müsennâ + Amr b. Îsâ ez-Zâbî > Abdüla'lâ > Saîd > Katâde > Muhammed b. Sîrîn > Ebû Hureyre:

Ebû Mûsâ Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd el-Anezî (ö. 252/866)

İbnü'l-Müsennâ, Bündâr'la aynı yıl içerisinde doğmuştur. İbn Hacer'in ifâdesiyle yaşadığı dönemin en meşhûr hâfızıdır. Abdullah b. İdris, Ebû Muâviye, Hüseyin b. Hasan el-Basrî ve daha pek çok kişiden hadis rivâyetinde bulunmuştur. *Kütüb-i Sitte* imâmları, Ebû Zür'a, Bakî' b. Mahled, Ebû Hâtim, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Huzeyme ve daha birçok kişi de ondan hadis dinlemişlerdir.[231]

Yahyâ b. Mâîn "sika", Zühlî "hüccet" , Nesâî "la be'se bih", Ebû Hâtim "sâlihu'l-hadis ve sadûk" olduğunu ifâde etmektedirler. Ebû Arûbe(ö. 318/931) onun hakkında "Basra'da İbnü'-Müsennâ ve Yahyâ b. Hekîm'den daha sikasını

[231] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. IX, s. 111.

görmedim," Ebu'l-Hüseyn es-Semnânî ise, "Basra halkı İbnü'l-Müsennâ'yı Bündâr'dan üstün görürlerdi," ifâdelerine yer vermektedirler. İbn Hibbân da onu "es-Sikât"ında zikretmektedir.[232]

Ebû Osman Amr b. İsa el-Basrî (ö. ?)

Ahmed b. Abdullah b. Yûnus, Ebû Âsım ed-Dehhâk, Abdüla'lâ b. Abdi'l-A'la gibi kişilerden hadis almıştır. Kendisinden de Buhârî, Nesâî, Bezzâr ve diğer pek çok kişinin hadis aldığı Amr b. Îsâ'nın vefât tarihi hakkında kaynaklarımızda herhangi bir bilgi verilmemektedir.[233]

İbn Hibbân onun "Müstekîmü'l-hadis" olduğunu belirtmektedir.[234]

Ebû Hemmâm Abdüla'lâ b. Abdi'la'la es-Sâmî el-Kureşî (ö. 189/805)

Daha çok Ebû Hemmâm künyesiyle şühret bulsa da Ebû Muhammed diye başka bir künyesi de olan hattâ rivâyete göre Ebû Hemmâm künyesinden hoşlanmayıp bu künyeyle çağrılmak istemeyen Abdüla'lâ, Humeyd et-Tavîl, Yûnus b. Ubeyd, Saîd b. Ebî Arûbe gibi zevattan hadis dinlemiştir. İbn Ebî Şeybe, İshâk b. Râheveyh, Bündâr, Amr b. Ali ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zimânî gibi zevat da kendisinden hadis almıştır.[235]

Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zur'a "sika", Nesâî "leyse bihi be's", Zehebî de "sadûk" olduğunu belirtmektedirler.[236] İbn Hibbân da onun "sika ve mutkin" olduğunu, Kaderiyye görüşünü savunduğunu, ancak bu düşüncesini yaymadığını ifâde etmektedir.[237]

Ebü'n-Nadr Saîd b. Ebî Arûbe Mihrân el-Adevî (ö. 156/773)

Hicretin 76. yılında doğup, Hişâm ed-Destuvâî''nin vefâtından üç yıl önce 156'da vefât etmiştir.[238] Muhaddisliğinin yanı sıra çok üstün bir fıkıh ve tefsîr

[232] İbn Hacer**, Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 377.
[233] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 76.
[234] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal,** c. XXII, s. 182.
[235] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 242.
[236] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal,** c. XVI, s. 359.
[237] İbn Hibbân, **,** c. VII, s. 109.
[238] el-Buharî, **et-Tarîhu'l-Kebîr,** c. I, s. 361.

bilgisine sahiptir. Eyyûb Sahtiyânî, Ebû Ma'şer, Ziyâd b. Kuleyb, Katâde b. Diâme, Hasan Basrî, İbn Sîrîn, İkrime b. Ammâr ve diğer birçok kişiden hadis almıştır. Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Gunder, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yezîd b. Hârûn, Muhammed b. İsmâil b. Uleyye gibi muhaddisler de kendisinden hadis dinlemiştir.[239]

Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Nesâî, İbn Hibbân ve İbn 'Adî, İbn Arûbe'nin "sika" bir râvi olduğunu belirtmektedirler. Zehebî, Basrada hadisleri ilk defa konularına göre tasnif edenin Saîd b. Arûbe olduğunu nakl etmektedir.[240]

Senette yer alan Katâde ve İbn Sîrîn'in "sika" oldukları daha önce bildirilmiştir. Mezkûr râvilerin de cerhlik bir problemleri olmadığından söz konusu hadislerin bu senediyle sahih olduğunu söylemekte bir beis görmemekteyiz.

g) Bişr b. Muâz el-Akdî > İmrân b. Hâlid > Muhammed b. Sîrîn > Ebû Hureyre:

Ebû Sehl Bişr b. Muâz el-Akdî el-Basrî (245/859)

İbrâhim b. Abdulazîz b. Ebî Mahzûre, İmrân b. Hâlid el-Huzâî, Bişr b. Mufaddal Eyyûb b. Vakıd ve Ebû Avâne gibi şahıslardan hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden de Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, el-Bezzâr ve diğer pek çok kişi rivâyet etmiştir.[241]

İbn Hibbân birçok önlü hadisçinin Bişr'den rivâyette bulunduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim "sâlihu'l-hadis ve sadûk", Nesâî de "sika" olduğunu ifâde etmektedir.[242]

İmrân b. Hâlid b. Müslim b. Ebî Cemîl el-Kureşî et-Taî (ö. 244/858)

Bir rivâyete göre Tay kabilesinin azatlı kölesi olan İmrân b. Hâlid, diğer bir rivâyete göre Ebû Süfyân'nın kızı Ummu Habîbe, başka bir rivâyete göre ise Mâlik

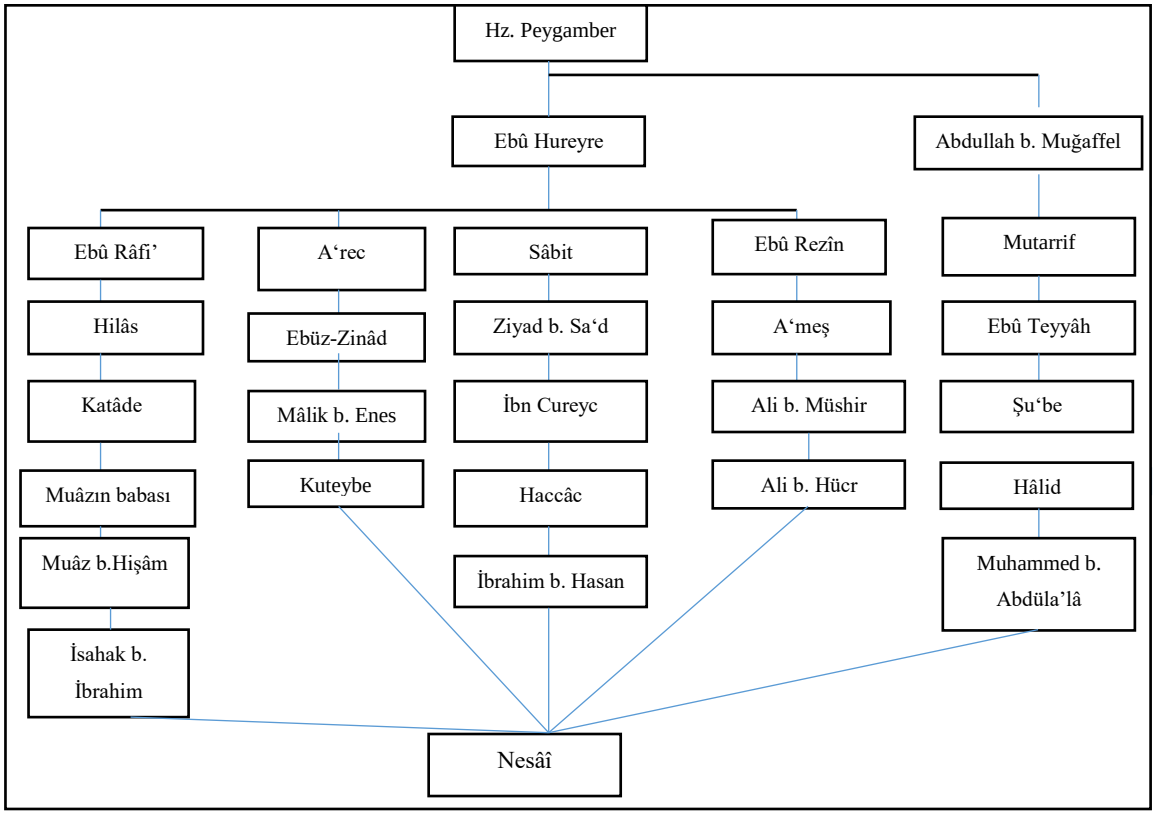
[239] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. III, s. 504.
[240] Zehebî, **Tezkiretu'l-Huffaz**, c. I, s. 133.
[241] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. IV, s. 46.
[242] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 401.

b. Avf en-Nasrî'nin azatlı kölesidir.[243] Marûf el-Hayyat, Îsâ b. Yûnus, Şuayb b. İshâk, Mervân b. Muâviye el-Fezârî, İbn Uyeyne ve İsmâil b. Abdullah, İmrân b. Hâlid'in kendilerinden rivâyette bulunduğu hocalarıdır. Nesâî, İbn Kuteybe, Hasan b. Süfyân ve harb el-Kirmânî de kendisinden rivâyette bulunan tâlebeleridir.[244]

Nesâî onun hakkında "la be'se bih ve sikatun" ifâdelerine yer vermektedir. İbn Hibbân da kendisini "es-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir. Ebû Hâtim ise kendisinden bir hadis rivâyet ettiğini ifâde etmektedir.[245]

Bu senedimizde yer alan Muhammed b. Sîrîn daha önce tevsîk edilmiştir. Bişr b. Muâz ve İmrân b. Hâlid'e dair de senedimizin sıhhatine halel getirecek herhangi bir problemle karşılaşmadığımızdan dolayı hadislerin bu sened itibarıyla sahih olduğunu söyleyebiliriz.

17. Nesâî'nin (ö. 303/915) *Sünen*'inde yer alan rivâyetlerin sened tenkîdi

[243] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XX, s. 325.
[244] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 115.
[245] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXII, s. 325.

a) İbrâhim b Hasan > Haccâc > İbn Cureyc > Ziyâd b. Sa‘d > Abdurrahman b. Zeyd’in azatlısı Sâbit > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

İbrahîm b. el-Hasan b. Necîh el-Bahilî (ö. 235/850)

Haccâc b. Muhammed, Hammâd b. Zeyd ve başka kişilerden rivâyette bulunmuştur. Kendisinden de Nesâî, Hasan b. Süfyân, Ebû Hâtim ve Ebû Zur’a rivâyet etmiştir.

Ebû Zur’a, onun “sika” olduğunu belirtmektedir. İbn Hibbân da onu “Kitabu’s-Sikât”ında zikretmektedir.[246]

Ebû Muhammed Haccâc b. Muhammed el-Mesîsî el-A‘ver (ö. 206/822)

Belirtilmeyen bir sebeple bir gözünü kaybettiği söylenen Haccâc b. Muhammed, İbn Cureyc, Yûnus b. İshâk, Harîs b. Osman, Ömer b. Zerr, Şu‘be, Hamza ez-Zeyyat ve başka kişilerden rivâyette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, İshâk b. Râheveyh ve Hilâl b. el-Ula da kendisinden rivâyet edenler arasında yer almaktadır.

Ebû Dâvûd Sicistanî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn’in Haccâc el-A‘ver’den hadis almak için uzun yollar kat ettiklerini belirtmektedir. Ahmed b. Hanbel onun lafzî rivâyete çok önem verdiğini ifâde etmektedir. Alî b. el-Medînî ve Nesâî de onun “sika” olduğunu söylemektedirler.[247]

Görüldüğü üzere bu sened’te hadislerin sıhhatını zedeleyecek herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

b) Alî b. Hücr > Alî b. Müshir > A‘meş > Ebû Rezîn > Ebû Hureyre (‘an) Rasûlillah:

Bu senedimizdeki bütün râvileri daha önce araştırıp “sika” olduklarını tespit ederek bilgilerinize sunmuştuk.

[246]İbn Hacer, **Tehzîbü’t-Tehzîb**, c. I, s. 12.
[247] Zehebî, **Siyeru A’lami’n-Nubelâ**, c. IX, s. 474.

c) Muhammed b. Abdüla'lâ > Hâlid > Şu'be > Ebû Teyyâh > Mutarrif > Abdullah b. Muğaffel ('an) Rasûlillah:

Ebû Abdullah Muhammed b. Abdüla'lâ es-San'ânî el-Basrî (ö. 245/859)

İbn Hacer, bazı rivâyetlerde adının Muhammed b. Abdullah olarak geçtiğini, ancak bunun bir tashiften ibaret olup aslında bunların farklı kişiler olduğunu belirtmektedir. Muhammed b. Abdüla'lâ, Mervan b. Muâviye, Hişâm b. Alî el-Alevî, Mu'temir b. Süleyman, Süfyân b. Uyeyne ve Hâlid b. el-Hâris gibi pek çok kişiden hadis almıştır. Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn. Mâce, Ebû Zur'a, Ebû Hâtim ve Baki' b. Mahled de kendisinden hadis alanlar arasında yer almaktadır.

Ebû Zur'a ve Ebû Hâtim onun güvenilir olduğunu belirtmektedirler. İbn Hibbân onu "Kitabu's-Sikât" adlı eserinde zikretmektedir. Nesâî de onu hocaları arasında sayıp hakkında "labe'se bih" ifâdelerini kullanmaktadır.[248]

Hâlid b. el-Hâris b. Ubeyd b. Süleyman el-Huceymî (ö. 186/802)

İbn Hacer ve Ebû Zur'a onun muhaddisler arasında "Hâlidu's-Sadûk" olarak çağrıldığını aktarmaktadırlar. Zehebî de biyografisini anlatırken "Hâlidu'l-Hâfız, el-Hucce, el-İmâm" diyerek onu tanıtmaya başlamaktadır. Hişâm b. Urve, Humeyd et-Tevîl, İbn Arûbe, Şu'be ve Abdulmelik b. Ebî Süleyman Hâlid b. el-Hâris'in kendilerinden hadis aldığı kişilerden sadece birkaçıdır. Kendisinden hadis alanlar arasında ise, Şu'be, Ahmed b. Hanbel, Alî b. el-Medînî, İshâk b. Râheveyh, Muhammed b. el-Müsennâ yer almaktadır.[249]

Zehebî ona "ilmin deposu" unvânını vermektedir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân onun hakkında "Süfyân b. Uyeyne ve Hâlid b. el-Hâris'ten daha iyisini görmedim" ifâdesine yer vermektedir. Ahmed b. Hanbel, Hâlid ve Vekî''nin hadisleri olduğu gibi aktardıklarını ifâde etmektedir. Ebû Hâtim ve Nesâî de onun güvenilir olduğunu belirtmektedirler.[250]

Görüldüğü gibi hadislerin bu senedinde de hiçbir problem gözükmemektedir.

[248] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. IX, s. 257.
[249] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 126.
[250] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. IX, s. 126.

d) İshâk b. İbrahîm > Muâz b. Hişâm > Babası > Katâde > Hilâs > Ebû Râfi' Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah:

Ebû Yakûb İshâk b. İbrahîm b. Habîb el-Basrî (ö. 257/871)

Babası İbrahîm, Bişr b. Mufaddal, Hammâd b. Yahyâ, Abdullah b. Nemîr. Abdurrahman, Abdurrahman b. Muhammed el-Muharibî ve başka kişilerden hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kendisinden de oğlu İbrahîm b. İshâk, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce rivâyet etmiştir.

Ahmed b. Hanbel, İshâk b. İbramîm'in "sadûk" olduğunu belirtmektedir. Dârekutnî de onun hakkında "sikatun, me'mûnun" ifâdelerine yer vermektedir.

Hadislerin bu senedinde yer alan diğer tüm râviler hakkında daha önce bilgi verilmiş ve hepsinin güvenilir olduğu aktarılmıştır.

Ebû Râfi' Nufey' b. Râfi' el-Basrî (ö. ?)

Hicrî 90 ile 100 tarihleri arasında vefât ettiği söylenen ve Tâbiîlerin büyüklerinden olan Ebû Râfi', Hz. Ömer, Ubey b. Ka'b, Ebû Mûsâ el-Eşarî, Ebû Hureyre ve diğer pek çok sahabîden hadis dinlemiştir. Hasan Basrî, Katâde Alî b. Zeyd b. Cud'ân, Hilâs ve Atâ b. Ebî Meymûn da kendisinden hadis dinleyenler arasında yer almaktadır.[251]

el-İclî Ebû Râfi'nin "sika" olduğunu belirtmektedir. Ebû Hâtim de onun için "sâlihul hadis" ifâdelerini kullanmaktadır.[252]

Bu hadislerin senedinde yer alan Muâz b. Hişâm ve babası Hişâm b. Hişâm'a, her ne kadar bazı Cerh ve ta'dîl âlimleri tarafından birtakım tenkîdler yöneltilip onların Kaderiyye görüşünü savundukları söylense de, Zehebî'nin de belirtiği gibi bir râvi Kaderiyye veya Mu'tezile gibi Ehl-i Sünnet tarafından bid'at sayılan herhangi bir mezhebin görüşünü savunsa bile, hadisteki doğruluğu bilindiği sürece ve savunduğu görüşü halk arasında yaymadıkça âlimlerin çoğunluğuna göre bu kişinin

[251] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXX, s. 15.
[252] el-İclî, **Ma'rifetus-Sikat**, c. II, s. 319.

rivâyeti makbûldur.[253] Yukarıda da anlatıldığı gibi bu iki râvi Kaderiyye görüşünde olsalar bile- ki bu sadece bir söylentiden ibarettir- görüşlerinin propagandasını yaptıkları hiçbir âlim tarafından dillendirilmemiştir. Öyle ise hadislerin söz konusu sened itibarıyla sahih olduğu söylenebilir.

e) Kuteybe > Mâlik > Ebüz-Zinâd > A'rec > Ebû Hureyre ('an) Rasûlillah

Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdullah es-Sekafî (ö. 240/855)

İbn 'Adî'ye göre asıl adı Yahyâ olan Kuteybe, muhaddis olmasının yanı sıra ilim talebi için birçok seyahat gerçekleştirdiğinden dolayı seyyah ünvanıyla da şöhret bulmuştur. Mâlik, Leys, Şerîk, İbn Avâne, İbn Lahia ve Kesir b. Süleym Kuteybe'nin kendilerinden hadis aldığı kişilerden bir kaçıdır. Kendisinden de Humeydî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medînî, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, *Kutub-i Sitte*'nin Müellifleri ve diğer pek çok kişi hadis almıştır.[254]

Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim er-Râzî ve Nesâî Kuteybe'nin "sika" ve "sadûk" bir râvi olduğunu belirtmişlerdir.[255]

1.2.2. Hadislerin İsnâdlarının Genel Değerlendirmesi

Mezkûr hadisimiz Ebû Hureyre, Abdullah b. Muğaffel, Abdullah b. Ömer ve İbn Abbâs tarikiyle bize ulaşmıştır. Bazı muhaddisler bir hadisin mütevatir sayılabilmesi için râvilerinin belli bir sayıya ulaşma şartını ön görseler de, çoğunluk nezdinde kabul gören görüşe göre böyle bir şart yoktur.[256] Ancak yaptığımız incelemeler sonucunda mezkûr hadisimizi mütevatir hadis kategorisinde değerlendiren muhaddislerle karşılaşmadık. Tevâtür derecesine ulaşmaması şartıyla herhangi bir tabakasında râvi sayısı üçe düşmeyen hadislere, hadis metodolojisinde

[253] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VII s. 149.
[254] el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XXIII, s. 523.
[255] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. VIII, s. 321.
[256] Zeynüddin Muhammed b. Abdurreûf el-Münavî, **el-Yevâkît ve'd-Dürer fi Şerhi Nuhbeti'l-Fiker**, thk. El-Mürteda Zeynüddin Ahmed, Mektebetü'r-Rüşd Riyad, 1999, c. I, s. 232.

"meşhûr hadis"denmektedir.[257] Dolayısıyla hadisimiz sened itibariyle "Meşhûr hadis" kategorisinde değerlendirilmelidir.

Bu bölümün başında kaynakları tespit ederken onları ilk üç asırla sınırlı tutacağımızı ifâde etmiştik. Kaynaklarımızın sınırları dâhilinde hadislerin 17 kaynakta geçtiği tespit edilmiştir. Bu kaynakların hepsini birer birer taramamız sonucunda Hemâm b. Münebbih, Rebî b. Habîb, Mâlik, Tayâlisî, Humeydî, Darimî ve Buhârî'nin eserlerinde birer tane; Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzâk, İbn Râheveyh, ve Ebû Dâvûd'un eserlerinde ikişer tane; İbn Ebî Şeybe ve İbn Mâce'nin eserlerinde üçer tane; Müslim'in eserinde 4, Nesâî'ninkinde 5 ve el-Bezzâr'ınkinde 7 olmak üzere söz konusu hadislerin toplam 39 rivâyetine ulaşılmıştır. Bu rivâyetlerin 31'i Ebû Hureyre, 6'sı Abdullah b. Muğaffel, 1'i Abdullah b. Ömer, 1'i de Abdullah b. Abbâs vasıtasıyla bize ulaşmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu rivâyetlerin hepsinin merfû' olduğu görülmüştür. Senedinde yer alan İbrahîm b. İsmâil'in tenkîtçiler tarafından cerh edilmesi sebebiyle İbn Abbâs'ın tarikiyle bize ulaşan rivâyetin zayıf olduğu kabul edilmiştir. Diğerlerine gelince Rebî' b. Habîb ve el-Bezzâr'ın Müsnedinde yer alıp, Ebû Hureyre'nin tarîkiyle gelen rivâyetlerin senedlerindeki Ebû Ubeyde, Abbâd b. Ya'kûb ve Velîd b. Ebî Sevr; İbn Ebî Şeybe'nin Musannefinde ve İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alıp, Abdullah b. Muğaffel'in tarîkiyle gelen rivâyetin senedinde yer alan Şebâbe b. Sevvâr dışında diğer rivâyetlerin hiçbirinin senedinde hadislerin sıhhatine halel getirecek olumsuz bir tenkîdle karşılaşılmamıştır. Senedlerindeki râvileri cerhe uğrayan rivâyetlerin metinlerine baktığımızda bunların sahih kabûl edilen rivâyetlerle aynı olup onlar dışında bir şeye temâs etmediklerini görmekteyiz. Dolayısıyla bu rivâyetlerdeki râvilerin za'fiyetinin hadislere etki etmediği söylenebilir. Hatta bu zayıf rivâyetlerin sahih kabul edilen rivâyetlerle desteklenerek kuvvet kazanıp "hasen li gayrihi" derecesine yükseldiği de söylenebilir diye düşünüyoruz.

Sonuç olarak 39 rivâyetin 34'ünde sıhhatla ilgili bir problemle karşılaşılmadığından bu rivâyetler, senedleri itibarıyla sahih kabul edilmiştir. Geriye kalan beş rivâyet ise, her ne kadar senedlerindeki bazı râvilerin birtakım tenkîdlere

[257] Nureddîn Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Karî el-Herevî, **Şerhu Şerhi Nuhbetil-Fiker**, thk. Abdulfettah Ebû Gudde, Beyrut, t.y, c. I, s. 192; Abdullah Aydınlı, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, İFAV yay. 2013, s. 178.

maruz kalmaları sebebiyle zayıf kabul edilse de, bu zayıf rivâyetlerin sahih kabul edilen rivâyetlerle desteklenerek kuvvet kazanıp "hasen li gayrihi" derecesine yükseldiği kanaatine varılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN MUHTEVA ANALİZİ

2.1. METİN TENKÎDİ YÖNÜNDEN RİVÂYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Metin Tenkîdi, hadislerin sadece sened tenkîdine tâbi tutulmasıyla yetinilmeyip onların metinlerinin de hadis âlimlerinin belirledikleri Kur'ân, sünnet, akıl ve tarih verileri gibi ölçülerin süzgecinden geçirilip bu ölçülere uyup uymadıklarını tespit etmeyi amaç edinen bir tenkîd yöntemidir. Bir hadisin metin tenkîdinin yapılabilmesi için o hadisin öncelikle sened tenkîdi aşamasını başarılı bir şekilde geçmesi gerekmektedir. Zira sened tenkîdi aşamasında, zayıf veya mevzu' olduğu tespit edilen bir hadisin metin tenkîdini yapmaya gerek kalmamaktadır.[258] Yaptığımız araştırmalar sonucunda hadislerin sened bakımından sahih olduğu saptanmıştır. Bu da demek oluyor ki söz konusu hadislerin metin tenkîdine geçmemizin önünde hiçbir engel bulunmamaktadır. Bunu yaparken de öncelikle hadislerin dil özellikleri bakımından nasıl anlaşıldığı üzerinde durulacaktır. Daha sonra metin tenkîdi açısından hadisler Kur'ân ve sünnet'e arz edilecektir. Bilâhare hadislerin şerhlerde nasıl anlaşıldığı üzerinde durulacaktır. Son olarak da hadislerin varsa tefsîr, fıkıh ve kelâmda nasıl kullanıldığı ele alınacaktır.

2.1.1. Hadislerin Dil Özellikleri Bağlamında Anlaşılması

İnsanoğlu, içindeki farklı düşünceleri karşısıdakine aktarmak için bazı işaretlere ihtiyaç duymaktadır. Bu işaretlerin karşı tarafa aktarılması için de jest, mimik, dil ve yazı gibi birçok araca gereksinim duyulmaktadır. Hz. Peygamber ve ümmeti açısından bakıldığında yukarıdaki araçların başında dil ve yazı gelmektedir. Jest ve mimikler de iletilmek istenen mesajı daha doğru iletmek adına dilin yardımcı unsurlarıdır.

[258] Hayri Kırbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Otto yay., s. 191.

Hadis ilmiyle meşgul olan birçok âlim, hadislerin Hz. Peygamber'in vefâtından sonra uzun bir süre genellikle sözlü olarak anlatılıp neredeyse yüz yıl sonra yazıya geçirildiğini ifâde etmektedirler. İşte bu gecikme olayı, hadise karşı güven problemini oluşturmuştur. Çünkü belağâtlı bir konuşmayı, bu kadar geliştirilmiş günümüz noktalama işaretleriyle bile, bırakın uzun süre sonra, sıcağı sıcağına yazıya geçirsek de o konuşmaya anlam katan ses tonu, jest ve mimikler tam anlamıyla yazıya geçirilemeyecektir. Arap yarımadasına yazı dilinin daha yeni yeni girdiği bir dönemin imlâ kurallarıyla bu belağatlı konuşmanın yazıya geçirildiğini düşündüğümüzde durum daha da zorlaşacaktır. Bu saydıklarımızın yanı sıra hadislerin mana ile rivâyet edilmesi, Arapça'nın anlamayı zorlaştıran kendine has eş anlamlı ve eş sesli kelimeleri, zamirlerin merci'ini ve mübhemleri belirlemedeki zorluk ve i'rab farklılıkları da hadislerin sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına etki eden diğer faktörlerdir.[259]

Muhaddisler yukarıda saydığımız sıkıntıları gidermek veya en azından minimuma indirgemek adına büyük bir çaba sarf etmişlerdir. Hadislerin farklı rivâyetlerini bir araya getirmiş, bu rivâyetleri tüm yönleriyle karşılaştırarak ortak bir metne ulaşmaya çalışmışlardır. Örneğin Ebû Davûd ise Mekkelilere yazdığı mektupta şunları söylemektedir: Süfyân ve Vekî'' gibi âlimler hadislerin sahihini sakiminden ayırmak için yüzbinlerce hadis bir araya getirmişlerdir, fakat yine de ancak bine bile ulaşmayan sahih ve muttasıl hadis elde edebilmişledir."[260] Yahyâ b. Maîn de "Bir hadisi otuz vecihten yazmadıkları takdirde o hadisin ne ifâde ettiğini anlayamadıklarını"[261] belirtmektedir.

İncelemekte olduğumuz hadisler köpeğin salyasının necaseti hakkındadır. Hadislerimizin bazı rivâyetlerinde köpeğin içinden su içtiği kabın toprakla yıkanması gerektiğinden bahs edilmezken, diğer bazılarında yedinci, bir kısmında ise sekizinci defa toprakla ovulması gerektiği ifâde edilmektedir. Ayrıca içinde toprakla yıkamanın zikrededildiği rivâyetlerin de bazılarında bu işlemin en başta olması gerektiği, diğer bazılarında en sonda olması gerektiği belirtilmektedir. Bir kısmında

[259] Selçuk Coşkun. **Hadise Bütüncül Bakış**, İfav yay., 2016, s. 284.
[260] Ebû Dâvûd, **Risaletu Ebî Dâvûd İlâ Ehli Mekke**, Daru'l-Arabiye, Beyrût, c. II, s. 25; Muhammed Ebû Zehv, **Hadis ve hadisçiler,** çvr. Selman Başaran ve M. Ali Sönmez, Ensar yay., 2016, s. 290.
[261] Yahâ b. Maîn, **Târîhu Yahyâ b. Maîn**, thk. Ahmed Muhammed Nûr, İhyâut-Turâsi'l-İslâmî, 1399/1979, c. IV, s. 271; Selçuk Coşkun. **Hadise Bütüncül Bakış**, s. 120.

ise herhangi bir yıkamanın yeterli olup başta veya sonda olmasının fark etmeyeceği söylenmektedir.

Burada kaynak tespit bölümünde metinlerini verdiğimiz rivâyetlerin tarihi süreç içerisinde herhangi bir anlam kaymasına maruz kalıp kalmadığını ve bu süreç içerisinde hadislerimizin bir değişikliğe uğrayıp uğramadığını tespit etmek amacıyla, yer aldığı ilk kaynaktan başlayarak rivâyetleri kronolojik bir sıra içerisinde zikr edeceğiz. Böylece rivâyetler arasındaki farklılıklara temas ederek ortak bir metin oluşturmaya çalışacağız.

2.1.2. Hadislerin Metin İnşası

Bilindiği gibi hadislerin neredeyse tamamı manayla rivâyet edilmiştir. Bu da bir hadisin bütün tariklerinin hiçbir değişikliğe uğramadan Hz. Peygamberin ağzından çıktığı gibi rivâyet edilmesinin neredeyse imkânsız olduğunun bir diğer ifâdesidir. Öyle ise bir hadisin sadece gördüğümüz birkaç rivâyetini esas alarak metin tenkîdi yapmanın sağlıklı bir metin tenkîdi olmayacağı aşikârdır. Dolayısıyla bir hadisin mümkün mertebede bütün rivâyetlerini bir araya toplayıp aralarındaki lafız ve mana farkllılıklarını gözeterek bunlar arasından ortak bir metin oluşturup metin tenkîdi yapmak daha sağlıklı ve isabetli olacaktır.[262]

Hadislerin rivâyetleri arasında bazı farklılıkların olduğunu yukarıda anlatmıştık. Dolayısıyla biz burada farklıkları göz önünde bulundurarak rivâyetlerimizi iki gruba ayırıp her bir grup için ayrı ayrı metin inşa edeceğiz. En sonunda ise bütün farklılıkları içeren tek bir ortak metin inşa etmeye çalışacağız.

2.1.2.1. Birinci Grup Rivâyetler

Burada içinde toprakla (تُّرَاب) yıkamanın geçmediği rivâyetleri ele alacağız. Amacımız tarihi süreç içerisinde hadisimizde herhangi bir lafız değişikliğinin ve anlam kaymasının olup olmadığını saptamaya çalışmaktır. Rivâyetlerin hepsini bir arada görmenin amacımıza ulaşmaya daha çok katkı sağlayacağını düşündüğümüzden ötürü tüm rivâyetleri bir arada zikretmeyi uygun gördük. Fakat

[262] Kırbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, s. 196.

sened farklılığı nedeniyle aynı kaynakta birden fazla yerde zikr edilen ve bütünüyle aynı olan hadisleri ikinci kez zikretmeyi uygun bulmuyoruz.

1. Hemam b. Münebbih'in *es-Sahifetü's-Sadıka*'sı: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiği vakit, o kişinin yedi defa yıkamasıyla kabın temizliği geçekleşmiş olur."* [263]

2. Mâlik b. Enes'in *Muvatta*'ı: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın."* [264]

3. et-Tayâlisî'nin *Müsned*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek su içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [265]

4. eş-Ş afiî'nin *Müsned*'i: "*Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [266]

5. Abdurrezzak'ın *Musannef*'i: "*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [267]

6. Humeydî'nin *Müsned*'i: *"Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [268]

7. İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'i: *"Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [269]

8. İshâk b. Râheveyh'in *Müsned*'i: Ebû Hureyre'yi eliyle alnına vurup şöyle derken gördüm: Ey Irak halkı siz benim Rasûlullah adına yalan uydurduğumu iddia ediyorsunuz. İyilik sizin, suç benim olsun. Şahitlik ederim ki Rasûlullahı şöyle buyururken işittim: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın*" [270]

---

[263] Hemmâm b. Münebbih, **Sahifetu Hemmâm b. Münebbih**, c. I, s. 17 (35).
[264] Mâlik b. Enes, **Muvatta**, 2, Tahâret, 89, (c. II, s. 45).
[265] et-Tayâlisî, **el-Müsned,** c. IV, s. 167, (2539).
[266] eş-Şâfiî, **Müsnedü'ş-Şâfiî**, c. I, s. 150.
[267] Abdurrezzâk, b. Hemmâm, **el-Musannef,** c. 1, s. 97.
[268] el-Humeydî, **el-Müsned,** c. II, s. 195, (997).
[269] İbn Ebi Şeybe, **el-Musannef**, c. I, s. 173, (1839).
[270] İbn Râheveyh, **Müsnedu İshâk b. Râheveyh**, c. I, s. 281.

9. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i: *"Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi yıkamayla yıkasın."* [271]

10. Buhârî'nin *Sahih*'i: *"Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[272]

11. Müslim'in *Sahih*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiği vakit, o kişinin yedi defa yıkamasıyla kabın temizliği geçekleşmiş olur."* [273]

12. Müslim'in *Sahih*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabın içindekini döksün, sonra kabı yedi defa yıkasın."*[274]

13. İbn Mâce'nin *Sünen*'i: Ebû Hureyre'yi eliyle alnına vurup şöyle derken gördüm: Ey Irak halkı siz benim Rasûlullah adına yalan uydurduğumu iddia ediyorsunuz. İyilik sizin, suç benim olsun. Şahitlik ederim ki Rasûlullah'ı şöyle buyururken işittim*: "Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kişi kabı yedi defa yıkasın."* [275]

14. El-Bezzâr'ın *Müsned*'i: *"Köpek bir kaptan su içtiğinde Allah Rasûlu o kabın yedi defa yıkanmasını emr etmiştir."* [276]

15. el-Bezzâr'ın *Müsned*'i: *"Sizden birinin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."* [277]

16. Nesâî'nin *Sünen*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın."*[278]

17. Nesâî'nin *Sünen*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde kabı yedi defa yıkasın."*

---

[271] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. XII, s. 300, (7346).
[272] Buharî, 4, Vudû, 32, (c. I, s. 75).
[273] Müslim, 2, Tahâret, 279, (c. I, s. 234).
[274] Müslim, 2, Tahâret, 279, (c. I, s. 234).
[275] İbn Mâce, 2,Tahâret,31, (c. I, s. 237).
[276] el-Bezzâr, **Müsnedi'l-Bezzâr**, c. XI, s. 109.
[277] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. IV s. 332.
[278] en-Nesâî, 2, Tahâret, 51 (c. I, s. 52).

18. Nesâî'nin *Sünen*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde o kabın içindekini döküp kabı yedi defa yıkasın."* [279]

Bu grup rivâyetler, köpeğin içinden bir şeyler içtiği kabın toprakla yıkanması gerektiğinin zikr edilmediği rivâyetler olup Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer ve İbn Abbâs tarikiyle bize ulaşmıştır. Söz konusu rivâyetler Hemmâm b. Münebbih'in *Sahifesi*'nde, Mâlik b. Enes'in *Muvatta*'sında, Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde; Tayâlisî, Şafiî, Humeydî, ibn Râheveyh, Ahmed b. Hanbel ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerinde; Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde ve Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nsâî'nin *Sünen*'lerinde geçmektedir. Hemmâm b. Münebbih'in *Sahife*'si ve Müslim'in *Sahih*'i dışındaki bütün kaynaklarda hadisimiz fiil cümlesi olarak yani (إِذَا وَلَـغَ الْكَلْبُ فِي إِنَـاءِ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ) şeklinde başında şart edatı olan (إِذَا) ile birlikte geçerken, sadece bu iki kaynakta isim cümlesi olarak yani (طَهُورُ إِنَـاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَـغَ الْكَلْبُ فِيـهِ، أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَـرَّت) şeklinde şart edatı cümlenin ortasında geçmektedir. Yine Mâlik'in *Muvatta*'sı ve Buhârî'nin *Sahih*'inde hadis (شَـرِبَ) fiiliyle başlarken, Müslim'in *Sahih*'i ve Nesâî'nin *Sünen*'i dışındaki kaynaklarda (وَلَـغَ) fiiliyle başlamaktadır. Bu iki kaynakta ise (وَلَـغَ) ve (شَـرِبَ) rivâyetlerinin ikisi de mevcuttur. Bu da söz konusu iki fiilin eş anlamlı olduğunu, ancak kurt, kedi ve köpek gibi diliyle bir şeyler içen hayvanlar için daha çok (وَلَـغ) fiilinin kullanıldığını göstermektedir.[280] Ayrıca Müslim'in *Sahih*'i ve Nesâî'nin *Sünen*'inde (فَلْيُرِقْـهُ) "O kabın içindekini döksün" fazlalığı da bulunmaktadır.

2.1.2.2. İkinci Grup Rivâyetler

Burada içinde toprakkla (تراب) yıkamanın geçtiği rivâyetleri ele alacağız. Bir önceki grubun başında söylediklerimizin aynısını burada da uygulayacağız.

1. Rebi' b. Habîb'bin *Müsned*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabın içindekini döksün sonra da birinci ve sonuncu defa toprakla olmak üzere kabı yedi defa yıkasın*." [281]

[279] en-Nesâî**,** 2,Tahâret, 52, (c. I, s. 53).
[280] ibn Manzûr, **Lisânu'l-Arab,** c. VIII, s. 460.
[281] Rebî' b. Habîb, **el-Müsned**, c. l, s. 71.

2. eş-Şâfiî'nin *Müsned*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi veya sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın"* [282]

3. Abdurrezzak'ın *Musannef*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın"* [283]

4. İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiği vakit, birincisi toprakla olması şartıyla o kişinin yedi defa yıkamasıyla kabın temizliği gerçekleşmiş olur*."[284]

5. İbn Ebî Şeybe *Musannef*'i: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."*[285]

6. İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'i: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."* [286]

7. İshâk b. Râheveyh'in *Müsned*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."* [287]

8. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."* [288]

9. ed-Dârimî'nin *Sünen*'i: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."* [289]

10. *Müslim*'in Sahihi: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."* [290]

11. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i: *"Köpek kaptan içtiğinde yedincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."* [291]

---

[282] eş-Şâfiî, **Müsnedü'ş-Şâfiî**, c. I, s. 150.
[283] Abdurrezzâk, **el-Musannef**, c. I, s. 96, (330).
[284] İbn Ebi Şeybe, **el-Musannef,** c. I, s. 173, (1840).
[285] İbn Ebi Şeybe, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, **el-Musannef,** thk. Muhammed Avvâme, Dâru'l-Kible, Suud, t.y, II, 230, (1845).
[286] İbn Ebi Şeybe, **el-Musannef,** c. II, s. 230, (1845).
[287] İbn Râheveyh, **Müsnedu İshâk b. Râheveyh**, c. I, s. 284.
[288] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, XVI, 350, (10595).
[289] ed-Dârimî, 1, Tahâraet, 59, (c. I, s. 572).
[290] Müslim, 2, Tahâret, 280, (c. I, s. 235).

12. Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i: *"Köpek herhangi bir kaptan içtiğinde o kabı yedi defa yıkayın. Sekizincide ise torakla ovun."*[292]

13. İbn Mâce'nin *Sünen*'i: *"Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."* [293]

14. el-Bezzâr'ın *Müsned*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde o kabı yedi defa yıkasın.*" "*Bunlardan biri tobrakla olsun*" dediğini zannediyorum." [294]

15. el-Bezzâr'ın *Müsned*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından su içtiğinde birincisi ya da sonuncusu toprakla olması şartıyla o kabı yedi defa yıkasın.*"[295]

16. el-Bezzâr'ın *Müsned*'i: *"Köpek herhagi bir kaptan su içtiğinde sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkasın.*"[296]

17. Nesâî'nin *Sünen*'i: *"Köpek herhangi birinizin kabından içtiğinde o kabı yedi kez yıkayın. Sekizincide ise toprakla ovun."*[297]

18. Nesâî'nin *Sünen*'i: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkasın."* [298]

Bu grupta yer alan rivâyetler, köpeğin içinden bir şeyler içtiği kabın toprakla yıkanması gerektiğinin zikr edildiği rivâyetler olup Ebû Hureyre ve Abdullah b. Muğaffel kanalıyla rivâyet edilmiştir. Rebi' b. Habîb, Şafiî, İbn Râheveyh, Ahmed b. Hanbel ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerinde; Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde; Müslim'in Sahih'inde ve Dârimî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde geçmektedir.

Kabın toprakla yıkanması gerektiğine dair vârid olan hadislerde kaçıncı yıkamanın toprakla olacağı hakkında kaynaklarda farklı farklı rivâyetler yer almaktadır. Örneğin Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde, Ahmed b.

[291] Ebû Dâvûd, 1, Tahâret, 37, (c. I, s. 27).
[292] Ebû Dâvûd, 1,Tahâret, 37, (c. I, s. 28).
[293] İbn Mâce, 2, Tahâret, 31, (c. I, 238).
[294] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 132.
[295] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 229.
[296] el- Bezzâr, **Müsnedü'l-Bezzâr**, c. XVII s. 262.
[297] en-Nesâî, 2,Tahâret, 53, (c. I, s. 17).
[298] en-Nesâî**,** 2,Tahâret, 7, (c. I, s. 177).

Hanbel'in *Müsned*'i ve Nesâî'nin *Sünen'*inde ilk baştaki yıkamanın toprakla olması gerektiği rivâyetleri yer alıp metin şöyledir: "*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın*". Şafiî ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerinde toprağın ya başta veya sonda olması gerektiği söylenmektedir: "*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi veye sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın*". Rebi' b. Habîb'in *Müsned*'inde toprağın hem başta hem de sonda olması gerektiğini anlatan rivâyet vardır: *"Sizden birinizin kabından köpek içtiğinde o kabın içindekini döksün sonra da hem birinci hem sonuncu defa toprakla olmak üzere kabı yedi defa yıkasın*." İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef'*inde, Müslim'in *Sahih*'inde, Dârimî, Ebû Dâvûd ve ibn Mâce'nin *Sünen*'lerinde de toprakla yıkamanın sekizinci defa olması gerektiği rivâyeti yer almaktadır. Bunların hepsindeki metin aynı olup şöyledir: "*Köpek kaptan bir şey içtiğinde yedi defa yıkayın sekizincide ise toprakla ovun."* Ebû Dâvûd'un Sünen'i ve el-Bezzâr'ın *Müsned'*inde ise Yedinci defada toprakla yıkanması kerektiğini ifâde eden rivâyet geçmektedir: *"Köpek kaptan içtiğinde yedincisi toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."* Son olarak yine el-Bezzârın ve İbn Râheveyh'in *Müsned*'lerinde harhangi bir yıkamanın toprakla olabileceğini anlatan rivâyetler bulunmaktadır: *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın.*

2.1.2.3. Birinci Grub Rivâyetlerin Metin İnşası

Birinci grupta yer alan hadisler Ebû Hureyre, Abdullah b. Ömer ve İbn Abbâs'ın tarikiyle bize ulaşmaktadır. Bu rivâyetlerin Hemmâm b. Münebbih'in *Sahife*'sinde, Mâlik b. Enes'in *Muvatta'*sında, Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde; Tayâlisî, Şâfiî, Humydî, ibn Râheveyh, Ahmed b. Hanbel ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerinde; Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde ve Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nsâî'nin *Sünen*'lerinde geçmekte olup toplam yirmi iki rivâyet olduğu tespit edilmiştir. İncelemelerimiz sonucunda bu rivâyetlerin yirmisinin sened bakımından sahih, diğer ikisinin de problemli olduğu saptanmıştır.

Daha önce detaylı bir şekilde anlattığımız gibi İçinde toprağın geçmediği rivâyetler bazı kaynaklarda fiil, bazılarında isim cümlesiyle başlamaktadır. Fiil cümlesiyle başlayan rivâyetlerdeki fiil de bazı kaynaklarda (وَلَغَ), diğer bazılarında ise

(شَرِبَ) fiili şeklinde yer almaktadır. Ayrıca Müslim ve Nesâî'nin rivâyetlerinde diğer rivâyetlerde olmayan (فَلْيُرِقْهُ) "O kabın içindekini döksün" ifâdesi de mevcuttur. Görüldüğü üzere Mana ile rivâyetten kaynaklı küçük bazı lafzî farklılıkların dışında bu rivâyetler tarihi süreç içerisinde herhangi bir anlam kaymasına uğramamıştır.

O halde aslında yukarıdaki rivâyetler için ortak bir metnin inşasına gerek bulunmamaktadır. Ancak yine de bu farklılıkları azami ölçüde barındıran bir metin inşa edilsin denilirse, güvenilirlik ve otorite bakımından Buhârî'nin dışandaki diğer râvilerden daha üstün ve sağlam olan Müslim'in *Sahih*'indeki şu rivâyet ortak metin olarak seçilebilir: "*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde o kabın içindekini döküp kabı yedi defa yıkasın*.

2.1.2.4. İkinci Grup Rivâyetlerin Metin İnşası

Yaptığımız incelemeler sonucunda bu rivâyetlerin Ebû Hureyre ve Abdullah b. Muğaffel kanalıyla bize ulaştığı saptanmıştır. Rebi' b. Habîb, Şafiî, İbn Râheveyh, Ahmed b. Hanbel ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerinde; Abdurrezzak ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'lerinde; Müslim'in *Sahih*'inde ve Dârimî, Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Nesâî'nin *Sünen*'lerinde geçmekte olup toplam on yedi rivâyet olduğu tespit edilmiştir. Araştırmalar esnasında bu rivâyetlerin on dördünde herhangi bir problemle karşılaşılmamıştır.

Yine daha önce detaylı bir şekilde anlatıldığı gibi toprağın hangi yıkamada olması gerektiği konusunda rivâyetler farklılık arz etmektedir. Bu rivâyetlerin bir kısmında ilk baştaki yıkamanın toprakla olması gerektiği ifâde edilirken, bir kısmında ise toprağın ya başta veya sonda olması gerektiği belirtilmektedir. Diğer bir kısmında da hem başta hem de sonda olması gerektiği nakl edilmektedir. Keza birtakım rivâyetlerde toprağın harhangi bir yıkamada olabileceği anlatılırken, bazılarında yedincide olması gerektiği anlatılmaktadır. Diğer bazılarında ise sekizinci yıkamada olması gerektiği söylenmektedir.

Görüldüğü üzere hangi yıkamanın toprakla olacağına dair birçok farklı rivâyet bulunmaktadır. Tespit ettiğimiz on yedi rivâyetten Abdullah b. Muğaffel'in tarîkiyle gelip İbn Mâce'nin *Sünen*'i ve İbn Ebî Şeybe'nin *Musannef*'inde yer alan rivâyetler, senedindeki Şebâbe b. Sevvâr'ın şiddetli cerhlere marûz kalması

nedeniyle sahih kabul edilmemiştir. Yine senedindeki Abbâd b. Ya'kûb ve Velîd b. Ebî Sevr'in münekkitlerce cerh edilmeleri sebebiyle Ebû Hureyre'nin tarikiyle gelen ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'inde yer alan rivâyet de zayıf addedilmiştir. Dolayısıyla ortak metin inşasında bu rivâyetler kullanılmayacaktır. Geriye kalan ve sahih oldukları kabûl edilen rivâyetler arasında, herhangi bir yıkamanın toprakla olabileceğini ifâde ettiğinden ve mezkûr farklılıkları azâmî ölçüde kapsadığından dolayı en uygun ortak metnin İbn Râheveyh ve el-Bezzâr'ın *Müsned*'lerindeki şu metin olabileceği kanaatindeyiz. *"Sizden birinizin kabından köpek bir şey içtiğinde, herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."*.

Bütün farklılıklarıyla birlikte içinde toprak geçen ve geçmeyen rivâyetlerin her ikisi için en uygun ortak metnin şu metin olduğunu düşünüyoruz: *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde, önce kabın içindekini dökün, sonra da herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın."*

2.2. HADİSLERİN KUR'ÂN'A ARZI

"Ben sadece bana vahyedilene uyarım"[299], *"Ben sadece Rabbimden bana vahy edilene uyarım"*[300], *"Rabbinden sana indirilene uy"*[301], *"Deki ben sadece kendisine İlahınızın tek bir İlah olduğu vahy edilen sizin gibi bir beşerim"*[302] *"Deki ben sadece kutsal kıldığı bu beldenin Rabbine ibadet etmek kendisine teslim olmak ve bu Kur'ân'ı okumakla emr olundum"*[303] gibi Ku'an'ın birçok buyruğunun muhatabı olan bir Peygamber'in Kur'ân'a aykırı hareket edip onun dışında bir şeyler söylemesi düşünülemez. Diğer bir ifâdeyle Sünnetin Kur'ân'ın dışında, ona aykırı bir şey söylemesi imkânsızdır. Kendisine "Rasûlullah'ın ahlakı nasıldı" diye sorulan bir soruya Hz. Âişe'nin "Onun ahlakı Kur'ân'dı,"[304] diyerek cevap vermesi de söylediklerimizin bir başka versiyonudur. Binâenaleyh sıhhatinden küçücük de olsa kuşku duyulan herhangi bir hadisi Kur'ân-ı Kerîm'e arz edip onun ölçülerine vurmak kadar doğal bir şey olmamalıdır.

[299] En'am, 6/50; Yûnus, 10/15: Ahkâf, 46/9.
[300] A'râf, 7/203.
[301] En'am. 6/106; Yûnus, 10/109; Ahzâb, 33/2.
[302] Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6.
[303] Neml, 27/91-92.
[304] Ahmed b. Hanbel, **el-Müsned**, c. XXXXI, s. 184, (24604).

Biz de bu anlayışla söz konusu hadisimizi Kur'ân'a arz edeceğiz. Bu yapılırken ilk önce necaset ve köpek kavramlarına kısaca değinilecektir. Sonra da bu kelimelerin Kur'ân'da hangi anlamlarda kullanıldığından bahs edilecektir. Böylece Kur'ân'da köpeğin salyasının necis olup olmadığı belirtilmiş midir? Belirtilmişse şayet, içinden su içtiği kabın kaç defa yıkanması gerekmektedir? Bu yıkamalar arasında toprak var mıdır? Varsa kaçıncı yıkama toprakla olmalıdır? Sorularına yanıt aranacaktır.

Necaset ve Köpek Kavramları

Sözlükte tâhir olsun (tükürük v.s.) veya olmasın kirli veya pis anlamlarında kullanılan necis kelimesi, sıfat-ı müşebbehe olup (نَجِسَ يَنْجَسُ نَجَسا) kökünden gelmektedir. Çoğulu (أَنْجاسٌ) şeklindedir.[305] Istılahta ise namazın sıhhatine mâni olan pislik olarak tanımlanıp hakikî ve hükmî olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.[306]

Arapçada köpeğe (كَلْب) denmektedir. Sözlükte yırtıcı hayvan, bir tür kadife, kılıcın üst kısmı, çok yediği halde hiç doymayan (obur) gibi anlamlara gelen kelb kelimesi, çok hırslı ve gözü doymayan kimseler için de mecazen kullanılmaktadır. (كَلِبَ يكلب كَلَب) kökünden gelmektedir. Çoğulu (كِلاب) ve (أَكْلُب)şeklindedir.[307]

Kur'ân'da Necaset ve Köpek

Necis kavramı Kur'ân'ın sadece bir ayetinde geçmektedir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ إِن شَاءَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

"Ey iman edenler! Allah'a ortak koşanlar ancak bir pislikten ibarettir. Artık bu yıllarından sonra, Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, Allah dilerse lütfuyla sizi zengin kılar. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir."[308]

[305] ibn Manzûr, **Lisânu'l-Arab,** c. VI, s. 226.
[306] Ebû Zekeriyyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, **Ravzatu't-Tâlibîn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1405/1985, c. 1, s. 27.
[307] İbn Manzûr, **Lisânu'l-Arab,** c. I, s. 726.
[308] Tevbe, 9/28.

Kur'ân'da necaset'in mahiyeti hakkında bilgi verilmemiş olsa da, Yüce Allah'ın bu ayette müşrikleri necis olarak nitelemesi, bu yüzden de Mescid-i Haram'a yaklaşmamaları gerektiğini buyurması, necasetin kendisinden sakınılması gereken çirkef bir şey olduğunu, yani ıstılahî manâda kullanıldığını göstermektedir. Müfessirler'in neredeyse tamamı ayeti tefsîr ederken "Necis" kelimesinin ıstılahî manâda olduğunu belirtmişlerdir.[309] Örneğin Taberi (310/922), "Müşriklelerin necasetinin ne tür bir necaset olduğunda müfessirlerin ihtilâf ettiklerini, kimilerine göre bu necasetin domuz ve köpekte olduğu gibi giderilemeyen bir necaset olduğunu, cumhura göre ise, bunun imanla giderilebilen bir necaset olduğunu" ifâde etmektedir.[310]

Köpek/kelb kavramı ise Kur'ân'ın dört ayetinde geçmektedir. Bu ayetlerin birincisinde Yüce Allah: *"İnsanların kimi: "Onlar, üç kişi idi, dördüncüleri de köpekleri idi." diyecekler. Bazıları da: "Beş kişi idiler, altıncıları da köpekleri idi." diyecekler. Bunlar, gayb hakkında tahmin yürütmekten ibarettir. Kimileri de: "Onlar yedi kişi olup sekizincileri de köpekleri idi." derler. De ki: "Onların sayısını tam tamına Rabbim bilir." Onlar hakkında bilgisi olan çok az kişi vardır. Öyleyse onlar hakkında, sathî tartışma dışında kimse ile münakaşa etme ve bu konuda ileri geri konuşanlardan da hiçbir bilgi isteme!"*

İkincisinde*: "sen onları uyanık sanırdın, hâlbuki gerçekte onlar uykuda idiler. (Yanları ezilmesin diye) biz onları gâh sağa, gâh sola çevirirdik. Köpekleri ise mağara girişinde ön ayaklarını yaymış vaziyette yatıyordu. Onları görseydin sen de ürker, derhal dönüp kaçardın, için korku ile dolardı*"[311] buyurarak mağaradaki ashab-ı kehf ve köpekeri arasındaki arkadaşlıktan ve köpeğin mağaradaki durumundan haber vermektedir.

Üçüncüsünde: *"Onlara, kendisine âyetlerimiz hakkında ilim nasib ettiğimiz kimsenin de kıssasını anlat: Evet, o adam bu ilme rağmen o âyetlerin çerçevesinden*

[309] Bkz, Alâu'd-Dîn Ali b. Muhammed b. İbrahim el-Ma'rûfu bi'l-Hazın**, Lebbabu't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl**, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1399/1979. c. III, s. 77; Ebû Seûd Muhammed b. Muhammed el-İmadî, **İrşadu Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, t.y., c. IV, s. 57.

[310] Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et-Taberî, **Cami'u'l-Beyan Fi Te'vîli Ayi'l-Kur'ân**, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1420/2000, c. XIV, s. 191.

[311] Kehf, 18/18.

sıyrıldı, şeytan da onu peşine taktı, derken azgınlardan biri olup çıktı. Eğer dileseydik, onu o âyetler sayesinde yüksek bir mevkiye çıkarırdık, lâkin o, dünyaya saplandı ve hevasının esiri oldu. Onun hali tıpkı köpeğin durumuna benzer: "Üzerine varsan da dilini sarkıtıp solur; kendi haline bıraksan da yine dilini sarkıp solur! İşte bu, tıpkı âyetlerimizi yalan sayan kimselerin misalidir. Sen olayı onlara anlat, olur ki düşünüp kendilerine çekidüzen verirler"[312] buyurarak ilim nasip ettiği halde hevâsına uyan ve dünyaya bağlanıp kalan kimseyi, dilini sarkıp soluyan köpeğe benzetmiştir.

Dördüncüsünde ise*: "Sana, onlar için neyin helal olduğunu soruyorlar. Deki "Temiz olan her şey ve Allah'ın size öğrettiği şekilde, avlanmasını öğrettiğiniz av köpeklerinin, Allah'ın ismini anarak salıpta, sizin için tuttuğu avları yiyebilirsiniz. Allahtan korunun (haramları yemeyin), Allah hesabı çok çabuk görendir"*[313] buyurarak av eğitimini gören köpeklerin yakaladığı avlardan sahiplerinin yemesinde bir sakıncanın olmadığını bildirmektedir.

Görüldüğü gibi ne necis kelimesinin yer aldığı ayette ne de köpek/kelb kelimesinin geçtiği ayetlerde köpeğin salyasının necis olduğundan, bir şeyler içtiği kabın defalarca yıkanması gerektiğinden ve bu yıkamalardan birinin toprakla olması gerektiğinden bahs edilmiştir. Dolayısıyla yukarıda yanıtını arayacağımızı söylediğimiz soruların hiçbirine Kur'ân'da cevap bulunmamaktadır.

2.3. HADİSLERİN DİĞER HADİSLERLE BİRLİKTE ANLAŞILMASI

Köpeğin salyasının necis olup olmadığı konusu, araştırmakta olduğumuz hadisin ana konusunu oluşturmaktadır. Hiç şüpesiz aynı içeriğe sahip diğer hadisleri tespit edip söz konusu hadisimizle bir bütünlük içerisinde değerlendirmenin hadislerin daha sağlıklı bir şekilde anlaşılmasına büyük katkısı olacaktır.

Bu anlayışla hadis kaynaklarında yaptığımız incelemeler sonucunda hadisimizle aşağı yukarı aynı içeriğe sahip iki hadis tespit ettik. Bunlardan biri Abdullah b. Ömer'in tarikiyle mevkûf, diğeri ise 'Adî b. Hâtim tarikiyle merfû' olarak bize ulaşmaktadır.

---

[312] A'raf, 7/175-176.
[313] Maîde, 5/4.

Abdullah b. Ömer tarikiyle bize ulaşan rivâyete göre İbn Ömer şöyle demektedir: *"Allah Rasûlu döneminde köpekler Mescitte ebevl edip dolaştığı halde (bırakın yıkamayı) insanlar oraya su bile serpmezlerdi."*[314] Bu hadise göre köpeğin salyasının necis olmadığı söylenebilir. Hz. Peygamber'in, köpeğin mescidi gezmesine karışmayıp bevl ettiği yeri de yıkatmaması bunu göstermektedir. Zira köpeğin en büyük özelliği koklamak olduğuna göre dolaştığı yere mutlaka ağzını sürerecektir. Binâenaleyh söz konusu hadis bizim tezimizin konusunu oluşturan hadisle çelişmektedir.

Buhârî şârihi İbn Battal (ö. 449/1057) bu hadis hakkında şu ifâdelere yer vermektedir: "Mâlik b. Enes, ez-Zührî, Sevrî ve Evzâî diğer bazı hadislerle birlikte bu hadisi de delil gösterek köpeğin artığı olan suyun necis olmadığı görüşünü benimsemişlerdir. Ancak Mâlik köpeğin su içtiği kabın yıkanmasının müstehab olduğunu söylemektedir. İbn Kassar (ö. 397/1007) da bu hadisin, köpeğin salyasının temiz olduğunu gösterdiğini belirtmektedir." [315]

Ancak Buhârî'nin bir diğer şarihi Kastallanî, Sahih-i (923/1517) Buhârî'nin şerhi *"İrşadu's-Sârî"* adlı eserinde İbn Battal'ın sözlerine cevab mahiyetinde hadisin şu şekilde te'vîl edilebileceğini ifâde emektedir:

a) Köpek dışarıda bevl edip sonra mescide girmiş olabilir. Çünkü Beyhakî'nin rivâyetinde bu durum açıkça ifâde edilmektedir.[316] Ayrıca salyasının mescidin herhangi bir yerine dokunmuş olması da şüphelidir. Hâlbuki mescidin necis olmadığı yakîn ile bilinmektedir. "Yakîn şek ile zâîl olmaz."

b) Bu olay mescitlere necis bir şeyin girmesi yasaklanmadan önce vuku' bulmuştur.[317]

'Adî b. Hâtim tarikiyle gelen rivâyete göre ise, o şöyle demektedir: "Allah Rasûlune köpeğin yakaladığı avın helâl olup olmadığını sordum. O da bana şöyle

[314] Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, c. I, s. 75, (172).
[315] Ebu'l-Hasan Ali b. Halef b. Abdilmelik b. Batttal el-Kurtûbî, **Şerhu Sahihi'l-Buharî**, thk. Ebû Temîm Yasir b. İbrahim, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1423/2003, c. I, s. 266.
[316] Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali el-Beyhakî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Dâru'l-Ma'arifi'n-Nizâmiyye, Haydârabad, 1344/1926, c. II, S. 429. (4414).
[317] Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Kastallânî**, İrşadu's-Sârî**, el-Matba'atu'l-Kübrâ, Mısır. 1323/1905, c. I, s. 256.

cevap verdi: *"Besmele çekip gönderdiğin köpeğin sana getirdiğinden yiyebilirsin."* Bunun üzerine ben: "Peki ya avı öldürürse" diye sordum. Allah Rasûlu de: "*Avı öldürse de ondan yiyebilirsin, ancak kendisi avdan yerse, sen yiyemezsin, zira o takdirde avı senin için değil, kendisi için yakalamıştır."* diye cevap verdi."[318]

Bu hadis de köpeğin salyasını necis görmeyen âlimler tarafından hüccet olarak gösterilmiştir. Onlar şöyle demektedirler: "Hadise göre Hz. Peygamber, eğitilmiş köpeğin ağzıyla yakaladığı avı mutlak olarak helal saymış, ısırdığı yerin yıkanması gerekeceğini ifâde etmemiştir. Bu da köpeğin salyasının necis olmadığını göstermektedir. Zira eğer salyası necis olsaydı Hz. Peygamber ısırdığı yerin yıkanmasını mutlaka emr ederdi. Hadiste böyle bir emir olmadığına göre demek ki köpeğin salyası necis değildir." Köpeğin salyasını necis görenler de cevap olarak "Hadisin vurûd amacının köpeğin avı öldürmesinin kesim sayılacağı olduğunu, salyasının necis olduğu konusu ise, başka bir hadiste zikr edildiğinden dolayı burada yinelenmeye gerek duyulmadığını" ifâde etmişlerdir.[319]

Sonuç olarak yukarıda da görüldüğü gibi söz konusu hadisler hadislerin aksine, köpeğin salyasının necis olmadığını ifâde etmektedir. Bu da aynı konudaki hadislerin hepsinin birbirini destelemediklerini, dolayısıyla da köpeğin salyasının necis olduğu konusunda bir ittifaktan söz etmenin mümkün olmadığını göstermektedir.

2.4. ŞARİHLERİN HADİSLER HAKKINDAKİ YORUMLARI

Hadislerin daha iyi anlaşılmasına katkı sunan etkenlerden biri de hiç şüphesiz şerhlerdir. Bu nedenle araştırılmakta olan bir hadis hakkında daha sağlıklı bir sonuca ulaşmak adına hadis şerhlerine başvurmak bir araştırmacının olmazsa olmazları arasında olmalıdır. Zira şerhler, hadislerin garip kelimelerine açıklık getirmek, mübhemlerini muayyen kılmak, muğlaklarını vuzûha kavuşturmak ve varsa hadislerin ihtivâ ettiği hükümlere yer vermek gibi daha pek çok görev üstlenmektedir. İşte bu da onları büyük bir önemi haiz kılmaktadır.

---

[318]Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, c. V, s. 2086, (5159).

[319] Mûsâ Şâhin Laşîn**, Fethu'l-Mün'im Şerhu Sahihi Müslim**, Dâru'ş-Şurûk, 1423/2002, c. II, s. 223; İbn Batttâl, **Şerhu Sahihi'l-Buharî**, c. I, s. 266.

Tezimizin konusunu oluşturan hadisler hakkında şehlere başvurmadaki gayemiz, şarihlerin hadisleri nasıl yorumladığını görmektir. Başvurduğumuz şerhlerde karşılaştığımız yorumlar doğrultusunda hadislerimizi başlıklara ayırmayı uygun gördük. Bunlar, Köpeğin salyasının necis olmadığı görüşünde olan şarihler, necis olduğu görüşünde olan şarihler ve toprağın hangi yıkamada olması gerektiği hakkında şarihlerin yorumları olmak üzere üç başlık şeklinde olacaktır.

2.4.1. Köpeğin Salyasının Necis Olmadığını Söyleyen Şarihler

Buhârî'nin şarihlerinden Mâlikî fakîh İbn Battal, *"Şerhu İbn Battal 'Alâ Sahihi'l-Buhârî"* adlı eserinde mezkûr hadisimizi yorumlarken, kendisine göre köpeğin salyasının necis olmadığını ifâde etmektedir. İbn Battal, Buhârî ve İbn Kassar'ın da kendisiyle aynı görüşte olduğunu söylemekte, hattâ Buhârî'nin, *Sahih'*inde bunun için "Köpeğin Artığının Ve Mescitlerde Dolaşmasının Hükmü" adında bir bab başlığı açtığını belirtmektedir. İbn Battal'a göre Buhârî'nin böyle bir başlık açmasının amacı, köpeğin artığının necis olmadığını ispat etmektir.[320]

İbn Battal, bu görüşünü hem naklî hem de aklî delilllerle desteklemektedir. Naklî delil olarak "Hadislerin Diğer Hadislerle Birlikte Anlaşılması" başlığı altında zikrettiğimiz iki hadisi, Mâide suresinin dördüncü ayetinin *"köpeklerin sizin için tuttuklarından yiyin"* bölümünü ve *"Adamın biri yolda yürürken suzuzluktan nemli toprak yiyen bir köpekle karşılaştı. Ayakkabısını çıkartı, kuyuya indi ve susuzluğunu giderinceye dek ayakkabısıyla kuyudan su alıp köpeğe içirdi. Yüce Allah adamın bu yaptığını takdîrle karşılayıp onu Cennetine koydu*"[321] hadisinin *"susuzluğunu giderinceye dek ayakkabısıyla kuyudan su alıp köpeğe içirdi"* kısmını göstermektedir. Ona göre eğer köpeğin salyası necis olsaydı mescitte bevl edip içinde dolaştığında Hz. Peygamber'in buraları yıkamayı emr etmesi gerekirdi, çünkü şayet bir necislik söz konusu olsaydı, köpeğin bevlinin necisliği salyasından daha galiz olmalıydı. Ayrıca o dönemde mescitler yiyip içme ve eğitim yerleri olarak kullanılıyordu. Oraya giren bir köpek mutlaka oradaki sudan içer, yere düşen ekmek kırıntılarından da yerdi. Dolayısıyla salyası da oralara dökülürdü. Hz. Peygamberin oraları yıkatmaması köpeğin salyasının necis olmadığını göstermektedir. Yine Hz.

[320] İbn Batttâl, **Şerhu Sahihi'l-Buharî**, c. I, s. 266-268; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. İsa Bedreddîn el-Aynî, **Umdetu'l-Kârî,** Dâru İhyâi Turasi'l-Arabî, Beyrût, t.y, c. III, s. 39.
[321] Buhârî, **el-Câmiu's-Sahîh**, c. I, s. 75, (171).

Peygamberin ısırarak avını yakalayan köpeğin dişlediği yerin yıkanmasını emr etmemesi, içinde köpeğe su içirtilen ayakkabıya ve defalarca daldırıldığı kuyuya "Necis oldu" dememesi köpeğin salyasının necis olmadığının delilleridir.

Aklî delil olarak da İbn Battal şu ifadelere yer vermektedir: "İbn Kassar'ın da ifâde ettiği gibi köpeğin salyasının necis olmadığının delillerinden biri de Hz. Peygamber'in kabı yedi defa yıkamayı emr etmesidir. Zira şâri' tarafından bir şeyin necisliğinin giderilmesi emr edildiğinde, o necasetin izâle edilmesiyle taabbudilik hâsıl olur ki bunun için herhangi bir sayının belirtilmesine gerek yoktur. Ayrıca herhangi bir necasetin giderilmesi için ne Kur'ân'da ne de Sünnette bir sayı belirtilmiştir. Bilakis Sünnette her ne hikmetse bilinmez, ama necis olmayan şeylerin yıkanmasında "Bu kadar kez yıkanır" diye sayı belirtilmiştir. Örneğin abdest azâlarının iki veya üç defa yıkanmasına dâir hadisler varid olmuştur."[322]

2.4.2. Köpeğin Salyasının Necis Olduğunu söyleyen Şarihler

Hadis Şarihlerinin ekseriyeti köpeğin salyasının necis olduğu görüşünü savunmaktadırlar. Onların hepsinin görüşlerini burada serd etmek çalışmamızın kapasitesini aşacağından birkaç şarihin görüşlerini zikretmekle yetinmenin daha uygun olacağını düşünüyoruz.

İbn Hacer el-Askalanî'ye göre araştırmakta olduğumuz hadisler, köpeğin salyasının necis olduğuna ve içinden su içeceği kabın da necis olacağına delil olmasının yanı sıra, bu yolla necis olan kabın "Kulleteyn"e ulaşmayan bir suya girmesiyle o suyun da necis olacağına delil olarak gösterilebilmektedir."[323]

Şafiî fakîh en-Nevevî de mezkûr hadisin köpeğin salyasının necis olduğuna açık bir şekilde delalet ettiğini ifâde etmektedir. en-Nevevî şöyle demektedir: "Söz konusu hadis, bazı rivâyetlerde "طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ" (*sizden birinizin kabının tâhir olması*) şeklinde başlamaktadır. Tahâret ise hadesten ve necasetten tâharet olmak üzere iki kısma ayrılır. Hadesten tâharet insanlara has kılındığından dolayı köpek söz konusu olduğunda böyle bir tahâretten söz edilemeyeceğine göre geriye necasetten tahâret kalmaktadır. Biri bize "Tâharet kelimesi hadiste sözlük anlamda kullanılmış

[322] İbn Batttâl, **Şerhu Sahihi'l-Buharî**, c. I, s. 266-268.
[323] İbn Hacer, **Fethu'l-Bârî**, c. I, s. 272.

olamaz mı?" diye bir soru sorararsa, yanıtımız şu kurala göre olacaktır: "Herhangi bir nastaki bir kelimenin hem lugavî hem de şer'î anlamda kullanılmış olabilme ihtimali söz konusu olduğunda, şer'î mana'ya haml edilmesi daha evlâdır."[324]

Hanefî fakîh el-Aynî, (ö. 855/ 1451) *"Umdetu'l-Kârî"* adlı eserinde bu konudaki bütün rivâyetleri bir arada zikrettikten sonra köpeğin salyasının necis olduğunu, şayet necis olmasaydı Hz. Peygamber'in köpeğin artığı olan suyu dökmeyi emr etmeyeceğini, hâlbuki Müslim'in rivâyetinde "فَلْيُرِقْهُ " (*o suyu döksün*) ifâdesinin yer aldığını" belirtmektedir. el-Aynî,- İbn Battal'ın bir önceki başlıkta zikrettiğimiz "Buhârî'nin, *Sahih'*inde 'Köpeğin Artığının ve Mescitlerde Dolaşmasının Hükmü' adında bir bab açmasının amacı köpeğin artığının necis olmadığını isbat etmektir," şeklindeki görüşüne de itirâz edip Buhârî'nin böyle bir bab başlığı koymasındaki amacın sadece köpeğin salyasının necaseti hakkında iki farklı türden rivâyetlerin bulunduğunu tespit etmekten ibaret olduğunu, çünkü Buhârî'nin salyanın necis olduğu ve necis olmadığı hakkındaki hadislerin tümünü *Sahih'*ine alıp hiçbiri hakkında yorum yapmadığını ifâde etmektedir.[325]

Şafiî fâkîh Hattâbî (ö.388/998) de necâseti, hükmî ve aynî olarak ikiye ayırmış, hükmî necisliğin büyük ve küçük hadesle (cünüplük ve abdest) ilgili olduğunu, aynî necisliğin ise zâta taalluk ettiğini, dolayısıyla köpeğin salyasının aynî necis olduğunu, diğer organlarının da salyaya kıyasen necis olduğunu belirtmektedir. Ayrıca içinden içtiği kabın yedi defa gibi birçok kez yıkanması ve bu yıkamalardan birinin de çamurla olması gerektiğinin emr edilmesinin de sözkonusu salyanın necis olduğunun delillerinden olduğunu nakl etmektedir.[326]

Ebû Davûd'un şerhi *Avnu'l-Ma'bûd*'un müellifi Azîmâbâdî ise (ö.1329/1911), bu konudaki tartışmaları serd ettikten sonra şöyle demektedir: "Bu konudaki en sahih görüş köpeğin salyasının necis olduğu görüşüdür. Zira Allah Resûl'u(طهور اناء احدكم) deyip "tâhirlik" kelimesini kullanmıştır. Bu ifâde, necis olan

[324] Ebû Zekeriyyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, **el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim**, Dâru İhyaî Turasi'l-Arabî, 1392/ 1972, c. III, s. 182.
[325] el-Aynî, **Umdetu'l-Kârî,** c. III, s. 39.
[326] Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-Ma'rûfu bi Hattâbî, **Meâlimü's-Sünen**, Matba'atul-İlmiyye, Halep, 1351/1932, c. I, 40.

şeylerin temizliği için kullanılır. Necislik ise ya hükmî ya da aynî olur. Kabın necisliği hükmî olamayacağına göre geriye aynî necislik kalmaktadır.[327]

Son dönem hadis şârihlerinden olan Mûsâ Şâhin Laşîn (ö. 1430/2009) de *Sahih-i Müslim*'in şerhi *"Fethu'l-Mün'im"* adlı eserinde "Hükmu Necaseti'l-Kelb" başlığı altında "Köpeğin Salyası", "Köpek Edinme" ve "Köpeğin Olduğu Eve Melekler Girmez" konuları hakkındaki hadislerin hepsini bir arada zikrettikten sonra şu ifâdelere yer vermektedir: "Yüce Allah bütün canlıları bir hikmete binaen yaratmıştır. İnsanların yaşadığı muhîtte de kendileriyle birlikte yaşamlarını sürdüren birçok hayvan türü yaratılmıştır. İnsanlar bu türlerden bazılarına olan gereksinimlerinin farkında olup kendilerinden nasıl faydalanacaklarını bilmektedirler. Büyük baş hayvanlar ve binek hayvanları bu türdendir.

Kimi türlerin ise hangi hikmet gereği yaratıldıkları bilinmemektedir. Bu türlerin faydalarından çok zararları insanlara dokunmaktadır. Haremde bile öldürülmeleri emr edilen ve "Beş fasık hayvan" olarak isimlendirilen kuduz köpek, akrep, çaylak, fare ve karga bu türdendir.

Bazı türlerin de hem zarârları hem de yararları bulunmaktadır. İşte bunlar normal köpek türleridir. Zararları vardır, çünkü hem salyaları hem bedenleri "Necaset-i galize"dir. Herhangi bir kaptan bir şeyler içtiklerinde biri toprakla olması şartıyla kabın yedi defa yıkanması gerekmektedir. Ağızlarını soktukları sıvı ne kadar değerli olursa olsun dökülmelidir. Onların girdiği eve melekler girmezler ve ihtiyacı olmaksızın onları besleyen kimsenin sevabından iki kırât eksilmektedir. Yararları vardır, zira birçok işte kullanılan çok güvenilir, vefâkar ve sâdık hayvânlardır."[328]

Biz, köpeğin salyasının necis olmadığını belirten şarihlerin görüşlerinin daha isâbetli olduğunu düşünüyoruz. Zira "necis" kelimesi, söz konusu hadiste hiç yer almamaktadır. Necis olduğunu söyleyen şarihlerin delil olarak gösterdikleri (طهور) kelimesinin ise sözlük anlamda kullanılmış olabildiği kanâatindeyiz. Salyanın necis olduğunu söyleyen şarihlerin tahâretin "aynî ve hükmî necislikten" ibaret olduğunu

[327] Ebû Tayyîb Muhammed Şemsu'l-Hak el-Azîm el-Âbâdî, **Avnu'l-Ma'bûd,** thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetü's-Selefiyye, 1388/1968, c. I. s. 134.
[328] Mûsâ Şâhin Laşin, **Fethu'l-Mün'im Şerhu Sahih-i Müslim**, Dâru'ş-Şurûk, 1423/2002, c. II, s. 223.

söyleyip tahâreti sadece "necasetten tahâret"le sınırlamalarının ise isâbetli bir görüş olmadığını düşünüyoruz. Çünkü tahâret kelimesi, sünnette "necasetten tahâret"in dışında da kullanılmıştır. Örneğin Hz. Ebû Bekir'den rivâyet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: "السِوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلْرَبِّ" (Misvâk ağzı temizler ve Yüce Allah'ı razı eder).[329] Görüldüğü gibi bu hadiste "tahâret" kelimesi "necasetten tahâret" anlamında kullanılmamıştır. Zira aksi takdirde insan ağzının necis olması gerekmektedir. Söz konusu kelime bu hadiste sözlük anlamda, yani temizlemek anlamında kullanılmıştır. Ayrıca necistir diyen bazı şârihler, Hz. Peygamberin yedi kez gibi büyük bir sayıyla yıkanması gerektiğini emrettiğinden yola çıkmaktadırlar. Hâlbuki İbn Battal ve İbn Kassâr'ın da ifâde ettiği[330] gibi necis olan bir şeyin necasetinin giderilmesinde ne Kur'an'da ne de sünnette herhangi bir sayı belirtilmiştir. Şayet yıkama sayısının çokluğu, bir şeyin necis olduğunu gösterseydi, necisliğinde ulemanın ittifakı bulunan bevl ve gâitanın temizliğinde de Hz. Peygamber tarafından çokluk bildiren bir sayının zikr edilmesi gerekirdi. Hâlbuki bevl ve gâitanın giderilmesindeki yıkama, temizlik hâsıl olana kadardır. Biz, Hz. Peygamberin kabı yedi kez yıkamayı emretmesinin, salyada bulunması muhtemel mikroplara karşı ünlem amaçlı olduğunu düşünüyoruz.

2.5. HADİSLERİN DİĞER İSLAMÎ İLİMLERDE KULLANILMASI

Burada tezimizin konusunu oluşturan söz konusu hadislerin İslâmî ilimlerin hangilerinde ve ne amaçla kullanıldıkları üzerinde duracağız. Yaptığımız araştırmalarda, Tefsîr ilminde hadisimizle ilgili fıkhî konuların dışında herhangi bir şeye değinilmediğini tespit ettik. Keza Kelam ve Tasavvufta bu hadislerin kullanımına rastlayamadık. Bu itibarla burada Fıkıh ulemasının görüşlerini tespit edip değerlendirmeye çalışacağız.

2.5.1. Hadislerin Fıkıh İlminde Kullanımı

Söz konusu hadisler fıkıh ilminde "Köpeğin salyasının necis olup olmadığının hükmü, içinden su içtiği kabın yıkanma adedi, yıkamalardan birinin toprakla olması şart mıdır? Şartsa, toprak hangi yıkamada olmalıdır? Kabın içindeki sıvıyı dökmenin hükmü ve köpeğin diğer organlarının necislikte ağzına kıyas

[329] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c. I, s. 186.
[330] İbn Batttâl, **Şerhu Sahihi'l-Buharî**, c. I, s. 266-268.

edilmesi" gibi konularda kullanılmıştır. Biz de mezheplerin, hadislerimizi esâs alarak yukarıdaki konular hakkında verdikleri hükümler üzerinde duracağız. Gayemiz mezheplerin yukarıdaki konularda vardıkları görüşleri objektif bir şekilde zikr edip hadislerimizi hangi amaçlarla kullandıklarını ortaya koymaktır.

2.5.1.1. Köpeğin Salyasının Necis Olup Olmadığının Hükmü

Fıkıh kaynaklarına baktığımızda köpeğin salyasınının necis olup olmadığı hakkında iki farklı görüş karşımıza çıkmaktadır.

Bu görüşlerden birincisi köpeğin salyasının necis olduğu yönündedir. Bu görüş Hanefî, [331] Şafiî[332] ve Hanbelîlerin[333] oluşturduğu Cumhûrun görüşüdür. Bu mezhepler, inceleme konumuz olan hadisleri görüşlerine delil olarak göstermektedirler.

Şimdi bu mezheplerin görüşlerine kısaca değinelim.

Hanefîler: Hanefî âlimlerinden Serahsî *el-Mebsût* adlı eserinde salyaları necis olan hayvanları sayarken şunları söylemektedir: "Bunlardan birincisi domuzdur. Domuzun salyası âlimlerin ittifakıyla necistir, çünkü domuzun kendisinin necis olduğu Kur'ân-ı Kerimde açık olarak belirtilmektedir. Kendisi necis olan bir hayvanın salyasının necis olmaması imkânsızdır.

İkincisi köpektir. Köpeğin de salyası Mâlikî mezhebi dışındaki mezheplere göre necistir. Mâlikiler ise, 'Köpeğin bir şeyler içtiği kabın yıkanması, necis olduğundan değil, Hz. Peygamberin emrini yerine getirmek içindir' derler. Yani onlara göre yıkama işlemi taabbudîdir. Bizim delilimiz Ata b. Ebî Rebâh'ın Ebû Hureyre'den rivâyet ettiği şu hadistir: *'Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiği vakit, o kişinin üç defa yıkamasıyla kabın temizliği geçekleşmiş olur*.' Hz. Peygamberin bu hadiste (طَهُورُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ) demesi kabın necis olduğunun en bariz delilidir, zira necis olmayan bir şeye Hz. Peygamberin: "Onun tâhir oluşu" demesi

[331] Bkz. İbn Hümâm Kemaleddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî**, Fethul-Kadîr**, Dâru'l-Fikr, t.y., c. I, s. 109.
[332] Ebû Zekeriyyâ Yahya b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû'**, Mektebetu Mescidi'n-Nebevî, t.y., c. II, s. 580.
[333] İbn Kuddame Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, **el-Muğnî,** Mektebetu'l- Kâhire, 1388/1968, c. I, s. 36.

imkânsızdır. Ayrıca yıkamadaki sayı çokluğu ve toprakla yıkanmasının emr edilmesi ise salyanın necisliğinin 'Necâset-i Galize' oduğunu göstermektedir."[334] Kâsânî ise, (ö. 587/1191) *"Bedaiu's-Sanâî'"* adlı eserinde salyalarının necisliğinde ihtilâf olan hayvanlardan bahs ederken aralarında köpeği de zikretmekte ve kendi görüşlerinin köpeğin salyasının necis olduğu yönünde olduğunu ifâde etmektedir. Delil olarak da*"Köpek kaptan içtiğinde, kap yedi defa yıkanır."* hadisini göstermektedir.[335] Aynî[336] ve Bâbertî de Serahsî'yle aynı minvalde birtakım ifâdelere yer vermektedirler.

Şafiîler: İmâm Şâfiî, "*el-Ümm*" adlı eserinde durgun suyun necisliği konusunda şu ifadelere yer vermektedir: "İçinde su olan bir kaba necis bir şey düştüğünde, su dökülmeli ve kap yıkanmalıdır. Ben kabın üç defa yıkanmasını tercih ediyorum. Ancak söz konusu kaptan içen domuz veya köpek olduğu takdirde durum değişmektedir. Bu durumda birincisi ya da sonuncusu toprak olması şartıyla kabın yedi defa yıkanması gekmektedir. Zira Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: '*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde birincisi veya sonuncusu toprakla olması şartıyla yedi defa yıkayın*'[337] Mâverdî ise, (ö. 364/974) *"el-Hâvi'l-Kebîr"* isimli eserinde konu hakkındaki ihtilâfları ele aldıktan sonra Şafiî mezhebinde köpeğin salyasının necis olduğunu söyleyip aynı hadisi delil göstermektedir.[338] Nevevî de *el-Mecmû'* adlı eserinde, âlimlerin köpeğin salyası hakkındaki görüşlerini delilleriyle birlikte uzun uzadıya tartıştıktan sonra Şâfiîlerin, söz konusu hadisimizi referans gösterek salyanın necis olduğu görüşünü benimsediklerini belirtmektedir.[339]

Hanbelîler: İbn Kuddame (ö. 620/1223) *"el-Muğni"* adlı eserinde Hanbelî, Hanefî ve Şâfiîlere göre köpeğin salyasının necis olduğunu belirttikten sonra söz

[334] Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme es-Serahsî, **el-Mebsût**, Daru'l-Marife, 1414/1993, c. I, s. 48.

[335] Alauddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, **Bedaiu's-Sanâi'**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986, c. I, s. 64**,** 65**.**

[336] Aynî, **Hidâye Şerhi Binâye**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût, 1420/2000, c. I, s. 470.

[337] eş-Şâfiî, **el-Ümm**, Dâru'l-Marife, Beyrût, 1393/1970, c. I, s. 6.

[338] Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Marûfu bi Maverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, thk. Şeyh Ali Muhammed el-Muavvad, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999, c. I, s. 306.

[339] Nevevî, **el-Mecmû'**, c. II, s. 567.

konusu hadisimizi delil getirmektedir.[340] Buhutî ise salya hakkında şu ifadelere yer vermektedir: "Küpek ve domuzun salya ve terlerinin necis olduğunda Hanbelî âlimler ittifak etmişlerdir. Zira eğer köpeğin salyası necis olmasaydı Hz. Peygamber, ağzını soktuğu kabın içindekini dökmeyi emretmezdi. Kabın yıkanmasına da gerek kalmazdı."[341] Zerkeşî[342] ve İbn Fevzân[343] da Buhuti'yle aynı manada görüşlere yer vermektedir.

Diğer görüş ise köpeğin salyasının necis olmadığı yönündedir. Bu görüş **Mâlikîlere** aittir.[344] Görüş sahipleri, hadislerimizle aynı içeriğe sahip olup "Hadislerin Diğer Hadislerle Birlikte Yorumlanması" başlığı altında zikrettiğimiz iki hadisi ve Mâide suresinin dördüncü ayetini referans almaktadırlar. Örneğin Mâlikî Fakîh İbn Abdilberr *el-İstizkâr* adlı eserinde, "Mâlikîlere göre köpeğin salyasının necis olmadığını, Hz. Peygamberin "yıkayın" emrinin ise taabbudî olduğunu ifade etmektedir. Yine yanında sadece köpeğin artığından kalma su bulunan bir kimsenin teyemmüm almasının caiz olmadığını ve köpek artığından başka su bulamayanların bu suyla abdest almalarında herhangi bir sakıncanın bulumadığını belirtmektedir. Delil olarak da mezkûr ayet ve hadisleri göstermektedir.[345] İbn Rüşd[346] ve İbn Dakîk el-Îd de, İbn Abdilberr'le aşağı yukarı aynı ifadelere yer vermektedirler. Ancak İbn Dakîk el-Îd, mezheplerin göüşlerini uzun uzadıya tartıştıktan sonra cumhurun görüşünün daha isabetli olduğu kanaatine varmaktadır. [347]

[340] İbn Kuddame, **el-Muğnî,** c. I, s. 36.
[341] Mansûr b. Yûnus b. Selahaddin e-Buhutî el-Hanbelî. **Keşşaffu'l-Kanâ' Ani'l-İknâ'** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, t.y., c. I, s. 182.
[342] Muhammed b. Abdullah Şemsettin ez-Zerkeşî, **Şerhu Zerkeşî**, Dâru'l-Abikân, 1413/1993, c. I, s. 141.
[343] Sâlih b. Fevzân b. Abdullah el-Fevzân, **el-Mulahhasu'l-Fıkhî**, Dâru'ı-Âsıme, Suud, 1423/2002, c. I, s. 25.
[344] Ebû Amr Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed b. Abdilber, **et-Temhîd,** thk. Mustafa b. Muhammet el-Alevî, Müessesetu Kurtube, t.y., c. XVIII, s. 270.
[345] İbn Abdilber, **el-İstizkâr,** c. I, s. 206,
[346] Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Rüşd el-Kurtubî**, Bidayetu'l-Müctehid,** Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1395/1975, c. I, s. 29.
[347] Ebu'l-Feth Muhammed b. Ali el-Kuşeyri el-Ma'rûfu bi İbn Dakîk el-Îd, **İhkâmu'l-Ahkâm şerhu Umdeti'l-Ahkâm,** thk. Mustafa Şeyh Mustafa, Müessetu'r-Risale, 1426/2005, c. I, s. 23-26.

Mâlikîler, köpeğin salyasını necis görmeseler de yine de araştırma konumuz olan hadislere dayanarak köpeğin su içtiği kabın yıkanmasının müstehab olduğunu söylemektedirler.[348]

2.5.1.2. Köpeğin İçinden Su İçtiği Kabın Yıkanma Adedi

Köpeğin su içtiği kabın yıkanması konusunda da fıkıh kaynaklarında iki farklı görüş bulunmaktadır.

Cumhur: Mâlikî[349] Şafiî[350]ve Hanbelîlerin[351] oluşturduğu Cumhûrun görüşü, mezkûr kabın yedi defa yıkanması gerektiği yönündedir. Cumhûrun delili sözkonusu hadislerimizde yer alan *"yedi defa yıkayın"* ifâdesidir.

Hanefîler: Metin inşâsı konusunda detaylı bir şekilde temas ettiğimiz gibi yıkanma adedi ve toprağın hangi yıkamada olması gerektiği konusundaki rivâyet farklılıkları, beraberinde köpeğin bir şeyler içtiği kabın kaç defa yıkanmasının yeterli olabileceği tartışmasını da gündeme getirmiştir. İşte bu farklılıklardan dolayı Hanefîler, söz konusu rivâyetlerle ihticâc etmeyi terk edip tezimizin kaynaklarını kendisiyle sınırladığımız hicri ilk üç asırdan sonra kaleme alınan bazı kaynaklarda yer alan ve kabın üç defa yıkanmasının da yeterli olabileceğini bildiren birtakım rivâyetlere dayanarak Mezkûr kabın üç defa yıkanmasının yeterli olabileceği görüşünü benimsemişlerdir.[352]

Hanefîler, içki içmenin yasaklandığı İslam'ın ilk yıllarında, içki kaplarının da kırılmasını emr eden, fakat sonraki dönemlerde kapların kırılmasına gerek kalmadığını bildiren hadislerde olduğu gibi, kab'ın yedi defa yıkanması gerektiğini ifâde eden hadislerin de İslam'ın ilk dönemlerinde köpek edinmeyi yasaklayan ve onları öldürmeyi emr eden hadislerle birlikte Arapların köpek besleme adetlerini terk etmeleri için cezalarını ağırlaştırmak amacıyla varid olduğunu, üç yıkamanın yeterli

[348] Ebû Amr Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed b. Abdilber, **el-İstizkâr,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1421/2000, c. I, s. 208.
[349] İbn Abdilber, **el-İstizkâr,** c. I, s. 206.
[350] Nevevî, **el-Mecmû'**, c. II, s. 580.
[351] İbn Dakîk el-Îd**, İhkâmu'l-Ahkâm Şerhu Umdeti'l-Ehkâm,** 1426/2005, c. I, s. 24.
[352] Ebû Abdillah Ekmeluddîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Babertî, **el-İnaye Şerhu Hidaye**, Dâru'l-Fikr, t.y., c. I, s. 109.

olacağını bildiren hadislerin ise daha sonra vârid olup bu hadisleri nesh ettiğini belirtmektedirler.[353]

Hanefilerin söz konusu hadisle amel etmeyip üç kez yıkamanın yeterli olacağını bildiren rivâyetle amel etmelerinin sebeplerinden biri de "âhâd haber"le amel edilebilmede, koştukları şarttır. Şöyle ki Hanefî metodolojisinde âhâd haberle amel edilebilinmesi için söz konusu haberin râvisinin, rivâyet ettiği hadisin aksine davranmış veya bu rivâyete aykırı fetvâ vermiş olmamalıdır. Zira onlara göre eğer râvi, nesh edildiğini gösteren bir delil olmaksızın Hz. Peygamber'den rivâyet ettiği bir hadise ykırı davranıp fetvâ verirse, o sahâbinin adaleti sorgulanır hale gelip zedelenecektir. Hâlbuki Ebû Hureyre'nin üç yıkamayla iktifâ ettiğine ve bu doğrultuda fetvâ verdiğine dair rivâyetler mevcuttur. İşte bu sebeple Hanefiler, Ebû Hureyre'nin söz konusu amel ve fetvasının, yedi defa yıkanması gerekteğini bildiren hadisleri nesh ettiğini efâde etmektedirler.[354]

Hanefîlerin delil olarak gösterdiği bu rivâyetleri de değerlendirmek araştırmamızın efrâdını câmi' olabilmesi için büyük önem arz etmektedir.

Yapılan incelemeler sonucunda Hanefî âlimlerin dayandıkları rivâyetlerin İbn 'Adî'nin *el-Kâmil fi'd-Duafâ*'sında ve Darekutnî'nin *Sünen*'inde geçtiği tespit edilmiştir. Her iki rivâyetin cerh edilen râvileri ortak olduğundan dolayı biz, Dârekutnî'nin rivâyetini örnek vermekle yetineceğiz. Rivâyet şöyledir:

Ebû Bekir> Alî b. Harb> Esbât b. Muhammed> Ebû Bekir en-Nisâbûrî> Sa'dan b. Nasr > İshak b. Ezrak > Abdulmelik > Atâ > **Ebû Hureyre**'den rivâyet edildiğine göre o, şöyle demiştir: *"Köpek kaptan içtiğinde, kaptakini dökün sonra da kabı üç defa yıkayın*".[355]

Rivâyetlerin sened tenkîdi kritiğine tabi tutulması sonucunda söz konusu hadislerin sened bakımından zayıf oldukları tespit edilmiştir. Örneğin hadisin altın çağı denilen ilk üç asırda kaleme alınan kaynaklarda yer almaması, söz konusu hadisin zayıf olduğunun en bariz delillerinden biridir. Ayrıca hadisin senedinde yer

[353] el-Kâsânî, **Bedaiu's-Sanâi'**, c. I, s. 87.

[354] Zekîyüddîn Şa'bân, **Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1971, s. 68.

[355] Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî el-Bağdadî, **Sünen**, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1422/2004, c. I, s. 108.

alan Abdulmelik, muhaddislerin çoğunluğu tarafından "sika" eddedilse de onu cerh eden âlimler de az değildir. Asıl adı Abdulmelik b. Ebî Süleyman'dır. Özellikle Atâ b. Ebi Rebâh'tan yaptığı rivâyetlerde merfû' olmayan hadisleri merfu' göstermekle ithâm edilmektedir. Mesela Ebû Dâvûd, "Ahmed b. Hanbel'e Abdulmelik'in nasıl bir râvi olduğunu" sorduğunu, Ahmed b. Hanbel'in de: "Zaman zaman rivâyetlerinde hata yapıyor ve Atâ b. Ebî Rebâh'tan yaptığı rivâyetleri de merfu' olmadığı halde merfu' olarak rivâyet ediyor" dediğini belirtmektedir.[356] Şu'be'nin de önceleri Abdulmelik'ten rivâyette bulunduğu, ancak daha sonra ondan rivâyet etmeyi bıraktığı nakledilmektedir.[357] İbn Hibbân, onun hakkında şu ifâdelere yer vermektedir: "Abdulmelik sikadır, ancak zaman zaman rivâyetlerinde hata yapar, fakat bu, onu tümüyle terketmek anlamına gelmemelidir. Hadisleri araştırılır şayet sahih ise alınır. Sahih olmadıkları takdirde de terk edilir."

"Köpek sizden birinizin kabından içtiğinde, kaptakini döksün sonra da kabı üç defa yıkasın" rivâyeti hakkında ise, İbn 'Adî, "Bu hadisi bir tek Kerabîsî'nin merfu' olarak rivâyet ettiğini, Kerâbîsî'nin sadece bu rivâyetinin "münker" oldoğuna şâhitlik ettiğini, bunun dışındaki bütün rivâyetlerinde sika bir râvi olduğunu" aktarmaktadır.[358] İbnu'l-Cevzî (597/1200), *el-İlelü'l-Mütenâhiye* adlı eserinde söz konusu hadisi İbn 'Adî'nin tarikiyle rivâyet ettikten sonra,"Hadisin bu lafzıyla sahih olmadığını, Kerâbîsî dışında hiçbir râvinin hadisi merfu' olarak rivâyet ettmediğini Kerabîsi'nin ise, hadisiyle ihticac edilmediğini" ifade etmektedir.[359] Elbanî de münekkidlerin Abdulmelik hakkındaki olumlu-olumsuz bütün görüşlerini nakl ettikten sonra Abdulmelik'in "sika" ancak bu rivâyetinin "münker" olduğunu belirtmektedir.[360] Beyhakî ise *Kitâbu'l-Ma'rife* adlı eserinde söz konusu hadis hakkında şunları söylemektedir: "Mezkûr hadisi bu lafızlarla Atâ'nın tâlebeleri arasında sadece Abdulmelik; Ebû Hureyre'nin tâlebeleri arsında ise sadece Atâ rivâyet etmiştir. Hâlbuki hem Ebû Hureyre hem de Atâ'nın hafız ve sika tâlebeleri, hadisi "*Köpek sizden birinizin kabından içtiğinde, kaptakini döksün sonra da kabı*

[356] Zehebî, **Siyeru A'lami'n-Nubelâ**, c. VI, s. 107; el-Mizzî, **Tehzîbu'l-Kemal**, c. XVIII, s. 322.
[357] İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, c. I, s. 401.
[358] İbn Adi, **el-Kâmil fi'd-Duafâ**, c. II, s. 366.
[359] Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî, **el-İlelü'l-Mütenâhiye**, thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî, İdâretu'Ulumi'l-Eseriye, 1401/1981, c. I, s. 233.
[360] Muhammed Nâsiruddin Elbâni, **Silsiletu'l-Ehâdisi'z-Zaîfeti ve'l-Mevzua**, Dâru'l-Maarif, Riyadi 1412/1992, c. III, s. 127.

yedi defa yıkasın" şeklinde rivâyet etmektedirler. Abdulmelik'in sika olup olmadığına gelince, onun güvenilir râvilere muhalefet ederek rivâyet ettiği hadisler kabul edilmemektedir. Zaten Şu'be de bu yüzden kendisinden rivâyette bulunmayı terk etmiştir. Yine aynı sebepten ötürü Buhârî de Abdulmelik'in rivâyetlerini *Sahîh'*ine almamıştır. Ayrıca hadis aynı tarikle gâh "merfû'", gâh "mevkûf"; bazen "kavlî", bazen de "fiilî" olarak rivâyet edilmektedir. Bir hadisin böylesi farklı varyantlarının olması ise hadisin sıhhat derecesini zedelemektedir. Tahâvî'nin (Hanefî âlim) "mezkûr hadis, 'Yedi defa yıkanması gerekir' diyen hadisi nesh etmiştir"[361] sözü isabetli bir söz değildir. Zira Tahâvî'nin nâsih olarak gördüğü hadis "mevkûf" bir hadistir. 'Yedi defa yıkanması gerekir' diyen hadis ise "merfû'" bir hadistir. "Mmvkûf" bir hadisin kendisinden daha sahih, üstelik "merfû'" bir hadisi nesh etmesi ise imkânsızdır. Ayrıca Ebû Hureyre'nin Hz. Peygamberden "merfû'" olarak rivâyet ettiği bir hadise muhâlefet edip 'Üç defa yıkanması gerekir' demesi de mantıklı değildir."[362]

2.5.1.3. Yıkamalardan Birinin Toprakla Olması

Önceki konularda olduğu gibi bu konuda da fakîhler arasında ihtilâf vardır. Hanefîler[363] ve Mâlikîler[364] hadislerin, içinde toprak geçmeyen rivâyetlerine dayanarak yıkamalardan birinin toprakla olmasına gerek olmadığını ifâde etmişlerdir. Ayrıca onlar, kimisinde ilk, kimisinde son, bir kısmında yedinci, bir kısmında sekizinci, diğer bir kısmında ise herhangi bir yıkamanın toprakla olabileceği gibi farklı ifâdeler nedeniyle içinde "احداهن بتراب" geçen rivâyetlerde belirsizliklerin olduğunu, aralarında "cem've te'lîf" imkânı da olmadığından rivâyetlerin muzdarip olup onlarla amel edilemeyeceğini ifâde etmektedirler.[365]

Şâfiî,[366] Hânbelî[367] ve Zâhirîler[368] ise aynı hadisin, içinde toprak geçen rivâyetlerine dayanarak yıkamalardan birinin toprakla olmasının şart olduğunu

---

[361] Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik el-Ma'rûfu bi Tahâvî**, Şerhu Meâni'l-Asâr**, thk. Muhammed ez-Zührî en-Neccar, Alemü'l-Kutub, 1414/1994, c. I, s. 23.

[362] Ebû Bekir, Ahmed b. Hüseyn b. Ali b. Mûsâ el-Horasanî el-Beyhekî, **Ma'rifetu's-Sünen ve'l-Asâr**, thk. Abddulmu'tî Emin Kalacî, yay. Camiatü'd-Durusi'l-İslâmiye, 1412/1991, c. II, s. 59.

[363] el-Aynî, **Umdetu'l-Kârî,** c. III, S. 40.

[364] İbn Dakîk el-Îd**, İhkâmu'l-İhkâm Şerhu Umdeti'l-Ehkâm,** c. I, s. 24.

[365] Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillah eş-Şevkânî, **Neylü'l-Evtâr**, thk. Usâmüddîn es-Sababetî, Dâru'l-Hadis, 1413/1993, c. I, s. 55.

[366] Nevevî, **el-Mecmû'**, c. II, s. 580.

belirtmişlerdir. Ancak toprak konusundaki rivâyetlerin birbirlerinden farklı olmasından doğan mübhemlik nedeniyle bu mezhepler de hangi yıkamanın toprakla olması gerektiği konusunda kendi aralarında ihtilâfa düşmüşlerdir. Şafiî[369] ve Hanbelî[370] mezheplerinde yıkamalardan herhangi birinin toprakla olması yeterli sayılırken, Zâhirî[371] mezhebine göre toprağın birinci yıkamada olması gerekmektedir.

Devr-i Saâdette, kabın salyada bulunması muhtemel mikroplardan arındırılması amacıyla yıkamalardan birinde toprak olması gerektiği ifâde edilmiş olabilir. Bu da muhtemelen toprakla temizlemenin başka temizleyicilerle temizlemeye göre daha kolay olamsından kaynaklanmış olabilir. Dolayısıyla günümüzde topraktan daha temizleyici olduğu tespit edilen dezenfektanlara (deterjan v.s.) ulaşmak son derece kolaylaşmış olduğundan bunlarla temizliğin yapılabileceğini söylemek mümkündür.

2.5.1.4. Köpeğin İçinden Bir Şeyler İçtiği Kabın İçindeki Sıvıyı Dökmenin Hükmü

"فَلْيُرِقْهُ" *(kabın içindekini döksün)* ifâdesinin söz konusu hadislerin bazı rivâyetlerinde yer alması, diğer bazılarında yer almaması bu konudaki görüşlerin temelini oluşturmaktadır.

Hanefîler, "فَلْيُرِقْهُ" ifâdesinin bulunduğu rivâyetlere dayanarak kabın içindeki tüm sıvıların dökülmesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir[372]

Mâlikîler, köpeğin artığını necis görmemekle birlikte kabın içindeki sıvının su olması halinde maliyetinin düşüklüğünden dolayı dökülebileceği, su dışındaki sıvıların ise dökülmesine gerek olmadığı görüşündediler.[373]

---

[367] İbn Kuddame, **el-Muğnî,** c. I, s. 40.
[368] Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endulsî, **el-Muhella**, Dâru'l-Fikr, t.y., c. I, s. 109.
[369] Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbinî, **Muğni'l-Muhtac**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994, c. I, s. 239.
[370] İbn Kuddame, **el-Muğnî,** c. I, s. 35.
[371] Ebû Muhammed Ali b. Ahmet b. Sait b. İbn Hazm el-Endulusî, **el-Muhella**, Daru'l-Fikr, t.y., c. I, s. 110.
[372] Babertî, **el-İnaye Şerhu Hidaye**, c. I, s. 109.
[373] İbn Abdilber, **el-İstizkâr,** c. I, s. 206,

Şafiîler[374] ve Hanbeliler[375] ise hadisteki "فَلْيُرِقْهُ" emrinin vucûb değil istihbâb ifâde ettiğini, dolayısıyla malûm kabın içindekini dökmenin müstehab olduğu görüşünde olduklarını ifâde etmişlerdir.

2.5.1.5. Köpeğin Diğer Organlarının Necisliği

İnceleme konusu yaptığımız hadislerde köpeğin diğer organlarının necisliğine dair herhangi bir ifâde yer almadığı halde yine de bazı fakîhler söz konusu organların, hadisimizde geçen köpeğin ağzının necis olduğuna kıyas edilip edilmemesi hakkında görüş belirtmişlerdir.

Hanefî,[376] Mâlikî[377] ve Zahirîler[378] böyle bir kıyasın mümkün olmadığını, dolayısıyla da köpeğin diğer organlarının necis olmadığını ifâde ederlerken, Şafiîler diğer organlarının da ağzına kıyasen necis olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin Şafiî fakîh Maverdî *"el-Hâvî'l-Kebîr"* adlı eserinde şu ifâdelere yer vermektedir: "Köpeğin, ağzı dışındaki organlarını soktuğu suyun hükmü de ağzını soktuğu suyla aynıdır… Zira organları arasında kendisinden sakınılması en zor olanı ağzıdır, çünkü köpek en çok ağzını kullanmaktadır. Dolayısıyla "Umûm-i Belva" kâidesine istinaden ağzının necis olmaması gerekirken necis sayılmışsa, daha az kullandığı diğer organları hay hay necis sayılmalıdır. Binâenaleyh köpeğin ıslak bedeniyle temas ettiği şeyler necis olup biri toprakla olmak üzere yedi defa yıkanmalıdır. Keza köpeğin bedeni kuru olduğu halde temas ettiği nesne ıslak ise, yine durum değişmemektedir.[379]

Biz, köpeğin salyasında bulunan mikroplara karşı tedbir olması adına, kullanmaya mecbur kalmadıkça mezkûr suyun dükülmesinin daha evla olacağını düşünüyoruz. Ayrıca köpeğin diğer organlarının da ağzına kıyâs edilemeyeceği kanâtindeyiz. Zira necis olduğu ıspatlanmadıkça, eşyada asl olan mübâh olmasıdır. Hâlbuki köpeğin diğer organlarının necis olduğuna dair ne Kur'an'da ne de sünnette bırakın açık bir ifadeyi, ima dahi bulunmamaktadır. Efendimizin söz konusu hadiste

[374] Maverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, c. I, s. 306.
[375] İbn Kuddame, **el-Muğnî,** c. I, s. 36.
[376] el-Aynî, **Umdetu'l-Kârî,** c. III, s. 39.
[377] Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. İdris b. Abdirrahmân el-Mâlikî eş-Şehîr bi el-Kârâfî**, ez-Zahîre**, thk. Muhammed Hacî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1994, c. I, s. 182.
[378] İbn Hazm **el-Muhella**, c. I, s. 109.
[379] Maverdî, **el-Hâvi'l-Kebîr**, c. I, s. 315.

özellikle “ولوغ” (ağzıyla içmek) buyurmasının altında da diğer organlarının ağzı gibi olmadığı hikmetinin yattığı kanaatindeyiz.

SONUÇ

Bu çalışmada, köpek salyasının necis olduğuna delil olarak gösterilen hadisler, sened ve metin açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Bu çalışmada, içerdiği muhtevadan yola çıkarak "Köpek Salyasının Necis Olduğuna Delil Olarak Gösterilen Hadislerin Değerlendirilmesi" olarak adlandırdığımız araştırma konumuzdaki hadisler, sened ve metin açısından değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Araştimâmızla ilgili sonuç olarak şunlar söylenebilir:

Giriş bölümünde köpek hakkında genel bilgilere yer verilip câhiliye dönemindeki insanların köpeğe yaklaşımları üzerinde durulmuştur. Yaptığımız araştırmalarda câhiliye döneminde İslam'da olduğu gibi köpeğe karşı olumlu ve olumsuz olmak üzere iki farklı yaklaşımın bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Daha sonra köpeğin salyasında mikrobun olup olmadığını tespit etmek amacıyla günümüz tıbbının bu konudaki görüşü mercek altına alınmıştır. En nihayetinde günümüz tıbbına göre diğer birçok hayvan salyasında olduğu gibi köpeğin salyasında da mikropların olduğu, fakat söz konusu salyayı diğer hayvanların salyasından ayıran hiçbir özelliğin bulunmadığı tespit edilmiştir.

Araştırma konusu yaptığımıız hadislerin, Tirmizî'nin *Sünen'i* hariç başta Kutub-î Sitte olmak üzere on yedi kaynakta, toplam otuz dokuz rivâyetine ulaşılmıştır. Bu rivâyetlerden otuz bir tanesinin Ebû Hureyre, altı tanesinin Abdullah b. Muğaffel, birinin Abdullah b. Abâs, birinin de Abdullah b. Ömer tarikiyle bize ulaştığı tespit edilmiştir.

Kaynak tespitinden sonra sened tenkîdine geçilerek rivâyetlerin senedlerindeki râviler bir bir tanıtılıp münekkidlerin onlar hakkındaki cerh-ta'dîlle

ilgi sözlerine yer verilerek kritiğe tâbi tutulmuşlardır. Bu kritik sonucunda senedlerindeki ravilerin münekkitlerce cerhe maruz kalmaları nedeniyle rivâyetlerin beşinin zayıf olduğu, ancak bu rvâyetlerin metinlerinin sahih kabul edilen hadislerle aynı olup onlar dışında bir şeye temâs etmediğinden, bu rivâyetlerle desteklenerek kuvvet kazanıp "hasen li gayrihi" derecesine yükseldiği kanâatine varılmıştır. Senedlerinde herhangi bir sorunla karşılaşılmadığından geriye kalan diğer otuz dört rivâyetin ise sahih oldukları kabul edilmiştir.

Sened bakımından sahih kabul edilen hadisler, metin tenkidine tabi tutmak amacıyla bir arada verilip aralarında ortak bir metin oluşturulmaya çalışılmıştır. Aralarındaki birtakım farklılıklardan dolayı rivâyetler, öncelikle içinde "toprak" geçen ve geçmeyen rivâyetler olarak iki gruba ayırıp her iki grup için ayrı ayrı metinler oluşturulmaya karar verilmiştir. Böylece en geniş muhtevaya sahip olduklarından dolayı birinci grubun ortak metninin *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkayın",* ikinci grubun ortak metninin ise "*Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde, kabı yedi defa yıkasın*" olmasının daha uygun olduğu kanaatine varılmıştır. Sonra da bütün farklılıkları barındıran tek bir ortak metin inşa edilmek istenmiş ve en uygun metnin aşağıdaki metin olduğu tespit edilmiştir. *"Köpek sizden birinizin kabından bir şey içtiğinde, o kabın içindekini döksün sonra da herhangi biri toprakla olması şartıyla kabı yedi defa yıkasın."*

Daha sonra hadislerimizin metinleri Müslümânların ilk ve tartışmasız kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'e arz edilmiştir. Bu bakımdan köpek kelimesinin türevleriyle birlikte Kur'ân'ın dört ayetinde yer aldığı görülmüştür. Fakat hadislerin aksine bu ayetlerin hiçbirinde köpek ve salyasının necis olduğuna dair herhangi bir şeyle karşılaşılmamış, bilakis bazı ayetlerde köpeklerle insanlar arasındaki arkadaşlığa olumlu yönden temas edildiği tespit edilmiştir.

Müteakiben araştırma konumuz olan hadisler, kendileriyle aynı muhtevaya sahip olan başka hadislerle karşılaştırılmıştır. İncelemeler sonucunda hadislerimizle aynı içeriğe sahip fakat köpeğin salyasının necis olduğu konusunda onlarla aksi istikamette hüküm bildiren sahih hadislerin de olduğu ortaya konmuştur. Bu da aynı

konudaki hadislerin bile birbirlerini destekleyecek mahiyette olmadığını, diğer bir ifâdeyle onların da yekdiğeriyle tenâkuz içinde olduğunu göstermektedir.

Bilahere hadislerimizin şerh geleneğinde nasıl yorumlandığına bakılmıştır. Yukarıda değinmeye çalıştığımız hadisler arasındaki çelişki, şerh geleneğine de yansımış, şarihler de köpeğin salyasının necis olup olmadığı konusunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Şarihlerin büyük çoğunluğu söz konusu hadislerimize dayanarak köpeğin salyasının necis olduğu görüşünde olduklarını ifâde ederlerken, bir grup şarih ise hadislerimizle aksi istikamette olan diğer bazı hadisleri delil göstererek köpeğin salyasının necis olmadığını belirtmişlerdir. Köpeğin salyasının necis olmadığını belirten Malikîler bu görüşlerini bazı aklî delillerle de desteklemeye çalışmışlardır.

Hadislerimizin İslâmi ilimlerden özellikle fıkıh ilminde kullanıldığına şahit olunmuştur. Fakîhlerin de köpeğin salyasının necis olup olmadığı konusunda farklı görüşler belirttikleri tespit edilmiştir. Örneğin Hânefî, Şâfiî ve Hanbelî'ler mezkûr hadislerimizi referans göstererek köpeğin salyasının necis olduğunu belirtmişlerdir. Ancak Mâlikî fâkîhler Mâide suresinin 4. ayetini ve hadislerimizle ters istikâmette olan hadisleri referans göstererek köpeğin salyasının necis olmadığı görüşünde olduklarını ifâde etmişlerdir.

Sonuç olarak cumhûr gibi düşünüp hadislerin, köpeğin salyasının necis olduğu hakkında vârid olduğu kâbûl edildiği takdirde, söz konusu hadislerle ilgili pek çok sorunla karşılaşılabilir. Örneğin müslümanların tartışmasız yegâne kaynağı olan Kur'ân-ı Kerîm'de köpek ve salyası hakkında olumsuz herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Öyle ise senedleri bakımından sahih olsalar bile, köpeğin salyasının necis olduğuna delil olarak gösterilen hadislerin, metin tenkîdi hasebiyle Kurân-ı Kerîm tarafından desteklenmediği söylenebilir. Ayrıca söz konusu hadisler kendileri gibi başka hadislerle de tenakuz içindedirler. Müslümanların köpekle aralarındaki haşır neşirlik penceresinden bakıldığında ise, hadislerin Müslümanlar arasındaki uygulamayla da uyuşmadığını görmekteyiz. Yine "necis" kelimesi mezkûr hadislerde hiç yer almamaktadır. Necis olduğunu söyleyenlerin, (طهور) kelimesinin aynî ve hükmî necislikten tahâret olduğunu söyleyip tahâreti sadece "necasetten tahâret" ile sınırlamalarının ise isâbetli bir görüş olmadığını düşünüyoruz. Çünkü tahâret

kelimesi, sünnette "necasetten tahâret"in dışında da kullanılmıştır. Örneğin Hz. Ebû Bekir'den rivâyet edilip Hz. Peygamber'in "السِوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضَاةٌ لِلْرَبِّ (Sivâk ağzı temizler ve Allah'ı razı eder)".[380] Buyurduğu hadiste, tahâret kelimesi "necasetten tahâret" anlamında kullanılmamıştır. Zira aksi takdirde insan ağzının necis olması gerekmektedir. "Tahârat" kelimesinin, bu hadislerde olduğu gibi söz konusu hadislerde de sözlük anlamda kullanılmış olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca Hz. Peygamberin yedi kez gibi büyük bir sayıyla yıkanması gerektiğini emr ettiğinden yola çıkarak köpek salyanın necis olduğunu söyleyenlerin bu yaklaşımlarının ise doğru olmama olasılığı daha yüksek gibi görünmektedir. Çünkü İbn Kassâr'ın da ifâde ettiği gibi necis olan bir şeyin necasetinin giderilmesinde hem Kur'an'da hem de sünnette herhangi bir sayı belirtilmemiştir. Şayet yıkama sayısının çokluğu, bir şeyin necis olduğunu gösterseydi, necisliğinde ulemanın ittifakı bulunan bevl ve gâitanın temizliğinde de Hz. Peygamber tarafından çokluk bildiren bir sayının zikredilmesi gerekirdi. Hâlbuki bevl ve gâitanın giderilmesindeki yıkama, iliştikleri nesnenin temizlenmesiyle orantılı olup herhangi bir sayıya bağlı değildir.

Günümüz tıbbına göre de köpeğin salyasını mikrop bakımından diğer hayvan salyalarından ayıran herhangi bir özellik bulunmamaktadır. Bu sebeple biz, Hz. Peygamberin kabı yedi kez yıkamayı emr etmesinin, salyada bulunması muhtemel mikroplara karşı önlem amaçlı olduğunu düşünüyoruz. Tam bu noktada köpeğin ağzında bulunduğu tıp tarafından kesin olarak tespit edilen mikropların, söz konusu salyanın necis olması için yeterli olabileceği insanın aklına gelebilir, fakat herhangi bir şeyde mikrobun bulunması, onun mutlak olarak necis olduğu anlamına gelmez. Örneğin insanların ağzında da mikrop bulunabildiği halde tükürükleri necis sayılmamaktadır. Binâenaleyh hastalığa sebebiyet vereceğinden ötürü, köpeğin salyasına karşı dikkatli olunmasının yararlı olacağı kabul edilse de bu durum mezkûr salyanın necis olarak kabul edilmesini gerektirmez. Dolayısıyla biz, araştırmakta olduğumuz hadislerin sahih olduğunu, ancak Mâlikîler dışındaki âlimler tarafından yanlış anlaşılıp yorumlanmış olabildiğini söyleyebiliriz. Umarız bu çalışmamız hem hadisimiz hem de köpekleri öldürmeyi emr eden ve köpek edinmeyi yasaklayan hadisler üzerinde daha kapsamlı araştırmaların yapılmasına vesile olur.

[380] Ahmed b. Hanbel, **Müsned,** c. I, s. 186; Nesâî, 1, tahâret, 5, (c. 1, s. 10).

KAYNAKÇA

ABDURREZZAK, Ebû Bekir b. Hemmâm b. Nâfı' es-San'anî, **el-Musannef**, thk. Habîburrahmân, el-Â'zamî, el-Mekteb'ul-İslamî, Beyrut, 1403.

AHMED B. HANBEL, Ebû Abdullah Ahmed b. Muhammad eş-Şeybanî, **el-Müsned**, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, thk., Şuayb el-Arnavut, 1420/1999, XII, 300, (7346).

ALİ el-KARÎ, Nureddîn Ebûl-Hasan Alî b. Muhammed el-Herevî, **Şerhu Şerhi Nuhbetul-Fiker**, thk. Abdulfettah Ebû Ğdde, Beyrut, t.y.

ANNA BURKEY, **Is a Dog's Mouth Cleaner Than a Human's Mouth?,** https://www.akc.org/expert-advice/health/is-dogs-mouth-cleaner-than-humans/. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

AYDINLI, Abdullah, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, İFAV yay. 2013

el-AYNÎ, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. İsa Bedreddîn **Umdetu'l-Kârî,** Dâru İhyâi Turasi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

_____, **el-Binâye**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût, 1420/2000, c. I, s. 470. Dâru'l-Fikr, t.y.

AZÎM el-ÂBÂDÎ, Ebû Tayyîb Muhammed Şemsu'l-Hak **Avnu'l-Ma 'bûd,** thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân, Mektebetü's-Selefiyye, 1388/1968.

el-BABERTÎ, Ebû Abdillah Ekmeluddîn Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd, **el-İnaye Şerhu Hidaye**, Dâru'l-Fikr, t.y.

BABÜR, Cahit, GÖZ Yaşar, ALTUĞ, Nuri, ÖZKAN, Ayşegül Taylan, KILIÇ, Selçuk, "Van İli Köpeklerinde Sabin-Feldman Boya Testi İle Toxoplasma gondii'nin Seroprevalansı",**Y.Y.Ü.VetFakDergisi**,2007**,**Vfdergi.yyu.edu.tr/archive/2007/18_2/2007_18_(2)_1-4.pdf, (Erişim tarihi 02. 12. 2018.).

BARDAKOĞLU, Ali, "Köpek", **DİA**, TDV Yay, Ankara, 2006,

BEYHAKÎ, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyn b. Alî, **es-Sünenü'l-Kübrâ**, Dâru'l-Ma'arifi'n-Nizâmiyye, Haydârabad, 1344/1926.

_____, **Ma'rifetu's-Sünen ve'l-Asâr**, thk. Abddulmu'tî Emin Kalacî, yay. Camiatü'd-Durusi'l-İslâmiye, 1412/1991.

el-BEZZÂR, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdu'l-Halik, **Müsnedi'l-Bezzâr**, thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah, Mektebetu'l-Ulûm Medînetu'l-Münevvere, 1409/1988,

el-BUHÂRÎ, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil b. İbrahîm el-Cu'fî, **el-Camiu's-Sahîh**, thk. Mustafa Dîb el-Buğâ, Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1407/1987.

_____, **Tarîhu'l-Kebîr,** Dairetu Me'arifi Osmaniyye, Haydarabad, t.y.

el-BUHUTÎ Mansûr b. Yûnus b. Selahaddin el-Hanbelî. **Keşşaffu'l-Kanâ' Ani'l-İknâ'** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, t.y.

CAHIZ Ebû osman Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Leysî, **el-Hayvân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1424/2003.

CERRAHIN SCRUBOOM, **The Most Dangerous Germs In The World**, https://surgeryequipment.wordpress.com/2015/08/11/the-most-dangerous-germs-in-the-world/. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

CONTENT SOURCE, Centers for Disease Control and Prevention, National Center for Emerging and Zoonotic Infectious Diseases (NCEZID), **Healthy Pets, Healthy People**, **h**ttps://www.cdc.gov/healthypets/pets/dogs.html**,**(Erişim tarihi: 10. 12. 2018)**.**

COŞKUN, Selçuk, **Hadise Bütüncül Bakış**, İfan yay., 2016.

ÇİFTCİ, Alper. İÇA, Tuba, SAREYYÜPOĞLU Barış, MÜŞTAK, H. Kaan, **Kedi ve köpek dermatofitozlarından izole edilen mantarların retrospektif değerlendirilmesi,** Ankara Üniv Vet Fak Derg, 52, 45-48, 2005, (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

DÂREKUTNÎ, Ebu'l-Hasan Alî b. Ömer el-Bağdâdî, **Sünen**, thk. Şuayb Arnavut, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 1422/2004.

ed-DÂRİMÎ, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el- Fadl b. Behrâm **es-Sünen,** thk. Hüseyin Esed ed-Dârânî, Dârul-Muğni, Suûd, 1412/2000.

DEMİREL, Harun Reşit**, "**Köpek ve Diğer Bazı Hayvanların Öldürülmesine Cevaz Veren Hadislerin Değerlendirilmesi", **Aksaray Üniversitesi İslamî İlimler Fakultesi Dergisi**, sy. 1, 2014.

ed-DİMYERÎ Ebu'l-Bekâ, Muhammed b. Mûsâ b. İsa b. Alî eş-Şâfiî, **Hayatu'l-Hayvân el-Kübrâ**, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrût, 1424.

DİNÇ, Gökçen, DOĞANAY, Mehmet, İZGÜR, Müjgân**, "**Pet Hayvanlardan İnsanlara Bulaşan Önemli Bakteriyel Enfeksiyonlar", **Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi**,http://www.journalagent.com/turkhijyen/pdfs/THDBD-81557-REVIEW-DINC.pdf. (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. el-Eşa's es-Sicistani, **es-Sünen**, Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, Beyrut, t.y.

_____, **Risaletu Ebî Dâvûd İlâ Ehl Mekkete**, Daru'l-Arabiye, Beyrût, t.y.

EBÛ SEÛD, Muhammed b. Muhammed el-İmadî, **İrşadu Akli's-Selîm İlâ Mezâya'l-Kur'âni'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, t.y.

EBÛ ZEHV, Muhammed, **Hadis ve hadisçiler,** çvr. Selman Başaran ve M. Ali Sönmez, Ensar yay., 2016.

ELBÂNİ, Muhammed Nâsiruddin, **Silsiletu'l-Ehâdisi'z-Zaîfeti ve'l-Mevzua**, Dâru'l-Maarif, Riyadi 1412/1992.

EREN KUTSOYLU, Oya, **Kuduz ve Tetanoz,** DEÜTF Enfeksiyon Hastalıkları ve Kl. Mikrobiyoloji,AD,Mayıs,2015https://www.klimik.org.tr/wp-content/uploads/2015/06/KUDUZ-ve-TETANOS-Oya-EREN-KUTSOYLU.pdf, (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

el-FEVZÂN, Sâlih b. Fevzân b. Abdullah **el-Mulahhasu'l-Fıkhî**, Dâru'l-Âsıme, Suud, 1423/2002.

GİLLES Shakes, **Dog And Cat Saliva May Cause Deadly Infections In Humans, https://www.thetalkingdemocrat.com/2018/09/dogs-and-cats-saliva-may-cause-deadly-infections-in-humans/.** (Erişim tarihi: 11. 12, 2018.)**.**

GÖNÜL, Remzi, ARUN, Seçkin Serdar, DODURKA, Tamer**, Bir Köpekte Leishmania infantum Olgusu**, Turk J Vet Anim Sci 26 (2002) 689-694 © TÜB‹TAK, **http://journals.tubitak.gov.tr/veterinary/issues/vet-02-26-3/vet-26-3-37-0010-11.** (Erişim tarihi: 02.12.2018.).

HATTÂBÎ, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el-Büstî el-Ma'rûfu bi, Meâlimü's-Sünen, Matba'atul-İlmiyye, Halep, 1351/1932.

el-HAZİN, Alâttin Ali b. Muhammed b. İbrâhim, **Lebbabu't-Te'vîl fi Me'âni't-Tenzîl**, Dâru'l-Fikr, Beyrût, 1399/1979.

HEMMÂM B. MÜNEBBİH, es-San'ani, **Sahifetu Hemmâm b. Münebbih**, thk. Alî Hasan Alî Abdulhamit, Mektebetu'l-İslamî, Dâru Ammâr, Beyrut, 1987.

el-HUMEYDÎ, Ebû Bekir Abdullah b. Zubeyr el-Kureşî**, el-Müsned,** thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dâranî, Dâru's-Sıka, Dimaşk, Suriye, 1996.

İBN ABDİLBER, Ebû Amr Yûsuf b. Abdillah b. Muhammed **et-Temhîd,** thk. Mustafa b. Muhammet el-Alevî, Müessesetu Kurtube, t.y.

_____, **el-İstizkâr,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1421/2000.

İBN ADÎ, Ebû Ahmed Abdullah **el-Kamil fi'd-Du'afa**, thk., Yahyâ Muhtar Ğazavî, Dârul-Fikr, Beyrut, 1409/1988.

İBN BATTTAL, Ebu'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik el-Kurtûbî, **Şerhu Sahihi'l-Buhârî**, thk., Ebû Temîm Yasir b. İbrâhim, Mektebetu'r-Rüşd, Riyad, 1423/2003.

İBN CEVZÎ, Cemaluddin Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Alî b. Muhammed, **el-İlelü'l-Mütenâhiye**, thk. İrşâdu'l-Hakki'l-Eserî, İdâretu'Ulumi'l-Eseriye, 1401/1981.

İBN DAKÎK el-ÎD, Ebu'l-Feth Muhammed b. Alî el-Kuşeyri, **İhkâmu'l-Ahkâm şerhu Umdeti'l-Ahkâm,** thk. Mustafa Şeyh Mustafa, Müessetu'r-Risale, 1426/2005.

İBN EBİ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe, **el-Uleyyennef,** thk., Muhammed Avvame, Dâru'l-Kible, Suud, t.y.

İBN HACER, Ahmed b. Alî el-Askalanî, **Takrîbü't- Tehzîb**, thk., Muhammed Avvame, Dâru'r-Reşîd, 1406/1986.

_____, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dârul-Fikr, Beyrut, 1404/1948.

_____,**Lisanu'l-Mizan**, thk. Dâru'l-Ma'ref, Muessesetu'l-A'lemi Beyrut, 1406/1986.

_____,**Lisanu'l-Mizan**, thk. Dâru'l-Ma'ref, Muessesetu'l- A'lemi Beyrut, 1406/1986.

İBN HAZM, Ebû Muhammed Alî b. Ahmet b. Sait el-Endulusî, **el-Muhella**, Daru'l-Fikr, t.y.

İBN HİBBÂN, Ebû Hâtim Muhammed b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, , thk. Seyyid Şerefüddin Ahmed, Dâru'l-Fikr, 1395/1975.

İBN HÜMAM, Kemaleddîn Muhammed b. Abdülvâhid es-Sivâsî**, Fethul-Kadîr**, Dâru'l-Fikr, t.y.

İBN KUDDAME, Ebû Muhammed Abdullah b. Ahmed b. Muhammed el-Makdisî, **el-Muğnî,** Mektebetu'l- Kâhire, 1388/1968.

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî, **es-Sünen,** thk. Şu'ayb Arnavut, Dâru'r-Risâleti'l-Alemiyye, 2009.

İBN MANZÛR, Muhammed b. Mukerrem el-Afrikî el-Mısrî, **Lisânu'l-Arab,** Dâru Sadr, Beyrût, I. bsk, t.y.

İBN MİRZEBÂN, Ebû Bekir Muhammed b. Halef b. Bisâm el-Mihvelî, **Fazlu'l-Kilâb A'lâ Men Lebise's-Siyâb,** thk. Muhammed b. Abdulhalim, Dau'l-Cemel, 2003.

İBN RÂHEVEYH, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrahîm b. Mahled, **Müsnedu İshâk b. Râheveyh**, thk. Abdu'l-Ğafûr b. Abdu'l-Hakk, Mektebetu'l-Îmân, Medîne, 1412/1991.

İBN RÜŞD, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî**,** **Bidayetu'l-Müctehid,** Matbaatu Mustafa el-Bâbî, Mısır, 1395/1975.

el-İCLÎ**,** Ahmed b. Abdullah b. Sâlih Ebûl-Hasan **Ma'rifetus-Sikat**, thk. Abdulalîm Abdulazîz el-Büstevî, Dârul-Medînetil-Münevvere, 1405/1985.

JERRY,R.Balentine,**Rabies(kuduz),**https://www.medicinenet.com/rabies_virus/article.htm#rabies_factshttps://www.medicinenet.com/rabies_virus/article.htm#rabies_facts. (Erişim tarihi: 012.12.2018.).

JOSHUA J. Mark, **Dogs in the Ancient World (Antik Dünyadaki Köpekler),** https://www.ancient.eu/article/184/dogs-in-the-ancient-world/.

el-KÂRÂFÎ**,** Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn Ahmed b. İdris b. Abdirrahmân el-Mâlikî, **ez-Zahîre**, thk., Muhammed Hacî, Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, Beyrût, 1994.

el-KÂSÂNÎ, Alauddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd b. Ahmed **Bedaiu's-Sanâi'**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986.

KASTALLÂNÎ**,** Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir **İrşadu's-Sârî**, el-Matba'atu'l-Kübrâ, Mısır. 1323/1905.

KENTUDOR,**Pet'Kisses':HealthHazardorHealthBenefit.**https://www.petmd.com/blogs/thedailyvet/ktudor/2014/jan/are-dog-licks-unhealthy-for-people-31207**,** (Erişim tarihi: 04.12.2018.);

KIRBAŞOĞLU, Hayri, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Otto yay.

KrystleVermes,**DogSaliva:5,FastFactsYou,ShouldKnow**,https://www.petmd.com/dog/general-health/dog-saliva-5-fast-facts-you-should-know. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

LAŞÎN, Mûsâ Şahîn**, Fethu'l-Mün'im Şerhu Sahihi Müslim**, Dâru'ş-Şurûk, 1423/2002.

LORİ THOMAS Dickert, **Dog Saliva Has Healing Properties,** http://allpetnews.com/dog-saliva-has-healing-properties. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

MAKONNEN FEKADU JOHN, H. Shaddock George M. Baer**, "**Excretion of Rabies Virus in the Saliva of Dogs**, Bulaşıcı Hastalıklar Dergisi**", 1 Mayıs 1982, **https://oup.silverchair-cdn.com/UI/app/svg/umbrella/.**(Erişim tarihi: 04.12.2018.).

MÂLİK B. ENES, Ebû Abdullah el-Esbehî, **Muvatta**, thk. Muhammed Mustafa A'zamî, Zaid b. Sultan, 1425/2004.

el-MAVERDÎ, Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Habîb el-Basrî **el-Hâvi'l-Kebîr**, thk. Şeyh Alî Muhammed el-Muavvad, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1999.

el-MİZZÎ, Yûsuf b. Zeki Abdurrahman Ebû'l-Haccâc **Tehzîbu'l-Kemal**, thk., Beşşâr Avvad, Müssesetü'r-Risale, Beyrut, 1400/1980.

el-MÜNAVÎ, Zeynüddin Muhammed b. Abdurreûf **el-Yevâkît ve'd-Dürer fi Şerhi Nhbeti'l-Fiker**, thk., El-Mürteda Zeynüddin Ahmed, Kektebetü'r-Rüşd Riyad, 1999.

MÜSLİM, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri, **Sahihu Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdulbâki, Dâru İhyâi Turasi Arabiyye, t.y.

_____, **Mukaddime** thk., Muhammed Fuâd Abdulbâki, tsz.

en-NESÂÎ, Ahmed b. Şuayb Ebû Abdurrahman, **Sünenü'l-Kübra**, thk. Abdulfettah Ebû Ğudde, Mektebetu'l-Matbuatu'l-İslamiyye, Halep, 1986/1406.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriya Muhyiddin b. Şeref, **Tehzîbu'l-Esmai ve'l-Luğat**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y.

_____, **el-Minhâc Şerhu Sahihi Müslim**, Dâru İhyaî Turasi'l-Arabî, 1392/ 1972.

_____, **el-Mecmû'**, Mektebetu Mescidi'n-Nebevî, t.y.

_____, **Ravzatu't-Tâlibîn**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1405/1985.

PAM HAİR,**Can Dog Salıva Heal Humans?,** https://www.thehonestkitchen.com/blog/can-dog-saliva-heal-humans/. (Erişim tarihi: 12.12.2018.).

er-RÂZÎ İbn Ebi Hâtim, **el-Cerhu ve't-Ta'dil**, dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrût, 1271/1952,

er-RÂZÎ, Muhammed b. Ebû Bekir b. Abdulkadir, **Muhtârus-Sihah,** thk., Mahmûd Hâtır, Mektebetu Lübnan, Beyrût, t.y.

REBÎ' B. HABİB b. Ömer b el-Ezdî el-Besrî, **el-Müsned**, thk. Muhammed İdris Aşûr b. Yûsuf, Dârul-Hikme, 1415/1994.

RYANJ.BROGAN, Do,**What Are Germs,** ttps://kidshealth.org/en/kids/germs.html**.** (Erişim tarihi: 11. 12, 2018.).

SAĞLIK EĞİTİMİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, Modül Hazırlama Ekibi, Bulaşıcı HastalıklarveKorunmaModülleri,https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/21655,bulasici-hastaliklar-ve-korunma-modulleripdf. (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

es-SERAHSÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsu'l-Eimme **el-Mebsût**, Daru'l-Marife, 1414/1993.

SUSAN,PARETTS,**GrmsFound in Dog Salivae, https://dogcare.dailypuppy.com/germs-found-dog-saliva-5925.html.** (Erişim tarihi: 04.12.2018.).

eş-ŞAFİÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İdris **Müsnedü'ş-Şâfiî**, thk. Mahir Yasîn, Şirketu Ğaras, Kuveyt1425/2004.

_____, **el-Ümm**, Dâru'l-Marife, Beyrût, 1393/1970,

eş-ŞEVKÂNÎ, Muhammed b. Alî b. Muhammed b. Abdillah, **Neylü'l-Evtâr**, thk. Usâmüddîn es-Sababetî, Dâru'l-Hadis, 1413/1993.

eş-ŞİRBİNÎ, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatib, **Muğni'l-Muhtac**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr **Cami'u'l-Beyan Fi Te'vîli Ayi'l-Kur'ân**, thk., Ahmed Muhammed Şakir, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1420/2000.

TAHÂVÎ**,** Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik, **Şerhu Meâni'l-Asâr**, thk. Muhammed ez-Zührî en-Neccar, Alemü'l-Kutub, 1414/1994.

et-TAYÂLİSÎ, Süleymân b. Dâvûd, **el-Müsned,** thk. Abdulmuhsin et-Turkî, Dârul-Hecer, Mısır, 1999.

TÜRKERİ BALTACI, Züleyha, **Türk Kültüründe Köpek**, (Yüksek Lisans Tezi), Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir, 2015.

YILDIRIM, Enbiya, **Hadiste Metin Tenkîdi**, Otto yay. 2015.

YÜCEL Ahmet, **Hadîs Usulü**, İfav, İstanbul, 2014.

_____, **Hadis İlminde Tenkit Terimleri**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakultesi Vakfı Yay. İstanbul. 2015.

ZEHEBÎ Şemsuddin Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, **Siyeru A'lami'n-Nubela**, thk. Şuayb el-Arnavut, Muessesetu'r-Risale, Beyrut, 1405/1985.

_____, **Mizanu'l-İ'tida**l, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1382/1963.

_____, **Tezkiretu'l-Huffaz**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

ZEKÎYUDDÎN ŞA'BÂN, **Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî,** Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrût, 1971.

ez-ZERKEŞÎ, Muhammed b. Abdullah Şemsettin **Şerhu Zerkeşî**, Dâru'l-Abikân, 1413/1993.